VAKBLAD VOOR DE BIBLIOTHEEKSECTOR

Bibliotheekblad

Lezen in het voortgezet onderwijs (deel I)
Heel Nederland Leest 2023
In gesprek met Biblionef Nederland
Verslag jubileumcongres Rijnbrink

Nummer **8** | Jaargang 27
Oktober 2023

Hanneke Paul, projectleider Sociaal Domein bij Bibliotheek Angstel, Vecht en Venen

Foto: Johannes Abeling

Ook voor recensies en uittreksels van Young Adult-romans ga je naar Literom en Uittrekselbank

Young Adult-romans zijn enorm populair onder jongeren. Daarom vind je op Uittrekselbank en Literom een schat aan recensies en uitgebreide uittreksels van de beste Young Adult-romans.

Bekijk het complete aanbod via uittrekselbank.nbdbiblion.nl of scan de QR-code.

Uittrekselbank en Literom zijn producten van NBD Biblion en zijn gratis toegankelijk voor bibliotheekmedewerkers en haar leden.

nbd biblion

T 079 3440 344 | www.nbdbiblion.nl | info@nbdbiblion.nl

Foto: Shutterstock / beeldbewerking Thomson Digital

Belangrijke mededeling: Bibliotheekblad gaat hybride

Uw actie is vereist!

Hybride … het is een term die we de afgelopen jaar jaren meer zijn gaan horen. In relatie tot werk, maar ook wat uitgeven betreft. Steeds meer bladen verschijnen in hybride vorm: fysiek én digitaal. In 2024 zet Bibliotheekblad de stap naar hybride. U ontvangt het blad volgend jaar zoals gebruikelijk negen keer, maar dan vijf keer in uw mailbox en vier keer in de *good old* brievenbus.

Voordeel?

Naast dat we de afname van meerdere abonnementen voordeliger hebben gemaakt, kunt u de digitale bladen lezen wanneer u maar wilt, op welk device dan ook, en deze zijn dynamisch en modern vormgegeven. De artikelen bevatten links naar meer informatie – bronnen, websites, blogs, vlogs, video's, podcasts et cetera. Dit geeft onze redacteuren en vakgenoten de mogelijkheid om hun bijdragen nog grondiger te documenteren en u nog beter en breder te informeren.

Bovendien is er, zeker door het thuiswerken, meer behoefte ontstaan aan het plaatsonafhankelijk (online) lezen van Bibliotheekblad. Uit ons lezersonderzoek bleek dat 84,7% van de ruim 150 respondenten Bibliotheekblad graag digitaal wil lezen. Met deze stap gaat Bibliotheekblad dus mee in de digitale transformatie waar de sector zich volop in bevindt.

Maar Bibliotheekblad gelooft ook nog steeds in papier, in het fysiek zichtbaar zijn door simpelweg op koffietafel, bureau of aanrechtblad te liggen. Daarom eens per kwartaal ook een papieren magazine. Samen met de website, onze socialemediakanalen op LinkedIn, X (voormalig Twitter), Facebook en onze nieuwsbrief is Bibliotheekblad klaar voor 2024!

Belangrijk: geef uw e-mailadres door!

Het is belangrijk dat u uw e-mailadres aan ons doorgeeft. Dat kan op digitaal@bibliotheekblad.nl. Dit moet het mailadres zijn van de persoon op wiens naam het abonnement is afgesloten. Algemene mailadressen als factuur@ bibliotheekx.nl of info@bibliotheekx.nl kunnen niet gebruikt worden. Het moet een mailadres zijn met de naam van de abonnementhouder erin. Mocht u vragen of opmerkingen hebben, of een ander mailadres willen opgeven, mail dan ook naar digitaal@bibliotheekblad.nl

Nieuwe abonnementsmodellen

Wij zullen per 2024 een aantal veranderingen doorvoeren zodat het interessanter en goedkoper wordt om meerdere abonnementen per bibliotheek af te sluiten. Uw digitale abonnement is namelijk persoonlijk. Het is niet mogelijk om het digitale blad aan een collega door te sturen. Op bibliotheekblad.nl/abonneren/ vindt u de nieuwe abonnementsmodellen.

Colofon

Bibliotheekblad is hét vakblad voor de bibliotheeksector en verschijnt tien keer per jaar, waaronder een dubbelnummer. Kijk ook op onze website: www.bibliotheekblad.nl en op onze sociale media-accounts op Twitter, Facebook en LinkedIn.

Uitgeverij
Uitgeverij IP
Charlotte van Pallandtlaan 12
2272 TR Voorburg

Hoofd-, eind- en webredactie
Menno Goosen
menno.goosen@bibliotheekblad.nl
+31 (0)6 2222 90 67

E-mailadres redactie
redactie@bibliotheekblad.nl

Tekstcorrectie
Marijn Mostart

Medewerkers
Johannes Abeling, Femke van den Berg, Annemiek van de Burgt, Paul van Capelleveen, Mark Deckers, Maarten Dessing, Elselien Dijkstra, Anne van den Dool, Esther van Gelder, Marianne Hermans, Jamea Kofi, Arno Kuipers, Cindy Lammers, Marjolein Lolkema, Anneke de Maat, Rianne van Melik, Eric van Nieuwland, Marjolein Oomes, Linda van Pelt, Els Rademaker-Vos, Anna Rademakers, Evi Savelkouls, Gerrit Serné, Kees Teszelszky, Jeroen Vandommele, Stan Verhaag, Karin Vingerhoets, Eimer Wieldraaijer, Ivonne Zijp.

Ontwerp basisvormgeving
SNEP grafische dienstverlening

Lay-out
Thomson Digital

Opmaakbegeleiding
Hans Jansens (Impaginator.nl)

Druk
Damen Drukkers

Juryleden Beste Bibliotheek
Jeanine Deckers, Ilona Ebels, Gerard Meijer, Erna Staal, Chris Wiersma (voorzitter)

Abonnementen Nederland
Abonnementenland, Postbus 20, 1910 AA Uitgeest. Tel. +31 (0)251-25 79 24. Site: www.bladenbox.nl voor abonneren of www. aboland.nl voor adreswijzigingen en opzeggingen. Abonnementenland is ook bereikbaar via Twitter. @Aboland_klanten. Beëindigen abonnement: opzeggingen dienen 12 weken voor afloop van de abonnementsperiode in ons bezit te zijn. Prijswijzigingen voorbehouden.

Abonnementen België
Abonnementenland, Ambachtenlaan 21 Unit 2A, 3001 Heverlee. Tel. +32 (0)28 08 55 23. Site: www.bladenbox.be voor abonneren of www.aboland.be voor adreswijzigingen en opzeggingen. Beëindigen abonnement: Opzeggingen dienen 12 weken voor afloop van de abonnementsperiode in ons bezit te zijn. Prijswijzigingen voorbehouden.

Abonnementsprijs
Per 1 januari 2023 kost een abonnement in Nederland € 229,95, elk vervolgabonnement op hetzelfde adres € 219,95, los nummer € 30. Abonnementsprijs België: € 248,95. Overige landen € 282,95. Alle bedragen inclusief btw en verzendkosten.

Adverteren
Op www.bibliotheekblad.nl vindt u onze tariefkaart. Meer informatie kan gegeven worden door accountmanager Rajin Roopram, telefoon: +31 (0)6-1520 17 24, e-mail: rajin.roopram@kbenp.nl.

Overname van tekst
Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij IP gebruikt of verveelvoudigd worden. Voor kopiëren is reprorecht verschuldigd aan de uitgever.

ISSN
1573-9597

Volg ons ook online

Op bibliotheekblad.nl vindt u het actueelste bibliotheeknieuws. Via de site kunt u zich gratis abonneren op onze wekelijkse nieuwsbrief. Ook zijn wij actief op sociale media:

- facebook.com/bibliotheekblad
- twitter.com/bibliotheekblad
- linkedin.com/company/bibliotheekblad

INHOUD

6
Collega
Hanneke Paul werkt twintig jaar bij de Bibliotheek Angstel, Vecht en Venen. De laatste (bijna) zeven jaar als projectleider Sociaal Domein.

8
Lezen in het voortgezet onderwijs (deel I)
In dit drieluik gaat redacteur Linda van Pelt op onderzoek uit en spreekt ze met docenten en leerlingen.

14
FOBID
Als brancheorganisatie voor de Nederlandse bibliotheeksector vertegenwoordigt FOBID de belangen van de sector en fungeert zij als aanspreekpunt voor aangesloten organisaties in Nederland en zusterorganisaties in het buitenland.

16
Heel Nederland Leest
Sonny Boy staat dit jaar centraal tijdens Heel Nederland Leest. Het is twintig jaar na verschijnen nog altijd een zeer populair boek, dat Annejet van der Zijl veel heeft gebracht.

20
Bijzondere Bibliotheken
Een verzameling boeken en documenten van en over de onderwijzers en natuurbeschermers Eli Heimans en Jac. P. Thijsse vormt de basis van de bibliotheek van de Heimans en Thijsse Stichting.

22
De Culturele Apotheek
De Culturele Apotheek verstrekt geen poedertjes, maar wel dikke pillen. Geen pleisters, maar proza en poëzie die de schaafwonden van het leven helpen helen.

25
Column
Rianne van Melik en Jamea Kofi van de Radboud Universiteit doen onderzoek naar openbare bibliotheken als sociale infrastructuur. In deze column bespreken ze hun belangrijkste bevindingen.

26
Onderzoek
Digitale vaardigheden worden steeds noodzakelijker om mee te kunnen doen in de samenleving. Toch heeft een deel van de bevolking daar moeite mee. Dat versterkt ongelijkheid.

28
Biblionef
Veel bibliothecarissen zullen bekend zijn met de naam Biblionef, maar wat doet deze organisatie precies?

32
BiebBoys
De BiebBoys zijn niet meer alleen twee jeugdspecialisten die met filmpjes en scholenbezoek kinderen aan het lezen krijgen. De twee Nijmegenaren zijn nu ook kinderboekenhelden.

36
Topstukken
De boeken die het begin vormden van de KB, de nationale bibliotheek, waren afkomstig van de laatste stadhouder Willem V van Oranje. Maar ook van diens voorouders heeft de KB boeken in haar bezit

38
Community librarians voor nieuwkomers
Hoe bereiken community librarians Mateusz Domagalski en Nadine Knapen nieuwkomers en hoe spelen ze in op hun behoeften?

42
Een bibliotheek voor Columbo
Ontwerper Jasper Poortvliet is begin 2023 naar Thailand vertrokken om daar met Thaise samenwerkingspartners zijn project 'Engagement by Design' op te starten.

48
Management
In maart van dit jaar werd Egid van Houtem aangesteld als directeur-bestuurder van de Bibliotheek Kerkrade e.o.

52
Reisverslag Oslo
Samen organiseren Rob Bruijnzeels en Joyce Sternheim inspirerende studiereizen. Deze zomer namen ze een bont gezelschap van bibliotheekmedewerkers mee naar Oslo.

56
Deichman Bjørvika geeft Oslo vleugels
Lundhagem en Atelier Oslo ontwierpen de prestigieuze Deichman Bjørvika-bibliotheek in Oslo. Nu wacht de Noren een tweede pittige klus: de Bibliotheek Rotterdam renoveren en verduurzamen.

60
Jubileumcongres Rijnbrink
'Toen, nu & straks'. Onder dat motto organiseerde Rijnbrink, de provinciale ondersteuningsinstelling voor Overijssel en Gelderland, een symposium om haar 75-jarig bestaan luister bij te zetten.

Verschijning Bibliotheekblad 9/10

De november-/decembereditie met daarin het verslag van de Beste Bibliotheek en Beste Jeugdspecialistverkiezing komt uit op 1 december.

Beste lezer,

In dit nummer besteden we veel aandacht aan leesbevordering. Redacteur Linda van Pelt dook in het literatuuronderwijs in het voortgezet onderwijs. Is het waar dat leerlingen met enorm veel tegenzin lezen of lezen ze gewoon anders? Bestaat de verplichte leeslijst nu wel nog of is deze allang afgeschaft? En is de beslissing om je wel/niet te verdiepen in een boek werkelijk zo drastisch verminderd door de generaties heen? In dit drieluik gaat redacteur Linda van Pelt op onderzoek en spreekt ze met docenten en leerlingen. Deel II volgt in nr. 9/10-2023 en deel III in nummer 1-2024.

In ieder geval zullen er ook veel jongeren zijn die zullen deelnemen aan *Heel Nederland Leest* dat van 1 november t/m 30 november 2023 gehouden wordt. Gezamenlijk wordt Sonny Boy van Annejet van der Zijl gelezen. Zij heeft veel zin in het touren langs de verschillende bibliotheken en boekhandels. Ze wéét dat *Sonny Boy* succesvol is. Inclusief de geschenkeditie zijn er sinds verschijnen in 2004 bijna een miljoen exemplaren van gedrukt. Het is verfilmd, in acht talen vertaald (van Bulgaars tot Zweeds) en volgend jaar volgt een toneelbewerking. In dit nummer een uitgebreid interview met haar, verzorgd door redacteur Maarten Dessing.

Maarten interviewde ook Petra Mackenbach, die het eerste boek schreef over de avonturen van de bekendste jeugdspecialisten van Nederland: De BiebBoys van de Bibliotheek Gelderland Zuid.

En als laatste leesbevorderingsonderwerp: De Culturele Apotheek. Deze verstrekt geen poedertjes, maar wel dikke pillen. Geen pleisters, maar proza en poëzie die de schaafwonden van het leven helpen helen.

Tot slot wil ik u nog wijzen op de belangrijke brief die bijgesloten zit bij dit nummer en die u ook op pagina 3 kunt lezen: in 2024 zet Bibliotheekblad de stap naar hybride. U ontvangt het blad volgend jaar zoals gebruikelijk negen keer, maar dan vijf keer in uw mailbox en vier keer in de *good old* brievenbus. Uw actie is daarvoor wel vereist, dus belangrijk dat u deze mededeling goed leest. Over leesbevordering gesproken …

Ik wens u veel leesplezier!

P.S. De uitreikingen van de prijzen voor de Beste Bibliotheek van Nederland en de Jeugdspecialist van het Jaar vinden voor het eerst plaats tijdens Bibliotheekplaza op 9 november in het Koninklijk Instituut voor de Tropen in Amsterdam. De uitreiking is het feestelijke slotstuk van de congresdag met het thema 'de kracht van verhalen'.

Menno Goosen
Hoofdredacteur Bibliotheekblad
menno.goosen@bibliotheekblad.nl

Hanneke Paul, projectleider Sociaal Domein bij Bibliotheek Angstel, Vecht en Venen

‘Dol op informatie’

Nieuwsgierigheid klinkt wat negatief, vindt Hanneke Paul. Zelf omschrijft ze het liever als ‘hang naar informatie’. Die was haar voornaamste drijfveer voor een studie aan de toenmalige Frederik Muller Academie (tegenwoordig de studie Creative Business - Media, Informatie en Communicatie). Zij studeerde eind jaren ’70 af als bibliothecaris/documentalist, en met dat diploma op zak werkte ze tien jaar op het hoofdkantoor van de ANWB. ‘Mensen van de benodigde informatie voorzien vond ik fantastisch.’ Na een ‘break’ rond de geboorte van haar kinderen, bleek de bibliotheekwereld zodanig veranderd dat Hanneke ook daar haar draai wist te vinden. Inmiddels is ze alweer bijna twintig jaar terug in haar oorspronkelijke vakgebied. De laatste (bijna) zeven jaar als projectleider Sociaal Domein.

TEKST: LINDA VAN PELT • FOTO’S (INCLUSIEF COVER): JOHANNES ABELING

Meer hart voor de bieb

Als kind kwam Hanneke Paul graag in de bibliotheek. ‘Ik hield veel van lezen, maar voor mijn werk zocht ik meer dan een boekenbibliotheek. Toen mijn kinderen wat groter waren geworden, en ik mij in het begin van de eenentwintigste eeuw weer ging oriënteren op de arbeidsmarkt, kon ik aan de slag als invalkracht bij verschillende bibliotheekvestigingen. Dit viel goed te combineren met mijn privéleven, en tot mijn grote vreugde had het frontofficewerk bovendien verdieping en verbreding gekregen.’

Méér inhoud, dat prikkelde Hanneke dusdanig dat ze uiteindelijk solliciteerde naar een vaste baan. Ze werd aangenomen als vestigingscoördinator, eerst in Kockengen, daarna in Mijdrecht. In de herfst van 2014 werd ze medewerker Culturele & Maatschappelijke Activiteiten/Taalpuntcoördinator bij Bibliotheek Angstel, Vecht en Venen. ‘Bedenken, uitvoeren en evalueren van culturele en maatschappelijke activiteiten voor zowel volwassenen als jeugd en jongeren’, zo omschrijft ze het bijbehorende takenpakket op haar LinkedIn-profiel.

Niet alleen

Drie jaar later kreeg Hannekes functie een andere benaming, te weten projectleider Sociaal Domein bij Bibliotheek Angstel, Vecht en Venen (met locaties in Abcoude, Breukelen, Kockengen, Loenen, Maarssenbroek, Maarssen-Dorp, Mijdrecht, Vinkeveen en Wilnis, en een Afhaalpunt in Nieuwer Ter Aa). ‘Niet alleen mijn functietitel, maar ook de werkinhoud is veranderd’, vertelt ze. ‘Mijn taken blijven niet meer beperkt tot het bedenken van

activiteiten. Het gaat ook om het ontwikkelen van toekomstvisies en toekomstgericht beleid op het vlak van sociaal domein. In die context zit ik regelmatig om tafel met medewerkers van de gemeenten en andere partners. De ene keer neemt de bibiotheek het initiatief voor een bepaald project, een andere keer komt er een verzoek tot samenwerking vanuit een andere organisatie. In die situaties spitst onze betrokkenheid zich vaak toe op de faciliterende rol (bijvoorbeeld in de vorm van het beschikbaar stellen van ruimte). Ik vervul deze functie overigens niet alleen', voegt ze er met klem aan toe. 'Samen met mijn directe collega Saskia Wilmes heb ik een duofunctie. Terwijl ik meer gefocust ben op het ontwikkelen van alles rondom taal, houdt zij zich meer bezig met de digitale vaardigheden. Wij vullen elkaar uitstekend aan. Verder hebben we binnen de bibiotheek inmiddels een team Basisvaardigheden, bestaande uit zes medewerkers.'

Wensdenken

Een belangrijk actueel aandachtspunt is het DigiTaalhuis. 'In beide gemeentes werken we binnen de Taalhuizen samen met de welzijnsorganisaties. De bibiotheek is verantwoordelijk voor de aanmelding, intake en doorverwijzing, de welzijnsorganisaties begeleiden de vrijwillige taalcoaches. De bibiotheek doet ook de algemene coördinatie. We stemmen onderling regelmatig af. Zo zijn we op het moment bezig met het opstellen van een nieuwe missie en visie.' Dit was ook de voornaamste aanbeveling die naar voren kwam tijdens de certificering van de twee DigiTaalhuizen waarbij Bibliotheek Angstel, Vecht en Venen betrokken is: in de gemeente Stichtse Vecht (gecertificeerd eind 2022) en in De Ronde Venen (gecertificeerd in het voorjaar van 2023). Allebei kregen ze een goede beoordeling door de CBCT (Certificeringsorganisatie Bibliotheekwerk, Cultuur en Taal) met het advies een langetermijnvisie te ontwikkelen. Die termijn loopt vanuit het perspectief van Hanneke tot maximaal 2029. 'Ga je verder, dan wordt het meer een soort wensdenken, want je weet nooit wat er in de tussentijd voor veranderingen plaatsvinden in de maatschappij.'

Helpen of leren

Gedurende Hannekes werkende bestaan hebben ook veranderingen hun impact gehad op haar werk. 'Denk alleen al aan de computer en internet.' Als concreet (klein) gevolg hiervan daarvan noemt ze de mogelijkheden om boeken online aan te vragen (of zelfs te lezen). 'Met de komst van internet is de wereld als het ware groter geworden, en daarmee heeft ook de functie van informatiespecialist een andere lading gekregen. De behoefte aan informatie is gebleven, maar anders dan vroeger worden mensen tegenwoordig soms overspoeld met informatie. Regelmatig ook met nepnieuws. Het is een van de uitdagingen van de moderne maatschappelijke bibliotheek om mensen daarin soms wat meer de weg te wijzen.'
Ze zegt het wat voorzichtig, want behalve het bieden van de helpende hand is ook het stimuleren van zelfredzaamheid een belangrijke bibliotheekdoelstelling.
'Onze maatschappij wordt steeds digitaler. Je kunt je kind zelfs al online aangeven! Het is belangrijk dat de kennis van mensen gelijke tred houdt met dergelijke ontwikkelingen. Via het IDO kunnen ze zich, zo nodig, wat meer bekwamen', maakt Hanneke even de overstap naar het vakgebied van collega Saskia. 'Iemand die naar de bibiotheek komt voor hulp bij het aanvragen van een DigiD is niet écht geholpen als de service daartoe beperkt blijft. Beter dan alles uit handen te nemen is het om iemand te motiveren tot het volgen van een cursus om zelfredzamer te worden op de computer of internet, en ook alert te zijn op het belang van veilig omgaan met wachtwoorden. Dit helpt bij de bestrijding van internetvrees.'

Taalteam

Ook het leren van een nieuwe spreek- en schrijftaal vraagt soms een duwtje in de rug.
'Hoogopgeleiden zien vaak zelf het belang in van het leren van de Nederlandse taal', weet Hanneke. 'Maar het is nodig om ook mensen met een lager opleidingsniveau te doordringen van het belang van het beter leren van de taal.' Met dit uitgangspunt in het achterhoofd maakt zij ketenpartners alert op laaggeletterdheid. 'Bijvoorbeeld bij klantmanagers van Werk en Inkomen. Als zij een taalachterstand bij werkzoekenden signaleren, is het belangrijk dat zij actief doorverwijzen naar de DigiTaalhuizen. Zo kunnen wij ons gezamenlijk inzetten voor het verminderen van taalachterstand en laaggeletterdheid in Stichtse Vecht en De Ronde Venen.'

Nieuwe bezems

Hannekes speerpunten voor de komende tijd zijn onder meer schrijven van de plannen voor 2024 en de jaren erna. In het kader van de Week van Lezen en Schrijven organiseert Bibliotheek Angstel, Vecht en Venen de themamaand. 'Iedereen doet mee.' Voor Hanneke betekent dit: meewerken aan de pr, zoals een themapagina en een persbericht. Andere dingen die nog op haar to-dolijstje staan: het verbeteren van de gezinsaanpak binnen de organisatie, bijvoorbeeld door vanuit Taalvisite ouders door te verwijzen naar het taalaanbod, en het organiseren van een webinar – in samenwerking met landelijk expertisecentrum Pharos – voor huisartsen. 'En voor onze partners maak ik een praktisch overzicht met het taal- en digitaal aanbod in de gemeente, zodat zij nog makkelijker kunnen doorverwijzen.'
Een klus die niet onvermeld mag blijven is het afbouwen en overdragen van haar werk. 'Halverwege 2024 ga ik met pensioen.'
Concrete plannen voor die nieuwe levensfase zijn er nog niet. 'Ik zal zeker maatschappelijk actief blijven, dingen organiseren vind ik altijd leuk. Verder hebben we straks wat meer tijd om op pad te gaan met onze camper, met de fietsen achterop. En ook heb ik na mijn pensioen wat meer tijd voor onze drie kleinkinderen. En natuurlijk voor lezen, dat schiet er nu wel eens bij in.'
Een boek waaraan Hanneke bijzondere herinneringen heeft, is 'Levende bezems' door Lisa Tetzner en haar echtgenoot Kurt Kläber. 'Onze leraar in de vijfde klas van de basisschool las het voor. Het was een zielig verhaal dat zich afspeelde in Italië. Ik ben het nooit vergeten. Het opende voor mij een nieuwe wereld.'
Wie de 'nieuwe bezem' wordt na haar vertrek in de bibiotheek is op het moment van het interview nog niet bekend.

Lezen in het voortgezet onderwijs

‘De jeugd van tegenwoordig’ en de boeken (Deel I)

Regelmatig zijn er mensen die beweren dat ze 'als kind graag lazen, maar op de middelbare school met die verplichte leeslijsten hun leesplezier snel verloren'. Nog vaker klinkt het bericht dat de jongeren van nú nauwelijks nog lezen. 'Digitale verleiding', zo worden de schuldige factoren op één hoop gegooid. Maar ... klopt dit wel? Ook ruim vóór de komst van internet waren er toch al leerlingen die wel wat ánders te doen hadden dan een boek lezen, en zich door het mondeling examen 'bluften' met wat kreten uit uittreksels? Alleen stonden zulke samenvattingen toen nog in een boek, en tegenwoordig online. Maar is de beslissing om je wel/niet te verdiepen in een boek werkelijk zo drastisch verminderd door de generaties heen? In dit drieluik gaat redacteur Linda van Pelt op onderzoek uit en spreekt ze met docenten en leerlingen. Deel II volgt in nr 9/10-2023 en deel III in nummer 1-2024.

TEKST: LINDA VAN PELT • FOTO'S: ZIE CREDITS LANGS DE ZIJKANT

Foto: Shutterstock

Literatuur lezen. Wat is de beste leeftijd om daarmee te beginnen? Start je te vroeg, dan is er de kans dat de boeken (nog) niet goed aansluiten bij je levensfase, met daarmee het risico dat de leeslol vermindert of zelfs verdwijnt. Begin je pas veel later, dan heb je al een periode van je (jongere) leven gemist om te profiteren van de voordelen van het lezen van literatuur, zoals het verbeteren van je concentratie en verbreden van je leesvaardigheid. En óók het vergroten van je vermogen om je in te leven, en mensen of situaties vanuit andere perspectieven te bezien.
Ook digitalisering kan vanuit diverse hoeken worden belicht! Die werkt namelijk niet alleen negatief, want juist op sociale media als Instagram en TikTok delen veel huidige jongeren hun boekentips. Maar misschien vooral over Young Adultliteratuur? Die is bedoeld als een schakel tussen kinder- en volwassenenboeken, maar mogen deze boeken ook op de leeslijst voor de middelbare school?

Schoolvoorbeeld

'In de onderbouw is er in principe nog veel vrije keuze uit boektitels, maar er worden wel voorwaarden gesteld aan het niveau van de boeken', zegt Kasper Soeters, docent Nederlands aan het Dalton Spinoza Lyceum in Amsterdam. 'Die criteria zijn soms wel lastig te bepalen, vooral bij nieuwe boeken. Als docenten Nederlands doen wij vaak wat voorwerk, zodat we op niveau kunnen indelen. Eerlijkheidshalve is een subjectieve component hierbij nooit helemaal uit te sluiten. In de bovenbouw worden de regels strikter, dan zijn alleen boeken die vallen onder de noemer "literatuur" toegestaan.' Bestaat er nooit twijfel over de vraag of een boek literair is of niet?
Hiervoor verwijst Kasper naar de website 'lezenvoordelijst'. 'Dit is een uitgebreide en actuele verzameling van de Nederlandse literatuur waaruit leerlingen kunnen kiezen. Maar we maken wel onderscheid tussen havo en wvo. Zo mogen havo-leerlingen het "Hoge Nest" van Roxanne van Iperen op hun leeslijst zetten, maar voor het vwo wordt dit niet goedgekeurd omdat deze leerlingen fictie moeten lezen. De achterliggende gedachte is vooral dat er bij non-fictie minder interpretatiemogelijkheden zijn. Zulke boeken vertellen – simpelweg – de waarheid, terwijl je bij fictie meer gestimuleerd wordt om situaties vanuit diverse gezichtsvelden te beleven. Of te analyseren hoe de schrijver probeert om de lezer te manipuleren. Nóg een verschil tussen het literatuuronderwijs op havo en vwo is dat er bij dat tweede ook literatuurgeschiedenis op het programma staat, en daarbij hoort ook een aantal (verplichte) boeken uit de middeleeuwen en

Foto: privécollectie Kasper Soeters

Kasper Soeters, docent Nederlands aan het Dalton Spinoza Lyceum in Amsterdam.

de renaissance.'

Lezen voor de lol of voor de lijst?

Kasper werkt al zestien jaar als docent Nederlands, vooral in de bovenbouw. Maar hij geeft ook les in een paar brugklassen. 'Vanaf de eerste klas beginnen we met een verplicht aantal te lezen boeken van vier per schooljaar; iedere periode van drie maanden één. In de onderbouw mag dit ook vertaald werk zijn. In de bovenbouw geldt de regel: alleen originele Nederlandse literatuur.'

Hij beseft hoe belangrijk het is dat de onderwerpen van de boeken aansluiten bij zowel de belevingswereld als de interesse van de leerling. 'Als een verhaal je niet aanspreekt, wordt lezen al snel beschouwd als verplichting, en dit verknoeit het leesplezier.'

Zelf las hij 'redelijk veel' tijdens zijn jeugdjaren, maar vooral dankzij een vriend die een veellezer was. 'Hij zat zelfs in de kantine van school bijna altijd met een boek. De meeste medeleerlingen vonden dat maar raar, maar ik vond het wel wat hebben. Waarschijnlijk ben ik daardoor onbewust gestimuleerd om ook zelf meer te gaan lezen. Een boek dat me erg aansprak was "The Hitchhiker's Guide to the Galaxy" van Douglas Adams. Aan het einde gunde ik mezelf bijna nooit de tijd voor de zogenoemde verdieping. Zodra het ene boek uit was, ging ik vrijwel meteen door naar het volgende.'

Net als in de film

Die verdieping verwacht Kasper wel degelijk van zijn leerlingen, bijvoorbeeld tijdens het mondeling examen literatuur. 'Eerlijk gezegd interesseert het me daarbij niet het meest of iemand letterlijk het hele boek gelezen heeft. Ik vind het belangrijker dat leerlingen er blijk van geven dat ze over het verhaal en het thema hebben nagedacht, en er een eigen mening over kunnen geven.'

De traditionele boekverslagen staan tijdens de middelbare schooljaren dan ook niet steevast op het menu. 'Van bijna alle boeken kun je de zogeheten balansverslagen vinden op internet. Die geven vanuit mijn optiek dus weinig meerwaarde. Ik geef mijn leerlingen soms een heel andere verwerkingsopdracht, zoals: als je van dit boek een film zou maken, welke scenes zou je dan vooral kiezen? En welke acteurs zou je selecteren? En op wat voor manier zou je proberen investeerders of sponsors voor jouw film te interesseren? Bij een volgend boek focussen we weer meer op de theoretische kant, en komen thema's en motieven aan bod.'

Leesritme

Literatuuronderwijs heeft natuurlijk méér om het lijf dan het geven van opdrachten rondom boeken. Kasper leest regelmatig boekfragmenten voor in de klas, ook wel eens uit historische romans. Ik begrijp dat zulke verhalen lang niet altijd gemakkelijk toegankelijk zijn, en juist dan is het extra leuk om te merken dat leerlingen er toch door gegrepen kunnen raken. Na afloop krijg ik soms verrassende vragen, ten teken dat ze er echt over hebben nagedacht. Op die manier ontstaat er discussie in de groep en komen nuances boven tafel. Sommige leerlingen raken oprecht enthousiast, maar soms hoor ik: "Wat saai, meneer!" Die mening mag er ook zijn, zolang je het maar kunt motiveren.'

Veel collega's Nederlands laten hun leerlingen iedere les een kwartiertje zelfstandig lezen, weet Kasper. 'Daarbij gaat het vooral om het oefenen van de concentratie. Ik herken dat wel, want als ik thuis op de bank een boek zit te lezen en mijn mobiel ligt op grijpafstand, ben ik ook vaak geneigd om even te checken of er een berichtje is binnengekomen. Zo werkt nu eenmaal onze geest, die wil aandacht.' Na een periode van wat minder lezen, heeft hij tien jaar terug het leesritme weer in zijn leven gebracht. 'Enerzijds om mijn concentratie te trainen, anderzijds omdat ik graag wil bijblijven met de ontwikkelingen in de Nederlandse literatuur. En lezen is waardevol en fijn.'

In principe is bijna iedereen geïnteresseerd in verhalen, zo luidt Kaspers overtuiging. 'Maar éérst moet je in het leesritme komen. Als je eenmaal verdiept bent in een boek, is het minder lastig om erin te blijven.' Dat de leeservaringen van zijn leerlingen nogal uiteenlopen, merkt hij vooral in de brugklas. 'Sommige kinderen hebben het geluk dat hun ouders uitgebreide leeservaring hebben én een goed gevulde boekenkast. Dat is een groot voordeel, want zo kunnen zij hun kinderen een gerichte handreiking doen. Mijn eigen vader en moeder lazen ook veel, en van hen kreeg ik veel leesadvies.'

Sterren

Waar de docent zich soms over verbaast, is hoe de geschiedenis zich lijkt te herhalen. 'Het merendeel van de leerlingen van nu leest nog steeds de boeken van mijn jeugd, of zelfs daarvoor. "Het Gouden Ei" van Tim Krabbé en "De aanslag" van Harry Mulisch prijken nog op menige literatuurlijst, vooral doordat leerlingen elkaar deze boeken blijven aanraden.'

Als populair boek van veel recentere datum noemt Kasper 'De geschiedenis van mijn seksualiteit' door Sofie Lakmaker. Dit boek gaat over Sofie die eerst op mannen viel en daarna op vrouwen, en daardoor belandde in een praatgroep voor transgenders. Zelf

heeft hij dit boek ook gelezen. ‘Moderne literatuur is voor mij als docent ook een must. Om me te informeren kijk ik bijvoorbeeld op de lijst van Libris-genomineerden of genomineerden voor een andere literaire prijs. “Het lied van ooievaar en dromedaris” door Anjet Daanje. “Mijn lieve gunsteling” door Marieke Lucas Rijneveld. “Confrontaties” door Simone Atangana Bekono. Ik vermijd bewust het lezen van veel recensies, want je laat je onbedoeld toch beïnvloeden als zo’n boek maar twee sterren heeft gekregen. Ik wil liever onbevooroordeeld lezen en mijn eigen mening vormen. Vanuit die overtuiging laat ik mijn leerlingen ook zo veel mogelijk vrij bij het samenstellen van hun literatuurlijst. Door het voorlezen van bepaalde fragmenten probeer ik ze hooguit te informeren over het bestaan van bepaalde boeken.’

Naschrift redactie

Deel II van dit drieluik verschijnt in Bibliotheekblad 9/10-2023. In de kaderteksten leest u de ‘leeservaringen’ van enkele leerlingen. Dit keer vwo’ers. In de volgende delen komen ook leerlingen van andere schooltypen aan het woord.

Leerling aan het woord

Lunaila Korsoredjo (15) Dalton Spinoza Lyceum in Amsterdam (3 vwo)

Een van de boeken die Lunaila het afgelopen jaar voor school heeft gelezen, is ‘Escaperoom’ door Maren Stoffels, over vier vrienden die binnen een uur moeten zien te ontsnappen uit een kamer, maar dan blijkt dat de persoon die hen opsluit helemaal niet van plan is ze te laten gaan.

‘Ik vind boeken al snel saai, en ik houd vooral van spannende thrillers. Maar een moord moet niet te gedetailleerd beschreven worden, want dan wordt het al snel eng.’

Een favoriet boek is ‘Meisje vermist’ van Sophie McKenzie. Dit is het laatste deel uit de Vermist-trilogie, een serie jeugdthrillers. ‘Ik heb ze alle drie gelezen, maar al in de zomervakantie na groep 8 van de basisschool, dus ik heb deze boeken niet op mijn leeslijst gezet voor de middelbare school. Dat vind ik niet zo netjes.’ Het was Lunaila’s oma die haar de Vermist-serie had aangeraden. ‘Zij leest graag en vindt vooral veel goede boeken in de bibliotheekjes op straat. Ik krijg voor de zomervakantie van haar ook vast weer een boek. Daarna praten we er samen over. Ze is altijd blij en trots als ik haar adviezen goed vindt.’

‘Ali’s oorlog’ door Lydia Rood staat wel op Lunaila’s literatuurlijst. Het boek gaat over Yessin, een Turkse jongen van 11 die zijn best doet voor de Cito-toets omdat hij later dokter wil worden. Maar dan krijgt hij de schuld van iets wat zijn klasgenoot Ali heeft bedacht. Nog een titel is ‘De kleine blonde dood’ van Boudewijn Büch.

Lezen doet ze vooral voor het slapen gaan. ‘Meestal online via de iPad, want het is best ver vanaf mijn huis naar de bibliotheek om daar de papieren boeken te halen. Als ik moet lezen voor school, lees ik in één of twee dagen het hele boek uit. Dan is dat maar weer gebeurd.

Onze docent Nederlands, meneer Soeters, leest soms stukjes voor uit genomineerde boeken. Dat is leuk, want zo krijg je een indruk van de verschillende genres. Ook onze boekenopdrachten zijn iedere keer anders. Soms moeten we een essay schrijven, soms een samenvatting maken. Laatst moesten we een filmscenario bedenken. Dat laatste vond ik een leuke opdracht. Ik ben er twee dagen aan bezig geweest. Jammer dat we er geen cijfer voor kregen, want dat was vast hoog geweest. Ik wil later graag regisseur worden, en ik hoop dat ik naar de Filmacademie kan. Soms geeft de docent de opdracht een beetje laat. Maar misschien doe hij dat expres, want daardoor ga je nog niet de informatie filteren, maar lees je het boek met meer aandacht.’

Lunaila geloof zeker niet in de bewering dat ‘de jeugd van tegenwoordig’ niet meer graag leest. ‘Ik ken genoeg mensen van mijn leeftijd die ieder jaar minstens zes boeken lezen. Niet voor school, maar voor hun eigen plezier.’

Foto: privécollectie Lunaila Korsoredjo

Leerling aan het woord

Betül Kul (17), Dalton Spinoza Lyceum in Amsterdam (4 vwo)

‘Er is een hoop te klagen over het vak Nederlands en de normeringen eromheen’, vindt Betül. Ze heeft zich verbaasd (en zelfs geërgerd) aan een recente uitspraak (van inspecteur-generaal Alida Oppers van de Inspectie van het Onderwijs – red.) dat het ‘een goed idee is om leerlingen te laten zakken als ze een onvoldoende halen voor hun eindexamen Nederlands’.
‘Er wordt sowieso te weinig rekening gehouden met allochtonen. Ik vind dat “goed (in schooltermen/normeringen) in Nederlands” niet iemands enige kwaliteit moet zijn. Voor je examens zakken alleen omdat je een 5.3 voor Nederlands hebt gehaald? Waarom? Omdat je zo niet tot de Nederlandse maatschappij kunt behoren? Maar ik wil helemaal niet hier verder studeren, of wonen, of in deze maatschappij blijven.’
Lezen vindt ze erg leuk, zolang het aansprekende boeken zijn. ‘Boeken over mensen die een moeilijk leven hebben, worden al snel saai en herhalend. Voor mij moet er meer actie in. Het is soms wel interessant om te lezen hoe iemand met verlies of depressie omgaat (wel een fictioneel persoon, anders is het geen literatuur), maar dan houd ik meer van onrealistische, overdreven verhalen dan van iets waarin ik mezelf kan herkennen. En een boek hoeft ook niet dik te zijn om interessant te zijn. Ik lees graag moordmysteries waarbij mensen die verdacht lijken toch niet de dader blijken te zijn. Het is voor mij altijd een pluspunt als er plotwisselingen zijn. Het einde van een boek moet ook goed geschreven zijn. Ik houd zowel van een open als van een mysterieus gesloten einde (de hoofdpersoon ontdekt de waarheid maar je weet niet wat hij/zij met deze informatie gaat doen). Bij een goed boek krijg ik tijdens het lezen als het ware een actievolle film voor mijn ogen.’
Voor haar plezier las Betül dit jaar de vertaling van ‘Il riflesso del lupo’ van de Italiaanse auteur Mario Mazzanti. ‘In mijn moedertaal, Turks. Een Nederlandse vertaling kon ik niet vinden.’
Boeken voor de lijst waren onder andere ‘Cel’ van Charles den Tex, ‘Het gouden ei’ door Tim Krabbé en ‘De goede zoon’ van Rob van Essen.
‘Lezen wordt al snel minder leuk met de eis dat het in het Nederlands geschreven boeken zijn. Ik heb namelijk geen één Nederlands boek gevonden dat leuk was. Er moeten meer Young Adult- en mystery-boeken komen op Lezen voor de Lijst. Ik heb de “Hush Hush”-serie van Becca Fitzpatrick (Engelstalig) gelezen en daar erg van genoten.’
Dit vierde schooljaar mocht ze nog kiezen met wat voor opdracht ze gelezen boeken wilde verwerken. ‘Uit een lijst met door de docent bedachte opdrachten, zoals een scene uitkiezen of een brief schrijven vanuit het perspectief van hoofdpersoon naar een ander personage in het boek. Volgens mij is het vanaf volgend jaar de bedoeling dat je ieder gelezen boek kort samenvat, het thema bepaalt en uitlegt, en de motieven aantoont aan de hand van quotes uit het boek. Allemaal ter voorbereiding op je mondeling examen aan het einde van de zesde klas.’

Foto: privécollectie Betül Kul

Leerling aan het woord

Pieter-Paul Baak (15), Teylingen College Leeuwenhorst in Noordwijkerhout (4 vwo)

‘Ik ben niet zo van het lezen. Ik ga liever voetballen of een film kijken.’ Pieter-Paul formuleert het duidelijk. ‘Als ik dan toch moet lezen, kies ik vooral graag spannende boeken. Verhalen waarin een moord wordt opgelost, of een spannende thriller. Dat genre interesseert me nog wel. Ik ben ook wel eens begonnen in een van de boeken van Dan Brown. Maar toen las ik vóór de zomervakantie zo’n 100 pagina’s. Tijdens de vakantie heb ik heel andere dingen aan mijn hoofd. Daarna was ik bijna alles vergeten en moest ik opnieuw beginnen. Maar als de school weer begint, heb ik weinig tijd.’

In de onderbouw lag er op het lezen nog niet zo veel druk. ‘Je had een vrijere keuze, en het voornaamste doel was het verbeteren van je spelling en het vergroten van je woordenschat. Onze docent Nederlands gaf wat voorbeelden van leuke, interessante boeken die hij zelf gelezen had. Nu, in de bovenbouw, maakt iedereen een persoonlijk leesdossier met uittreksels van je gelezen boeken, met informatie over personages en problemen die in het boek aan de orde komen, als voorbereiding op het mondeling examen.’

Dit schooljaar stond ook ‘Van den vos Reynaerde’ van bijna acht eeuwen oud op het programma. Geen gemakkelijke kost, die Middelnederlandse taal. ‘Je moest thuis iedere keer een gedeelte lezen, en daarna bespraken we dit klassikaal op school. Best lastig, zelfs met de vertaling naar modern Nederlands ernaast.’

Een van de titels in Pieter-Pauls leesdossier is ‘De renner’ door Tim Krabbé (over een zware klimkoers in Zuid-Frankrijk). En ook ‘Het leven uit een dag’ door A.F.Th. van der Heijden.

‘Ik vond het boek minder leuk dan verwacht, ook al zat er wat spanning en misdaad in. Bij het boek hoorde ook een film. Met een aantal klasgenoten moesten we een presentatie doen over de vergelijking van het boek met de film, onder andere over de motieven en karakters. Eerlijk gezegd vond ik de film nog slechter dan het boek.’

Een boek dat hem meer boeide – bijna een klassieker op leeslijsten – is ‘Het bittere kruid’ van Marga Minco over een Joods gezin vanaf een aantal dagen na de Duitse inval in Nederland tot vlak na de bevrijding.

‘Ik vind geschiedenis interessant. “De aanslag” van Harry Mulisch wil ik ook lezen. Mijn drie oudere broers, die me wel eens adviseren, waren namelijk positief over dit boek.’

Ook al beschouwt Pieter-Paul zichzelf niet als een fervent lezer, toch heeft hij dierbare herinneringen aan boeken van vroeger, zoals de serie ‘Dolfje Weerwolfje’ van Paul van Loon.

‘Voorlezen vond ik leuk. Mijn moeder deed dat iedere avond tot mijn tiende, misschien zelfs tot mijn twaalfde. Een van de mooiste boeken was “Het kistje met zand” over mythologie, religies en culturen. Na afloop lag ik in bed soms nog lang over de verhalen na te denken.’

Foto: Indy van der Slot

Librarian in residence

Brancheorganisatie FOBID presenteert veelzijdig bibliotheekprogramma

Als brancheorganisatie voor de Nederlandse bibliotheeksector vertegenwoordigt FOBID de belangen van de sector en fungeert zij als aanspreekpunt voor aangesloten organisaties in Nederland en zusterorganisaties in het buitenland. In die hoedanigheid werkt zij ook aan een uitwisselingsprogramma voor bibliotheken: in Nederland, maar ook over de grens.

TEKST: ANNE VAN DEN DOOL

De bibliotheekbranche bestaat uiteraard niet alleen uit openbare bibliotheken: ook op hogescholen, universiteiten en andere instituten zijn bibliotheken te vinden. Ieder kennen zij hun eigen brancheorganisatie, zoals de Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB), de UKB, een samenwerkingsverband van Nederlandse Universiteitsbibliotheken en de KB, de nationale bibliotheek, en SHB, het kennis- en expertisenetwerk voor hogeschoolbibliotheken.
Zij komen samen in Federatie van Organisaties in het Bibliotheek-, Informatie- en Documentatiewezen (FOBID), een overkoepelende organisatie die als rol heeft deelnemende organisaties te versterken door middel van kennisvergaring en kennisdeling. Op die manier blijven zowel grote als kleine organisaties in het veld op de hoogte van wat in de bibliotheekwereld speelt, welke veranderingen ons in de nabije en verdere toekomst te wachten staan, en van hoe we daar als sector gezamenlijk op kunnen acteren.

Alle typen bibliotheken

FOBID is in 1974 opgericht om de samenwerking tussen de verschillende soorten bibliotheken en instellingen voor informatieve en documentaire dienstverlening in Nederland te verbeteren, en om hun belangen te behartigen. Daartoe kent FOBID een bestuur waarin alle typen bibliotheken vertegenwoordigd zijn. Zo vertegenwoordigt Matthijs van Otegem als directeur van de Universiteitsbibliotheek van de Universiteit Utrecht de universiteitsbibliotheken en neemt Lily Knibbeler als directeur van de KB zitting namens de nationale bibliotheek. Tecla ten Berge vertegenwoordigt als unitmanager van de bibliotheek van de Haagse Hogeschool de hogescholen en Klaas Gravesteijn fungeert als directeur van de Vereniging van Openbare Bibliotheken als voorzitter. Verder schuift Paul Baak, voorzitter Koninklijke Nederlandse Vereniging van Informatieprofessionals (KNVI), aan.
Verder kent FOBID twee belangrijke commissies, waarbij verschillende bibliotheekprofessionals uit het hele land betrokken zijn. Ten eerste is dat een juridische commissie, die zich bezighoudt met zaken als auteursrecht, copyright en andere vormen van wetgeving. Daarnaast is er de internationale commissie, die is bedoeld om de internationale samenwerking aan te jagen die FOBID zo belangrijk vindt. Dit resulteert onder meer in deelname van Nederlandse bibliotheken en collega's aan internationale conferenties, zowel met het oog op belangenbehartiging als professionele ontwikkeling en het profileren van het Nederlandse bibliotheekwerk in een internationale context. Andersom worden ook internationale bibliotheekactiviteiten in Nederland gepromoot.

Nieuwe component

Aan dit brede scala aan activiteiten wordt *as we speak* een nieuwe component toegevoegd: het librarian-in-residence-programma. Het idee ontstond een aantal jaar geleden, vlak voor de uitbraak van de coronapandemie, door een nauwe samenwerking met Duitse bibliotheekcollega's en via het Goethe-Institut. Daar kennen ze al langer een dergelijk residentieprogramma, dat bedoeld is om

Het bestuur van FOBID: Matthijs van Otegem (directeur Universiteitsbibliotheek Utrecht Universiteit), Lily Knibbeler (directeur Koninklijke Bibliotheek), Tecla ten Berg (directeur Bibliotheek Haagse Hogeschool), Klaas Gravesteijn, voorzitter (directeur VOB; Vereniging Openbare Bibliotheken) en Paul Baak (duovoorzitter KNVI; Koninklijke Nederlandse Vereniging van Informatieprofessionals).

Duitse bibliotheekspecialisten te laten kennismaken met andere bibliotheekorganisaties in het buitenland. Tijdens zo'n programma bezoeken deelnemers bibliotheken, leggen ze contact met collega's en wisselen ze ervaringen uit.
Een Nederlands equivalent van dat Duitse programma, dat klonk FOBID als muziek in de oren. In de eerste maanden van de ontwikkeling sloeg de coronacrisis echter toe, waardoor fysieke uitwisseling onmogelijk werd. Wel werden er allerhande webinars georganiseerd, die door bibliothecarissen over de hele wereld werden bekeken.
Het sterkte FOBID in de gedachte dat aan zulke informatie-uitwisseling wel eens grote behoefte zou kunnen zijn, vertelt Tecla ten Berge, naast unitmanager van de Haagse Hogeschool ook coördinator van de internationale commissie van FOBID. 'We willen geïnteresseerden vanuit het buitenland, maar net zo goed uit eigen land, graag een breed programma bieden, waarbij ze bijvoorbeeld kunnen selecteren op thema, regio of branche. Tot nu toe worden deze bezoeken steeds op individuele basis geregeld, via persoonlijk contact tussen leden van organisaties die elkaar toevallig kennen.'

Informatie delen in DNA

De commissie ziet het als volgt voor zich: een of meerdere bibliotheekprofessionals doen Nederland aan om op de hoogte te zijn van wat hier speelt. Ze beginnen en eindigen hun bezoek, dat een of meerdere weken kan duren, met een gezamenlijke meeting met mensen van de te bezoeken locaties. Bij aanvang deelt de bezoekende partij ook informatie over de eigen organisatie, zodat er daadwerkelijk sprake is van een wisselwerking.
Op de reis- en verblijfskosten na is het programma volledig kosteloos. 'Bibliotheekorganisaties stellen nu eenmaal graag hun tijd en kennis beschikbaar om anderen te helpen', weet Ten Berge. 'Informatie delen zit in het DNA van onze sector. We zien elkaar niet als concurrentie, maar willen de ander juist verder helpen.'
FOBID laat zien dat het niet alleen nuttig is om openbare of universiteitsbibliotheken bij elkaar te laten komen, maar om ook sectoroverstijgend kennis uit te wisselen, beaamt ook Miriam Wagenaar, teamleider functioneel beheer bij de KB. Zij sloot zich enkele jaren geleden aan vanuit haar bestuursfunctie bij het Jonge Bibliotheek Netwerk (JBN) en is nog steeds van de partij. 'Uiteindelijk zijn we één bibliotheeksector. Door te doen alsof we losse eilandjes zijn, maken we het onszelf alleen maar moeilijker. Neem bijvoorbeeld zaken als auteursrecht of de implementatie van bepaalde systemen: daarin kunnen we elkaar regelmatig van dienst zijn.'

Sterker onderhandelen

Daarnaast staan alle bibliotheken samen sterker in de onderhandeling met externe partijen. Tijdens de coronacrisis werkte FOBID bijvoorbeeld samen met branchevereniging over de grens om uitgevers te bewegen om publicaties gratis digitaal beschikbaar te stellen bij gebrek aan toegang tot de fysieke exemplaren van boeken en tijdschriften in de bibliotheek.
Verder kunnen de bibliotheken elkaar vinden in het uitwisselen van ervaringen rondom bredere tendensen in de sector, zoals de ontwikkeling van uitleenbalie naar verblijfsruimte. Die ontwikkeling is niet alleen in openbare bibliotheken zichtbaar, maar ook in universiteitsbibliotheken en op hogescholen, waar steeds meer studenten zich niet alleen melden voor de collectie, maar ook voor een studieplek.
Daarom denkt de internationale commissie van FOBID dat ook binnen Nederland nog veel winst te behalen valt. 'Bij elkaar langsgaan is een verfrissende manier om jezelf bij te scholen', ziet Doro Heine, werkzaam als informatiespecialist bij Saxion Hogeschool, te vinden in het oosten van het land. 'Wij dachten persoonlijk dat met name jongere medewerkers op die manier hun blik zouden willen verruimen, maar nu ontdekken we dat ook collega's die al langere tijd op dezelfde plek zitten geïnteresseerd zijn. Natuurlijk kun je van alles lezen in een boek of vaktijdschrift, maar dat is niet hetzelfde als het ervaringsverhaal van een mens op de werkvloer.'
Saxion is zo'n organisatie die graag de deuren wijd openzet. 'Wij zijn de eerste hogeschoolbibliotheek in Nederland die overstapte naar een opensource-catalogussysteem', aldus Heine. 'Veel organisaties zijn nieuwsgierig: hoe gaat dat precies in zijn werk? Daar vertellen wij met alle liefde over. Een andere bibliotheek kan weer andere informatie delen, bijvoorbeeld over hoe een verbouwing in haar werk is gegaan. Zo creëren we samen een compleet pakket.'

Hoop op navolging

Voor veel bibliotheekprofessionals is het volgen van bijscholing een tijdrovende klus, die boven op het toch al volle takenpakket komt. Daarom wil de commissie het aanbod zo flexibel mogelijk maken: deelnemers stellen in overleg met aanbiedende organisaties hun programma samen en maken met hen afspraken over data, tijd en duur van hun bezoek. Na verloop van tijd moet wel standaardisatie ontstaan, zodat de inspanningen voor de organiserende partijen zo klein mogelijk blijven. En dat is zeer welkom, want inspanningen van de leden van de commissies van FOBID zijn onbezoldigd en moeten voor een groot deel buiten het eigen werk om plaatsvinden.
De commissie is op dit moment nog druk bezig met het in de stijgers zetten van het programma. De leden hopen van harte dat ook het buitenland enthousiast wordt, waardoor men over de landsgrenzen wellicht een soortgelijk programma gaat organiseren en er daadwerkelijk sprake kan zijn van uitwisseling van kennis. Uiteindelijk is het vooral de bedoeling dat de dienstverlening richting de klant er beter van wordt, beseft ook Wagenaar. 'Hoe beter wij achter de schermen informatie uitwisselen, des te efficiënter gaan we te werk. Zo worden we er allemaal beter van.'

Meer info of interesse?

Zelf interesse deel te nemen aan het programma? Of heeft jouw organisatie juist iets te bieden waar het om uitwisseling van kennis gaat? Neem vrijblijvend contact op met FOBID via info@fobid.nl

FOBID
netherlands
library
forum

Sonny Boy centraal tijdens Heel Nederland Leest

Annejet van der Zijl: ‘Bibliotheken zijn zo professioneel geworden!’

Sonny Boy staat dit jaar centraal tijdens Heel Nederland Leest. Het is twintig jaar na verschijnen nog altijd een zeer populair boek, dat Annejet van der Zijl veel heeft gebracht. '*Sonny Boy* raakt aan zo veel meer dingen dan ik van tevoren had bedacht. Daarom blijft het boek misschien ook nieuwe lezers trekken, nu we meer met het slavernijverleden bezig zijn dan toen het boek verscheen.'

TEKST: MAARTEN DESSING • FOTO: ANJA VAN WIJGERDEN

Ze heeft er zin in. Normaal wacht Annejet van der Zijl een tournee langs bibliotheken, boekhandels en literaire cafés als ze net een nieuw boek heeft gepubliceerd. 'Dan voel ik altijd spanning. Hoe gaat het boek vallen? Hoe zijn de recensies? Vinden mensen het boeiend wat ik te vertellen heb? Als ik aan een boek werk, zit ik op een gegeven moment zó dicht op het verhaal dat ik geen idee meer heb hoe het bij lezers overkomt. Val ik misschien door de mand?'

Die spanning ontbreekt tijdens Heel Nederland Leest. Ze wéét dat *Sonny Boy* succesvol is. Inclusief de geschenkeditie zijn er sinds verschijnen in 2004 bijna een miljoen exemplaren van gedrukt. Het is verfilmd, in acht talen vertaald (van Bulgaars tot Zweeds) en volgend jaar volgt een toneelbewerking. Ze wéét ook hoe geliefd het even tragische als hartverwarmende verhaal over de onwaarschijnlijke liefde tussen de jonge Surinamer Waldemar en de zeventien jaar oudere Hollandse pensionhoudster Rika bij het publiek is.

Ze kan daarom volkomen ontspannen naar bibliotheken in onder meer Lelystad, Velp en Apeldoorn afreizen. Voor twintig optredens in totaal, samen met haar vaste interviewer Ivan Borghstijn. 'Zo kennen we elkaar ook: van het podium. De eerste keer dat hij me interviewde was in de bibliotheek van Nijmegen, als ik me goed herinner. Hij maakt er een sport van om elke keer een andere eerste vraag te stellen zodat elke avond weer anders uitpakt.'

Ze treedt graag op in bibliotheken. 'Vijfentwintig jaar geleden ging het er soms, nou ja, amateuristisch aan toe. Dan werd je aangekondigd door een mevrouw die van een briefje voorlas dat ik een biografie van Annie M.G. Schmidt had geschreven, "Ik wens u veel plezier", zei ze, en daarna ging ze verder met de administratie. De directrice van wat nu De Schrijverscentrale heet moest bibliotheken coachen om te zorgen dat het goed verliep, merkte ik.'

Dat is allang niet meer nodig. 'Bibliotheken zijn zo professioneel geworden. En zich zo bewust van hun rol in de gemeenschap dat ze schrijversoptredens behandelen als een hoogtepunt in hun programmering. Als een kers op de taart. Nu het niet meer alleen gaat om het uitlenen van boeken, hebben ze vaak ook eigen theatertjes – of zijn ze onderdeel van een cultureel complex met een eigen zaal die ze kunnen gebruiken. Daar ben ik heel blij mee.'

Geen bibliotheeklid meer

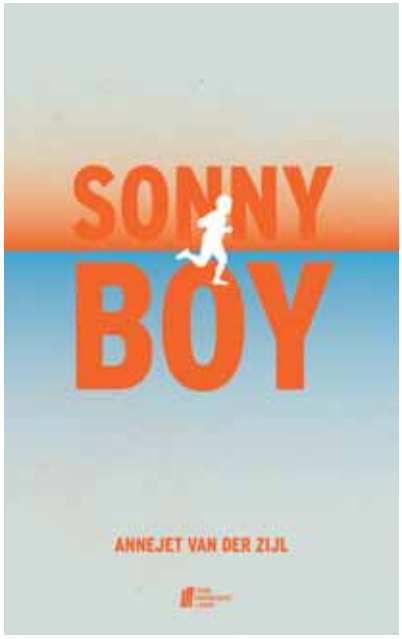
Optredens zijn eigenlijk de enige reden waarom Van der Zijl nog in openbare bibliotheken komt. Lid is ze niet meer sinds ze, zeker na haar doorbraak met *Anna* in 2002, alle boeken kan kopen die ze wenst. En voor haar onderzoek komt ze eerder in ander soort bibliotheken. Ze koestert warme herinneringen aan de bibliotheek van het Koninklijke Instituut voor de Tropen of 'de mooie ouderwetse bibliotheken' in Amerika, zoals in Chicago.

Dat was in haar jeugd wel anders. Nadat ze op haar zevende naar Leeuwarden was verhuisd, was de bibliotheek 'de ontsnapping uit een niet al te vrolijke tijd', vertelt ze. 'Ik vond het daar helemaal niet leuk. Mensen praatten een vreemde taal. Ik miste de duinen en mijn oude school in Alkmaar. En men vond mij raar, met mijn brilletje. Wat ook niet hielp: ik was goed op school. Als meisje nog wel. Daarom zat ik altijd maar in de jeugdbibliotheek op de Voorstreek.'

Ze herinnert zich de plek nog precies. 'Beneden stonden de boeken voor jongere lezers, boven die voor oudere kinderen. Toen ik me beneden overal doorheen had gelezen, zat ik altijd daar. Je moest met een trap omhoog om er te komen. Ook de bibliothecaresse zie ik zo voor me. Hoe haar haar zat, alles. Een beetje een pinnig type, die het maar niks vond dat ik er elke dag was. Nu zou zo'n kind meteen worden uitgeroepen tot lezer van het jaar.'

Op een dag was ze zo in een boek verdiept dat ze de bel niet hoorde waarmee het sluitingstijdstip werd aangegeven. 'En omdat de bibliothecaresse blijkbaar geen zin had de trap op te lopen om te controleren of het boven leeg was, werd ik ingesloten. Op een gegeven moment merkte ik dat het wel heel stil was, ik ging naar beneden en vond de deur op slot. Iederéén was daarna boos op mij. Mijn ouders, die ik moest bellen. De politie die erbij werd gehaald omdat zij het nummer van de bibliothecaresse niet hadden. En die bibliothecaresse natuurlijk. Ik heb er zeker een halfjaar niet meer durven komen.'

Zo'n situatie zou nu ondenkbaar zijn. 'Wie zit er nog zoals ik in een hoekje van de bibliotheek de wereld te vergeten? Bibliotheken zijn echte gemeenschapscentra geworden, waar overal kinderen samen studeren. Waar leesclubs komen. Waar mensen hun verhalen delen. Waar je geholpen kunt worden met bijvoorbeeld de digitale wereld. Ik vind dat mooi. Dat er in deze

individuele tijden nog één plek is die zich richt op wat met een inmiddels beetje sleets woord "verbinding" heet.'

In gesprek gaan

Heel Nederland Leest vindt Van der Zijl ook een prachtig voorbeeld van de manier waarop bibliotheken mensen bij elkaar brengen. 'Dat je met z'n allen een boek leest en daarover in gesprek gaat, dat kun je toch niet anders dan toejuichen?' Met *Sonny Boy* is daar bovendien een goede titel voor gekozen. Niet omdat het háár boek is, maar omdat het verhaal zo veel elementen bevat waarover je kunt praten. Het vertelt geen verre, afgesloten geschiedenis die lezers weinig kan leren.

'Het boek zet je aan het denken over wat je zelf zou doen in de situatie van Waldemar en Rika. Onder welke omstandigheden moet je bijvoorbeeld onderduikers opvangen? Er zijn mensen die vinden dat Rika vanwege haar vijf kinderen nooit het risico had moeten nemen om Joden in haar pension te verbergen. Ik heb speciaal voor deze heruitgave dit soort leesclubvragen gemaakt, die op de boekenleggers staan die in de boeken zitten.'

Gek genoeg zag aanvankelijk niemand de potentie van dit verhaal. Toen Van der Zijl het begin jaren negentig voor het eerst hoorde van een collega – de schoondochter van Waldy, zoon van Waldemar en Rika – zei ze volgens de herinnering van die vriendin meteen: daar zit een boek in. Haar voorstel om er een artikel aan te wijden werd door de hoofdredacteur van *HP/De Tijd*, waar ze destijds als redacteur in dienst was, echter direct afgewezen. 'Onbekende mensen, zei hij, *who cares*?'

De uitgever was even sceptisch. Ze had groot succes gehad met *Anna*, dus hij drong aan op nóg een biografie. 'Bomans of zo iemand, stelde hij voor. Hij was echt teleurgesteld dat ik hiermee kwam. Wie wil dat nou lezen, Annejet?' Bij de lancering van *Sonny Boy* dacht hij gelijk te krijgen. 'Vlak voor de presentatie belde hij me met sombere stem op: geen enkele journalist heeft de uitnodiging geaccepteerd, er is géén belangstelling voor dit boek.'

Ze begrijpt het wel. 'Boeken over onbekende mensen, die bestonden nog niet. Ik worstelde er ook mee. Al die glazige blikken in mijn omgeving als ik over dit project vertelde. Waar deed ik al die moeite voor? Tot mijn grote vreugde las ik toen in *Het verhaal van een Duitser* van Sebastian Hafner de zin: "Wie een tijd echt wil leren kennen, moet het verhaal van onbekende mensen lezen." Ik weet nog hoe blij ik was: daar had ik mijn reden om door te zetten.'

Alles geweldig?

Twintig jaar later blijkt *Sonny Boy* haar veel te hebben gebracht. Van een bestseller in Amerika tot vele reizen naar haar inmiddels geliefde Suriname. Na afloop van Heel Nederland Leest gaat ze er in december nog een keer heen met een lezersreis van *NRC Handelsblad*. Daarna doet ze de deur van haar schrijfhuis in de Noord-Hollandse duinen weer op slot om zich in alle rust te concentreren op een nieuw boek.

Was alles even geweldig? Dát misschien niet. Op de vraag wat ze van de verfilming vond, aarzelt ze. 'Ik vond het heel fijn dat het verhaal nu ook zichtbaar was voor mensen die minder snel een boek zullen pakken, maar wél naar de film gaan, bijvoorbeeld de jeugd in de Bijlmer', zegt ze uiteindelijk. 'Het was echt gemaakt als publieksfilm. Ik houd zelf misschien meer van arthouse-films, die wat minder letterlijk zijn en meer aan de verbeelding overlaten.'

Daarmee wil ze niets ten nadele zeggen van regisseur Maria Peters. 'Ze heeft er enorm haar best voor gedaan. Dat is het enige waar ik op let als ik toestemming geef: is dat iemand die oprecht iets moois wil maken? Daarna geef ik het uit handen. Hetzelfde geldt voor de toneelbewerking nu. Het scenario wordt gemaakt door een zwarte vrouw: Manousckha Zeegelaar Breeveld. Ik ben benieuwd wat zij er, met haar eigen insteek, van maakt. Het verhaal van Waldemar en Rika is ook niet míjn verhaal, besef ik heel goed. Het is van iedereen.'

Maar de mooie herinneringen overheersen. 'De mooiste was de presentatie. Want er was dan misschien geen journalist gekomen, Waldy zelf en de familie waren er natuurlijk wél. Waldy zei daar dat ik hem zijn ouders had teruggegeven. Afgezien van het feit dat dat mijn beste recensie ooit was, zegt het iets over het nut en de zin van verhalen vertellen. Je kunt de geschiedenis niet terugdraaien, maar soms kun je door het verhaal te vertellen tóch iets goed maken.'

Minstens zo dierbaar is de herinnering aan Waldy's overlijden in 2015. 'Bij de uitvaartplechtigheid zei een zoon dat zijn leven dankzij het boek toch een happy end had gekregen. De dag erna stonden hij en zijn ouders met prachtige foto's op de voorpagina van *De Volkskrant*. Zijn ouders hadden geen graf, ze zijn gewoon verdwenen in de puinhopen van de geschiedenis, maar deze foto bewees dat ze bestonden. Alleen maar omdat hij zijn verhaal had verteld.'

'Als dit boek een boodschap heeft,' concludeert ze, 'is dat het: vertel je verhaal. Het is een unieke capaciteit die ons mensen is gegeven, benut die.'

Bestsellerlijsten

Een verklaring dat juist *Sonny Boy* Van der Zijls grote succes is geworden, is natuurlijk moeilijk te geven. Haar andere boeken hebben dezelfde kwaliteiten. Dat zijn óók meeslepende verhalen, grondig geresearcht, met behulp van alle literaire technieken

zorgvuldig opgebouwd en uitmuntend geschreven. En ook die boeken voerden soms wekenlang de bestsellerlijst aan, zoals recentelijk *De Amerikaanse prinses* (2015) en *Fortuna's kinderen* (2021).
Steeds slaagt ze erin om non-fictie, dat zich strikt aan de feiten houdt, toch voelbaar te maken – ondanks een soms groot gebrek aan feiten. Dat is de kunst van wat ze doet, legt ze uit. 'Daar moet je soms creatief voor zijn. Daarom zoek ik niet alleen werkelijk alles uit – niets zo erg als nieuwe feiten en materiaal die opduiken nadat het boek is verschenen – maar lees ik er ook veel omheen, om zo een beeld te krijgen van de wereld van mijn hoofdpersoon.'
Hoe maakte ze bijvoorbeeld duidelijk dat Waldemar, vlak na zijn aankomst in Nederland, heimwee had naar het warme, tropische Suriname als al zijn brieven verloren zijn gegaan? 'Ik heb heel Suriname overhoop gehaald, maar ze doken nergens op. Ze waren er gewoon niet meer. Ik kon dat oplossen met een citaat uit een toen net verschenen boek waarvan ik wist dat hij dat destijds gelezen had: *Zuid-zuidwest* van Albert Helman, dat precies die heimwee uitdrukt.'
Het moet dus iets in het onderwerp van *Sonny Boy* zijn. 'Het gaat over moed en heldendom. Over een onmogelijk geachte liefde. Dat is toch wat anders dan de pogingen van Gerard Heineken om het verpauperde Amsterdam aan het einde van de negentiende eeuw omhoog te trekken, wat ik beschrijf in *Gerard Heineken. De man, de stad en het bier*. Dat vind ik ook een heldhaftig verhaal, maar ik snap dat minder mensen daar een gevoel bij hebben. Daarbij raakt *Sonny Boy* aan zo veel meer dingen dan ik van tevoren had bedacht. De Tweede Wereldoorlog, racisme. Daarom blijft het boek misschien ook nieuwe lezers trekken, nu we meer met het slavernijverleden bezig zijn dan toen het boek verscheen. Toen ik het schreef, had ik daar geen idee van – en gelukkig maar: je moet niet schrijven voor geld, succes of erkenning, je moet schrijven omdat je dat de leukste dagbesteding vindt die je kunt bedenken.'

Herdrukken

Heeft ze bij al die herdrukken het boek ook aangepast of herzien? 'Nauwelijks. Er zijn gelukkig geen brieven opgedoken die me zouden hebben gedwongen het boek te herschrijven. Dat zou ook mijn eer te na zijn als researcher en historicus. Hooguit zijn er redactionele onjuistheden uitgehaald. Daar krijg ik heel beschaafde brieven over: "Hopelijk wilt u het mij niet euvel duiden dat ik u wijs op" enzovoorts. Maar sinds de 59e druk is dat geloof ik niet meer gebeurd.'
Wel is de tijdgeest sinds 2004 veranderd. Van der Zijl heeft dat dankzij *Fortuna's kinderen* aan den lijve ondervonden. 'Dat boek was eigenlijk een opdracht van mijn Amerikaanse uitgever. Maar eenmaal af speelde alles rond George Floyd [die in Minneapolis was vermoord door een politieagent, wat de aanzet gaf tot de Black Lives Matter-beweging]. Een boek waarin ik me positief uitlaat over een interraciale relatie in de tijd van de slavernij vonden ze op dat moment te politiek gevaarlijk. Het is toen gecanceld in Amerika.'
Moest ze daarom begrippen als het n-woord of 'slaaf', die voorkomen in *Sonny Boy*, aanpassen? 'Dat kan niet zomaar. In een museum misschien, waar je de tekst op het bordje gewoon aanpast, maar voor mij is de muzikaliteit van taal zo belangrijk. Ik schrijf heel langzaam, omdat ik veel aandacht besteed aan hoe zinnen lopen. Stel dat Waldemar Piet had geheten? Dan zou ik nooit begonnen zijn met: "Piet was een zwemmer". Maar: "Waldemar was een zwemmer" – ja dat vond ik mooi als eerste zin. Daarin voel je de golven.'

Nieuw nawoord

Van der Zijl heeft een nieuw nawoord geschreven speciaal voor de Heel Nederland Leest-editie, waarin ze uitlegt waarom ze woorden als 'slaaf' en 'blank' niet heeft vervangen voor 'inclusievere' varianten. 'Stel je voor dat het boek van Anton de Kom zou worden heruitgeven als *Wij tot slaafgemaakten van Suriname*. Dat klínkt toch niet? Zo zou het voor mij ook een te grote aantasting zijn van de sfeer en de kwaliteit van het boek als ik zulke ingrepen doe.'
Ze gaat er graag verder over in discussie met haar lezers – óók tijdens de komende tournee in november. 'Ik vind dat heel leerzaam. Ik was laatst bij een zwarte leesclub in Rotterdam, waar de ene helft "slaaf" zei en de andere helft "tot slaafgemaakt". Omdat ze er zelf niets over zeiden, bracht ik het ter sprake: "Wat moet ik volgens jullie doen?" Iedereen moet de woorden gebruiken waar hij of zij zich goed bij voelt, zeiden ze. Heel goed. Dat vind ik ook het belangrijkste.'

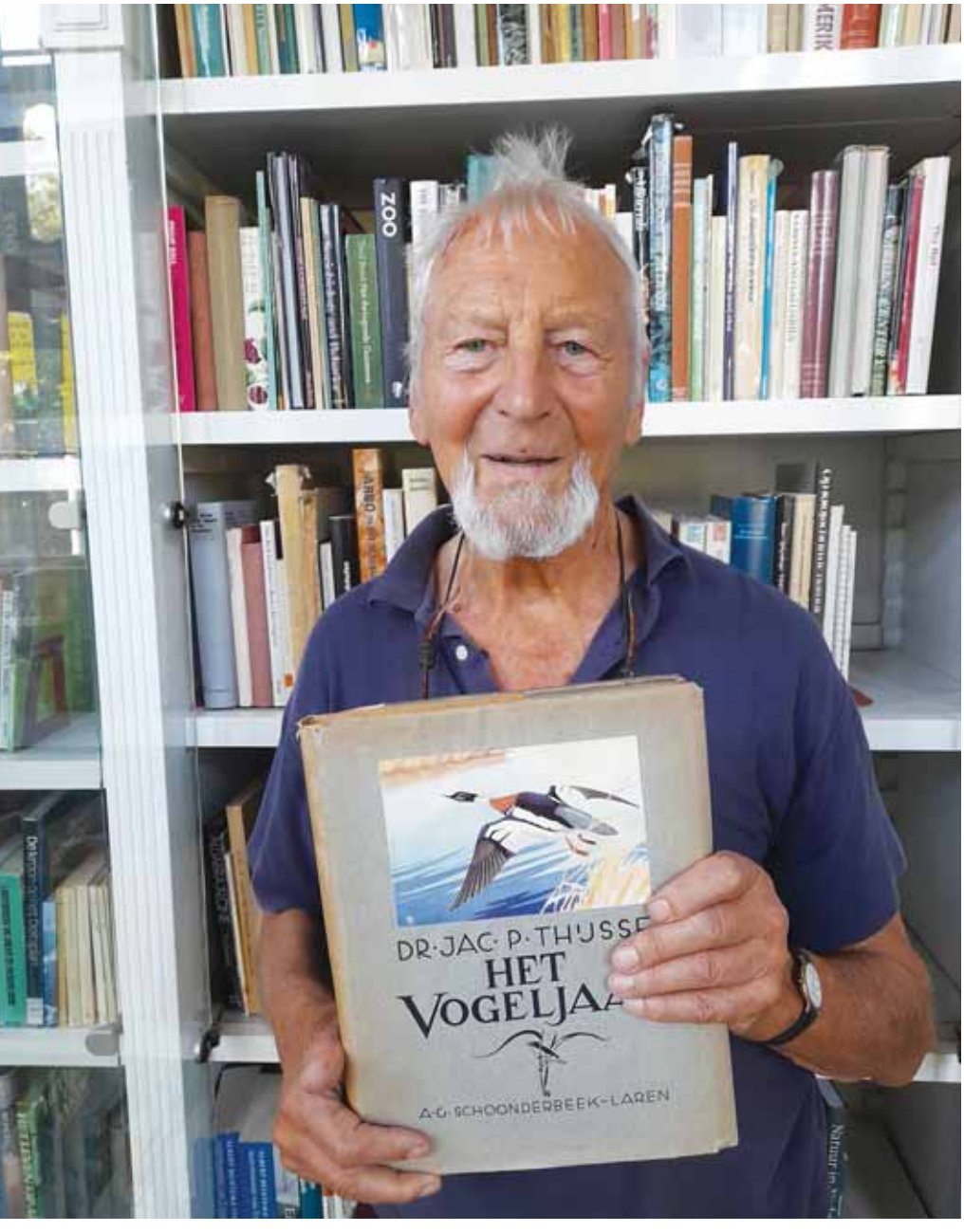
Gratis bij alle deelnemende bibliotheken

Sonny Boy is tijdens Heel Nederland Leest gratis te krijgen bij alle deelnemende bibliotheken – en op zo veel mogelijk andere plekken. Zie Heelnederlandleest.nl voor alle details. Met de campagne van dit jaar geven de CPNB en de bibliotheeksector de jaarlijkse leesbevorderingscampagne in november een nieuwe impuls. Zonder thema, maar met een nieuwe naam keert het terug naar de kern: zo veel mogelijk mensen aan het lezen krijgen. Zie de site van Bibliotheekblad voor de achtergronden (via de verkorte link) tinyurl.com/3vux9xyh

Heel Nederland Leest

De bibliotheek van de Heimans en Thijsse Stichting

De relatie tussen de mens en de natuur

Jacques de Smidt werkt al dertig jaar als vrijwilliger bij de bibliotheek van de Heimans en Thijsse Stichting.

Een verzameling boeken en documenten van en over de onderwijzers en natuurbeschermers Eli Heimans en Jac. P. Thijsse vormt de basis van de bibliotheek van de Heimans en Thijsse Stichting. Biologieleraar Jaap Zwier verzamelde deze vanaf 1965 - het honderdste geboortejaar van Thijsse. Toen Zwiers collectie niet meer in zijn huis paste, schonk hij deze aan de stichting. Na Zwier schonken nog vele andere biologen en natuurliefhebbers hun boeken aan de bibliotheek. De collectie telt nu ruim 17.000 boeken en toont de ontwikkeling in de relatie mens-natuur sinds de 17e eeuw.

TEKST EN FOTO: ANNEKE DE MAAT

Jacques de Smidt, die tot zijn pensioen universitair hoofddocent biologie aan de Universiteit Utrecht was, werkt al dertig jaar als vrijwilliger bij de bibliotheek. Hij ontvangt me in de galerijbibliotheek van het vroegere Hugo de Vries Laboratorium. Dit prachtige gebouw – in Amsterdamse School-stijl – werd rond 1910 speciaal voor hoogleraar plantkunde Hugo de Vries pal naast de Amsterdamse Hortus Botanicus gebouwd, vertelt De Smidt. ‘De Vries was een van de drie herontdekkers van de erfelijkheidswetten van Mendel en uitvinder van de mutatietheorie. Na zijn ontdekking kreeg hij een baan als hoogleraar aangeboden aan Columbia University in New York. De Gemeente Universiteit (nu de Universiteit van Amsterdam) wilde hem niet kwijt. De Vries wilde in Amsterdam blijven op voorwaarde dat hij een nieuw laboratorium zou krijgen

en dat zijn onderwijstaken verminderd zouden worden. Dus zo kwam dit gebouw er. In de Hortus deed hij onderzoek naar het kruisen van planten.'

Natuurbescherming

Direct naast de bibliotheek is de nog geheel intacte werkkamer van Hugo de Vries te zien. Toen de biologiefaculteit in de jaren negentig verhuisde naar het Science Park, kwam het laboratorium leeg te staan. Het gebouw werd gekocht door de Van Dijk Nijkamp Stichting. De Heimans en Thijsse Stichting is een van de vele natuurorganisaties die in het gebouw gevestigd zijn. In de Heimans en Thijsse Stichting zijn in 1993 twee stichtingen, beide opgericht ter ere en nagedachtenis van Heijmans en Thijsse, samengegaan. Een daarvan was de in 1977 door Jan Nijkamp opgerichte Stichting Heimans en Thijsse Bibliotheek en Archief. Deze had als doel het documenteren van de geschiedenis van de natuurbescherming en deze toegankelijk te maken voor onderzoek.

Onderzoeksschat

Alle wanden van de galerijbibliotheek (de vroegere bibliotheekruimte van het Hugo de Vries Laboratorium) zijn volledig gevuld met boeken. 'Toen we hier begonnen hadden we een overdaad aan ruimte,' memoreert De Smidt, 'maar we hebben in de loop der jaren zo veel schenkingen gehad dat we nu veel selectiever moeten zijn in wat we aannemen. En een flink deel van onze collectie, waaronder de tijdschriften en een deel van het archief, is inmiddels ondergebracht in de kelder.' Naast De Smidt werken er nog vier andere vrijwilligers bij de bibliotheek. Ze nemen de schenkingen in ontvangst, halen de dubbelingen (exemplaren die al in de collectie aanwezig zijn, red.) eruit, en zetten de titels en trefwoorden in de catalogus. Op vrijdag is de bibliotheek open voor het publiek. Helaas is het bezoekersaantal in de loop der jaren sterk teruggelopen, vertelt De Smidt. 'Vroeger kwamen er veel mensen en konden ze ook boeken lenen. Daar is nu geen belangstelling meer voor en je kunt de boeken alleen nog inzien. Onze collectie is nu vooral cultureel erfgoed en een schat die op onderzoek ligt te wachten! En ons doel is het bevorderen van kennis van en de liefde voor de natuur.'

Schenkingen

Vooral in de jaren negentig en aan het begin van de 21e eeuw kreeg de bibliotheek veel schenkingen, zegt De Smidt. 'Toen de welvaart toenam na de Tweede Wereldoorlog en er nog geen televisie was, kochten mensen veel boeken. Ze legden vaak met veel passie een collectie aan, die voor hen van grote persoonlijke betekenis was. Die generatie ging vanaf de jaren negentig met pensioen en wilde een mooie bestemming voor hun dierbare boeken vinden. Veel Nederlandse biologen schonken ons in die jaren hun collecties. Ik beloof de schenkers of hun kinderen altijd dat we niets zullen vernietigen. Boeken die we al hebben of die niet in de collectie passen, brengen we naar een antiquair of een andere bibliotheek. Ik vind het heerlijk om al die boeken door mijn handen te laten gaan. Het grijpt me altijd weer aan, en het is fijn dat ik gebruik kan maken van mijn kennis.'

Verkade-albums

In de bibliotheek vind je alle door Thijsse geschreven Verkade-albums en ook alle exemplaren van het door Thijsse en Heimans opgerichte tijdschrift 'De Levende Natuur'. De collectie is ongelooflijk gevarieerd. Van heel veel boeken en geïllustreerde flora's geschreven door Thijsse en Heimans tot en met titels als 'How animals communicate', 'Het intieme leven der vogels', 'Planten uit de bijbel', 'Tuinen in Nederland', en 'Mens en Huisdier'. In de kelder zijn de tijdschriften – met titels als 'Rat en Muis', 'Toorts', 'Struinen' en 'Politie Dier en Milieu' – en uiteenlopende deelverzamelingen te vinden, zoals Biografieën, Koloniale Tijd, Kinderboeken, Scripties, Dissertaties, Schoolplaten en Reisverhalen. Er is ook een collectie schoolboeken die een beeld geeft van hoe er vanaf 1850 gedoceerd is over biologie en natuur in het lager, middelbaar en hoger onderwijs.
Het oudste boek in de collectie is 'Metamorphosis Naturalis' van Johannes Goedaert (1660) over insecten, vertelt Ed Brinkkemper, die eveneens als vrijwilliger in de bibliotheek werkt. Brinkkemper verzamelt zelf al 35 jaar boeken over plantkunde en kruidenboeken. Over zijn privécollectie is net het boek 'Hemelsleutel' [door Gemma Venhuizen] verschenen. Net als De Smidt geniet hij van het uitzoeken en catalogiseren van de schenkingen. Hij wordt vooral blij van boeken met een bijzondere herkomst: waarin ex librissen of aantekeningen zitten van een bekende wetenschapper, vertelt hij. 'Het leuke van hier werken is ook dat ik soms bekende biologen ontmoet. Zo las ik Jacques' [de Smidt] wetenschappelijke publicaties al voordat ik hier met hem ging samenwerken in de bibliotheek.'

Liefde voor de natuur

De Smidt en Brinkkemper zouden het geweldig vinden als meer natuurliefhebbers naar de bibliotheek komen. De Smidt: 'De collectie laat de relatie tussen mens en natuur zien. Hoe in de 18e, 19e en 20e eeuw naar de natuur werd gekeken, zie je weerspiegeld in onze collectie. Vroeger zagen mensen de natuur vooral als de Schepping Gods en ook wel als een bedreiging, vanwege de gevaarlijke dieren, of als iets om op te eten. Thijsse en Heimans hebben als onderwijzers en schrijvers een belangrijke rol gespeeld in een verandering in het denken over de natuur. Door hen is in de relatie tussen mens en natuur ook de liefde beland. Zij keken naar de natuur met liefde, respect en waardering, en hebben zich erg ingezet om de wetenschappelijke kennis van de natuur toegankelijk te maken voor het brede publiek. Die kanteling zie je in deze bibliotheek heel duidelijk. En onze bibliotheek staat te wachten op onderzoekers die die ontwikkeling willen documenteren. De boeken zijn niet gedigitaliseerd, dus onderzoekers moeten ze helemaal door hun handen laten gaan. Daarnaast laat de collectie ook de ontwikkeling in de kennisverwerving over de natuur zien. Wat wilden de mensen weten, waar richtte het onderzoek zich op? Ook de scripties en dissertaties zijn vanuit dat oogpunt interessant.'

Bezoekadres

Hugo de Vries Centrum, Plantage Middenlaan 2C, 1018 DD Amsterdam.

Lezen en leven, vaak met elkaar verweven

De Culturele Apotheek biedt

Via de heropening van een bibliotheeklocatie sprongen ze onlangs spontaan in het gezichtsveld van Bibliotheekblad: Marije Wilmink en Akke Visser, de oprichters van de Culturele Apotheek. Gekleed in witte jassen, met een stethoscoop om de nek, schrijven zij de meest uiteenlopende recepten voor in de vorm van boekadvies op maat. Nee, geen zelfhulpboeken, maar romans of poëzie, in de overtuiging dat juist dit type teksten inhoudelijk helend is bij allerhande problemen des levens. Of juist de al bestaande levensvreugde nog verder vergroten. Ook organiseren de culturele apothekers op tal van plekken samenleesbijeenkomsten, waarbij mensen op een laagdrempelige manier mooie boeken lezen en met elkaar in gesprek gaan.

TEKST: LINDA VAN PELT • FOTO'S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

Marije Wilmink en Akke Visser, de oprichters van de Culturele Apotheek.

‘literaire medicatie’

Helen door delen

Boekenwijsheid. Alleen al het woord klinkt pedant. Betweterig. Maar dit is zeker niet de manier waarop Culturele Apothekers Marije Wilmink en Akke Visser hun leesadviezen verpakken. Hun methodiek is het beste te beschrijven als: mensgericht. Akke en Marije kennen elkaar van het tijdschrift *Lover*, waar Marije eindredacteur en Akke redacteur was. Geïnspireerd door de *bibliotherapy* die de Engelse School of Life aanbood, sloegen ze de handen ineen en richtten in 2011 de Culturele Apotheek op.
Akke: ‘Marije en ik begonnen met het geven van individueel leesadvies. Op persoonlijk niveau mensen aanmoedigen tot lezen leek ons een prachtige uitdaging. Lezen kan namelijk heel wat teweegbrengen en onverwachtse meerwaarde hebben.’
Marije: ‘Boeken bieden plezier en ontspanning, maar kunnen je ook troost, herkenning en nieuwe inzichten geven. En vooral ook het besef dat je de enige niet bent die bepaalde dingen denkt of meemaakt.’
Akke: ‘Daarnaast is het leuk om iemand te stimuleren eens iets anders te lezen, niet de bestsellers die iedereen wel weet te vinden.’

Uit de kast

‘Een kijkje in iemands boekenkast vertelt je bijna alles wat je over hem te weten wilt komen.’ Deze woorden worden toegeschreven aan de Amerikaanse auteur Walter Mosley *(vooral bekend van zijn thrillerreeks over de zwarte privédetective Easy Rawlins – red.).* Iemands persoonlijke leesgeschiedenis is ook vaak het startpunt van de literatuur op recept zoals de Culturele Apotheek die verstrekt.
Marije: ‘Bij onze persoonlijke boekenconsulten brengen we iemands leesvoorkeuren en -allergieën in kaart, en vragen we naar belangrijke levensthema’s waar iemand mee bezig is. Uiteraard is zo’n diagnose deels een “grapje” in een theatrale setting van een soort spreekuur met witte jassen. Maar we hebben wel degelijk de overtuiging dat literatuur kan helpen bij het onvermijdelijke geworstel met alledaagse levensvragen.’

Verrassende literatuur op (beproefd) recept

Alhoewel Akke en Marije hun boekenrecepten ‘met een knipoog’ geven, is hun advies serieus en doen ze hun leessuggesties met een grote dosis verantwoordelijkheid.
‘We zullen altijd alléén de boeken aanraden die we zelf hebben gelezen, in elk geval een van ons’, stelt Akke. ‘En we houden altijd in ons achterhoofd dat de één een boek heel anders kan interpreteren of ervaren dan de ander. We werken met verschillende gastapothekers, die weer andere titels kennen. Zo hebben we samen een brede boekenkennis. We informeren elkaar grondig over onze leeservaringen, zodat wij altijd ter zake kundig kunnen adviseren.’
Naast leesadviezen in soorten en maten verzorgen de Culturele Apothekers ook trainingen en inspiratiesessies voor bibliotheekmedewerkers. Akke: ‘Die zijn vooral bedoeld om hen te inspireren als het gaat om het geven van persoonlijke en accurate leestips en het actief op peil houden van je boekenkennis als team. Zo kunnen zij op hun beurt leden en bezoekers van de bibliotheek beter adviseren.’

Keuzestress en uitstelgedrag

Er zijn senioren die bij Marije en Akke aankloppen voor een verrassende wending in hun leesgedrag, maar ook dertigers, op het kruispunt van hun leven, zoeken regelmatig graag hun heil in de literatuur. Als wegwijzer of als herkenning van een lotgenoot. (‘Ik ben gelukkig niet de enige die hierin vastloopt.’)
Het opluchtende effect van ‘gedeelde smart is halve smart’ zien de Culturele Apothekers vaak in hun praktijk. ‘Je zult maar last hebben van chronisch uitstelgedrag en niet tot daadwerkelijk aanpakken kunnen komen. Een verhaal over een soortgelijke situatie kan je misschien een beetje om jezelf laten lachen en je wellicht een figuurlijk duwtje in de rug geven’, aldus Marije.

Dress to impress

De keuze om ook in witte apothekersjassen inloopspreekuren te gaan houden, ontstond spontaan toen de Amsterdamse bibliotheek (OBA) Akke en Marije vroeg of ze hun persoonlijke leesconsulten ook in een snelle variant in een van de bibliotheeklocaties konden komen geven. Akke: ‘De medische aankleding van die spreekuren en dat wij daar in witte jassen staan, leidt tot grappige reacties. Bezoekers komen soms schoorvoetend of juist heel nieuwsgierig naderbij om uit te vinden wat we precies doen. Zelfs bezoekers die naar eigen zeggen niet of nauwelijks lezen, zijn vaak toch geïnteresseerd in ons leesadvies.’
Tsja, witte jassen maken indruk.

Leescultuur

Hoeveel dikke pillen lezen de Culturele Apothekers zelf per jaar? Want ze doen toch wel aan zelfmedicatie? Na wat fronzen, denken en binnensmonds tellen komt er een aantal uit van tussen 30 en 50 boeken per jaar. Akke: ‘Het wisselt wel eens, want de ene periode heb je simpelweg wat meer tijd dan de andere.’ Marije: ‘Wij horen natuurlijk ook vaak van mensen die wij leesadvies geven dat ze vanwege tijdgebrek niet tot lezen komen. Dan adviseren we wel eens om te proberen op andere momenten te lezen dan gebruikelijk. Als het in de avond niet lukt

Foto: Jurgen van Tiggelen

of je in bed meteen in slaap valt, begin je dag dan eens met tien minuten lezen. Dan lees je al ruim een uur per week, en wie weet leidt dat weer tot meer.'
'Vooral met korte verhalen is dat een handige aanpak', voegt Akke daaraan toe. 'Hoe druk je het ook hebt, er is altijd wel éven tijd om wat lezen. En vaak werkt het nog rustgevend ook.'
Welke boeken vonden de apothekers zelf heel heilzaam? Marije: 'Zo veel boeken hebben ons wat gebracht! Om één voorbeeld van mezelf te geven: "In het land van moeders" van Rachel Cusk. Zij beschreef bewonderenswaardig eerlijk de beginperiode van haar moederschap. Ze durfde woorden te geven aan wat er allemaal met je gebeurt als je moeder wordt, ook de lastige dingen. Heel fijn om te lezen in de jaren dat ik zelf moeder werd, want de rozewolkverhalen vertellen maar een deel van het verhaal.'
Over ouderschap gesproken: het is volgens de apothekers belangrijk om niet alleen in te zetten op leesbevordering voor kinderen en jongeren, maar om ook ouders – en alle andere volwassenen – te stimuleren zelf te blijven lezen. Marije: 'Er wordt vaak zo gemakkelijk gezegd dat "de jeugd" niet meer leest. Maar ook volwassenen lijken zich steeds meer te verliezen in sociale media.' Volgens haar werkt het voor iedereen stimulerend als er een leescultuur heerst in een gezin. 'Goed voorbeeld doet immers (vaak) goed volgen. Het is ook goed voor je concentratievermogen als je je kunt verdiepen in een verhaal.'

Samenspraak

Een andere belangrijke activiteit van de Culturele Apotheek, waarbij ook veel wordt samengewerkt met bibliotheken, is het zogenoemde 'samenlezen'. Een paar jaar geleden ontmoeten Akke en Marije de Britse Jane Davis, directeur van *The Reader*. Deze organisatie heeft in Engeland een leesrevolutie op gang gebracht met behulp van *'shared reading':* samen hardop verhalen, romanfragmenten en gedichten lezen en daardoor nader met elkaar in gesprek komen.
Akke: 'Dit paste zo goed bij wat wij voorstaan! We hebben bij The Reader een training gevolgd en we zijn in Nederland het concept gaan verspreiden.' Het inzicht dat ook samen met anderen lezen heilzaam is, verspreidt zich breed en snel. Een goede zaak, vinden Akke en Marije, want je gezamenlijk buigen over een romanfragment of gedicht is een heel inspirerende sociale activiteit, die tot waardevolle gesprekken leidt. Marije: 'We organiseren samenleesgroepen in bibliotheken, maar ook in buurthuizen en in zorgcentra. We trainen mensen, vaak vrijwilligers, om zulke groepen te begeleiden en zorgen voor passend leesmateriaal.'
Akke: 'Het is mooi en bijzonder om te zien dat veel samenleesgroepen jarenlang op regelmatige basis bijeenkomen. Mensen blijken de ontmoetingen met hulp van literatuur waardevol te vinden, of het nu gaat om buurtbewoners, mantelzorgers of mensen met (beginnende) dementie. Voorkennis is niet nodig, en van elitaire literatuuranalyse is al helemaal geen sprake. De praktijk toont aan dat zo'n uurtje lezen iemands gevoel van eigenwaarde en zelfvertrouwen enorm kan vergroten en een band schept tussen de deelnemers. Samen "gepakt" worden door een verhaal nodigt uit tot een dialoog en kan sociaal isolement of gevoelens van eenzaamheid verminderen. Soms krijgt iemand zijn leven weer "op de rit" dankzij zo'n leesgroep. Het is fantastisch om daaraan een beetje te kunnen bijdragen. We zijn dan ook blij met de grote groep vrijwilligers – met liefde voor lezen én voor mensen – die zich hiervoor willen inzetten.'

Leesgeluk & Bibliotherapie

Een laagdrempelige en leuke activiteit voor in de bibliotheek om ontmoetingen tussen mensen te stimuleren is 'samenlezen'. Onder de naam 'Leesgeluk' is de Culturele Apotheek bezig met de landelijke uitrol van hun samenleesmethodiek. Door het hele land kunnen leesbegeleiders worden getraind. O.a. in bibliotheken in Amsterdam (tien vestigingen), Bergen, Bleiswijk, Rotterdam en Velsen zijn er al samenleesgroepen. De vijftigste start binnenkort. Meer informatie is te vinden op: cultureleapotheek.nl/samenlezen

Voor bibliotheken organiseert de Culturele Apotheek inspiratiesessies, teamtrainingen of spreekuren (Boeken op Recept). Wie zelf aan de slag wil met proza en poëzie als medicijn tegen alledaags levensleed, kan bij de Culturele Apotheek terecht voor een persoonlijk consult of een inloopspreekuur voor de eigen locatie. Boeken: cultureleapotheek.nl/portfolio/persoonlijk-leesadvies/ Voor 24 uurs online zelfzorg: cultureleapotheek.nl onder het kopje 'bibliotherapie'.

Foto: Natalia Balanina

Vrijwilligerswerk

Volgens de Vereniging Openbare Bibliotheken (VOB) werkten in 2021 meer dan 22.600 vrijwilligers in de bibliotheek, een verdrievoudiging ten opzichte van 2011. Een van de drie Nederlandse bibliotheekorganisaties zet meer dan 150 uur per week vrijwilligerswerk in. Zonder deze inzet zou menige vestiging allang de deuren hebben moeten sluiten. Toch moet hierbij een aantal kanttekeningen worden geplaatst.

TEKST: RIANNE VAN MELIK (RIANNE.VANMELIK@RU.NL), GEOGRAFIE, PLANOLOGIE & MILIEU (GPM) RADBOUD UNIVERSITEIT, NIJMEGEN. ZIE OOK TRANSFORMINGLIBRARIES.NET

Volgend jaar werk ik twintig jaar als vrijwilliger in mijn eigen openbare bibliotheek. Destijds was ik op zoek naar een manier om mensen te leren kennen nadat ik net was verhuisd. Hoewel later bleek dat een hond aanschaffen een veel effectievere manier was om te integreren, heb ik nooit spijt gehad van mijn keuze. Ik kon lekker rondneuzen tussen de boeken en leerde ondertussen veel buurtgenoten kennen, terwijl ik voor mijn gevoel ook nog iets goeds deed voor de samenleving.

Groot was dan ook mijn verbazing toen ik erachter kwam dat het in sommige landen ongebruikelijk – of zelfs verboden – is om vrijwilligers in te zetten in de bieb. In de ogen van sommige buitenlandse vakbonden nemen vrijwilligers banen in van betaalde krachten en zorgen ze voor een uitholling van het beroep. Zo had ik er nog niet eerder naar gekeken: droeg ik juist bij aan de teloorgang van de bibliotheek in plaats van aan haar instandhouding?!

Ruim een jaar geleden organiseerden de VOB en Probiblio een vrijwilligersconferentie over de inzet van vrijwilligers in de bibliotheek. Helaas was ik hier niet bij aanwezig, maar het online beschikbare verslag suggereert dat vooral de positieve kanten van vrijwilligerswerk werden besproken. Vrijwilligers dragen bij aan de uitbreiding van de dienstverlening, omdat ze (opruim) werk uit handen nemen van vaste krachten of zelf hun specifieke kennis inbrengen. Ze zijn de voelsprieten van de buurt en dragen zo bij aan de verbinding van de bieb met de lokale omgeving. Daarnaast ondersteunen ze, bijvoorbeeld als gastvrouw of -heer van een sociale activiteit, de ontwikkeling van *communities*, maar vormen ze zelf ook een belangrijke doelgroep. Vrijwilligers helpen de bibliotheek en andersom: het vrijwilligerswerk biedt werkervaring, zelfvertrouwen, en – zoals aan mijzelf – sociale contacten. Het is een dunne lijn tussen vrijwilligers en de *community*.

We moeten de rol van de vrijwilliger echter niet alleen maar romantiseren. Is de toenemende inzet van vrijwilligers geen verkapte kostenbesparing? Gaan we het normaal vinden dat een essentiële dienstverlening blijkbaar door iedereen kan worden uitgevoerd? Gaat er geen belangrijke kennis verloren of ontstaan er conflicten? De Cubiss Longread 'Vrijwilliger en beroepskracht samen in spotlight' laat met fictieve personages goed zien welke ergernissen kunnen ontstaan als een vrijwilliger in de ogen van de vaste staf iets verkeerd aanpakt. Er kan sprake zijn van miscommunicatie, wantrouwen, verschillende verwachtingen en gevoelens van baanonzekerheid.
Ten slotte: leunt de bieb zo niet te veel op seniorenvrijwilligers die nu door de vergrijzing beschikbaar zijn, maar over een aantal jaren wellicht niet meer? Twintig jaar later ben ik nog steeds de jongste vrijwilliger in ons team en is er bijna geen jonge aanwas.

Het lijkt gemakkelijk om prettig samen te werken met vrijwilligers in een kleine, relatief homogene bibliotheek als de mijne, waar spanningen en bezuinigingsdruk relatief beperkt zijn. Binnen dezelfde bibliotheekorganisatie zijn er echter ook vestigingen die de voorkeur geven aan het inhuren van werkstudenten. Als sociaal geograaf roept dit allerlei vragen bij me op: hoe, waar en wanneer werkt vrijwilligerswerk, en hoe, waar en wanneer juist niet?

Naschrift / meer informatie

- Van Melik, R. (2023), Becoming socio-cultural infrastructure: Librarizing practices in public libraries. In: Bain, A. & J.A. Podmore (Eds.) *The Cultural Infrastructure of Cities*, pp. 221-232. Newcastle upon Tyne: Agenda Publishing.
- Van Pelt, L. (2022) Vrijwilligers in de bibliotheek (deel I) *Bibliotheekblad* 5-2022 (pag. 20-24).
- Van Pelt, L. (2022) Vrijwilligers in de bibliotheek (deel II) *Bibliotheekblad* 6-2022 (pag. 16-21).

Rianne van Melik en Jamea Kofi van de Radboud Universiteit doen onderzoek naar openbare bibliotheken als sociale infrastructuur. In deze column bespreken ze om beurten hun belangrijkste bevindingen; de ene maand hanteert Rianne de pen, de daaropvolgende column is van Jamea.

Digitale inclusie van laaggeletterden

Digitale vaardigheden worden steeds noodzakelijker om goed mee te kunnen doen in onze samenleving. Toch heeft een deel van de Nederlandse bevolking daar moeite mee. Dat versterkt ongelijkheid, bijvoorbeeld tussen jong en oud en hoog- en laagopgeleiden. Alexander Smit van de Rijksuniversiteit Groningen voert onderzoek uit naar de digitale inclusie van laaggeletterden. Met observaties en interviews verdiept hij zich in deze doelgroep en bezoekt hij bibliotheken, buurtcentra en onderwijsinstellingen.

TEKST: ALEXANDER SMIT (PROMOVENDUS), RIJKSUNIVERSITEIT GRONINGEN EN ANNEMIEK VAN DE BURGT (ONDERZOEKSADVISEUR), KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK (KB). • FOTO: LANDELIJKE HUISSTIJL / GETTY IMAGES

Sociale setting van de hulpvraag

Alexander: 'Voor mijn promotieonderzoek bezoek ik veel ontmoetingsplaatsen waar burgers uit verschillende lagen van de samenleving bijeenkomen om bijvoorbeeld aan digitale vaardigheden te werken. Zo zie ik wie de bibliotheek binnenkomen, met wat voor hulpvragen, hoe ze worden geholpen en hoe ze weer vertrekken: meestal tevreden, soms met nog meer vragen. Ik kom ook veel over de vloer bij buurtcentra en vergelijkbare openbare ruimten, zoals non-formele en informele ontmoetingsplaatsen. Hier zie ik ook veel "kwetsbare" burgers – kwetsbaar in de ogen van de bredere samenleving en institutionele partijen – met dezelfde soort hulpvragen langskomen. Vaak gaat het hier niet alleen om de hulpvraag, maar ook om de sociale en meestal precaire context waarin die hulpvraag tot stand komt. Als ik aan de mensen vraag waarom ze voor hulp niet naar een bibliotheek gaan voor een digivaardigheidscursus of het Informatiepunt Digitale Overheid (IDO), krijg ik meestal één van deze twee antwoorden: ik wist niet dat het er is, of de bibliotheek is niet echt een plek waar ik mij veilig (genoeg) voel en kwetsbaar wil opstellen; vooral in het kader van laaggeletterdheid.'

Veiligheid en gelijkwaardigheid

Hoe kunnen we deze mensen veiligheid bieden in een omgeving die voor hen misschien vreemd en onbekend aanvoelt? Alexander: 'Men schuwt het onbekende, dus het is niet zo gek dat de drempel soms hoog is om de bibliotheek binnen te wandelen. Buurtcentra zijn meestal dicht bij huis, staan centraal in een gemeenschap, waarbij de mensen die er werken meestal ook uit dezelfde buurt komen. Je weet dus dat je als gelijkwaardig wordt gezien en medestanders treft die uit ervaringskennis kunnen putten. Ook al wordt

dat gevoel van gelijkwaardigheid en solidariteit binnen het bibliotheekwezen onderstreept, en heb ik de meest aardige, bekwame en fijne bibliotheekmedewerkers leren kennen, voor de laaggeletterden die ik heb gesproken zit het gevoelsmatig toch vaak anders. Veel bibliotheken voelen voor hen afstandelijker en "schoolser". Voor veel laaggeletterden die ik spreek voelt het alsof zij worden geconfronteerd met hun afstand tot de geletterde wereld zodra zij bijvoorbeeld een bibliotheek binnenstappen. Daar komt die confrontatie met de digitale wereld nog eens bij. Dit verhoogt de drempel nog meer, en zorgt ervoor dat simpelweg een bibliotheek binnenwandelen en een vraag stellen niet gemakkelijk voelt. Vooral dat nare gevoel dat je iets niet kunt, niet goed genoeg of "kwetsbaar" bent, of weer wordt geconfronteerd met datgene wat je allang weet – *"ik heb moeite met lezen en schrijven"* – dragen bij aan die onzichtbare drempel. Het gevoel dat je als burger pas wordt gewaardeerd als je geletterd en digitaal vaardig bent.'

Verbinding en samenwerking

Voor bibliotheken ziet Alexander genoeg potentie en manieren om vertrouwen te winnen, de gevoelsmatige afstand te verkleinen en de drempel te verlagen. 'Om hierop in te spelen zijn flexibele leertrajecten en sterkere banden tussen formele, non-formele en informele hulpstructuren nodig. Buurtcentra, sociaal werkers, vrijwilligers, vrienden en familie zijn essentieel onderdeel van hulpstructuren voor mensen met een grotere afstand tot de digitale en geletterde samenleving. De partijen die hulp bieden hebben echter ook te kampen met geringe tijd, financiën, ruimte en expertise. Bibliotheken zouden een (pro)actievere rol kunnen spelen binnen dit soort hulpstructuren, (nog) meer verbindingen en samenwerkingen kunnen aangaan en inkaderen welke (digitale) competenties door burgers zelf als essentieel worden ervaren. Dit stelt burgers in staat dergelijke abstracte concepten te doorgronden en beïnvloeden, op een manier die de eigen leefwereld, wensen, waarden en benodigdheden vooropstelt.'

Zelfredzaamheid en veerkracht

'Digitaal burgerschap en digitale inclusie veronderstellen veelal dat burgers zelfredzaam en veerkrachtig moeten zijn, en bekrachtigd worden door bijvoorbeeld digitale vaardigheden en geletterdheid. Zo kunnen ze participeren binnen diverse lagen van de (digitale) samenleving. De onderliggende aanname is dat deze kwaliteiten bij "kwetsbare" burgers ontbreken, en dat men onder andere aan zelfredzaamheid en veerkracht moet werken om uit die kwetsbare positie te komen. De praktijk leert ons echter dat "kwetsbare" burgers eigenlijk juíst door hun precaire werkelijkheid hebben geleerd om zelfredzaamheid en veerkracht te tonen, hoewel vaak op onzichtbare manieren. Sommige laaggeletterden die ik spreek hebben zichzelf bijvoorbeeld aangeleerd om apps zoals Google Translate te gebruiken. Zo omzeilen ze hun talige barrières om toch digitaal mee te kunnen doen. Ik heb me regelmatig afgevraagd waar de moed, kracht en motivatie vandaan komen om door te blijven gaan, ondanks de tegenslagen. De motivatie om mee te kunnen doen is een belangrijke factor om digitale vaardigheden te verwerven, waarbij sociale inclusie en mobilisatie centraal staan. Het *gevoel* dat je erbij hoort en mee kunt komen in de (digitale) samenleving, en tegelijkertijd zelfvertrouwen en een positieve relatie met technologie kunt ontwikkelen. Het sociale en het digitale dus niet van elkaar isoleren, maar als verstrengeld in elkaar begrijpen. Emoties, gevoel en motivatie zouden de pijlers moeten zijn waarop digitale geletterdheid, digitale inclusie en digitaal burgerschap zich richten. We hebben het immers vaak over de positieve bijdrage van leesplezier op de ontwikkeling van geletterdheid. Zouden we deze denkwijze ook kunnen vertalen naar digitale geletterdheid?'

Andere logica

Alexander pleit ervoor om laaggeletterden een stem te geven in hoe zij digitaal en sociaal geïncludeerd worden. 'Als we burgers met een grotere afstand tot de (digitale) samenleving zich gelijkwaardiger willen laten voelen, is het nuttig om ze een stem te geven en mee te laten denken. Hoe kun je immers meritocratische idealen, denkwijzen en begrippenkaders veranderen als je niet begrijpt wat er precies veranderd moet worden, hoe, waarom en voor wie? Binnen ons onderzoek pleiten wij voor het cocreeren van een begrip van digitaal burgerschap en digitale inclusie met "kwetsbare" burgers, waarbij een andere denkwijze de toon voert. Een logica waarbij burgers zichzelf niet moeten optimaliseren, en zich niet weerbaar en zelfredzaam hoeven te maken om in een (digitale) mal te passen die voor hen vaak niet van waarde is en het leven juist complexer maakt. Deze andere visie zou moeten bestaan uit een (digitale) samenleving die daadwerkelijk toegankelijk, benaderbaar en geoptimaliseerd is om te passen bij de capaciteiten, het potentieel, de waarden en de behoeften van minder bevoorrechte burgers, in plaats van kansarme burgers nog zwaarder te belasten en de verantwoordelijk bij hen te leggen.'

Meer informatie

Op digital-inclusion.nl lees je meer over het Digital Inclusion Lab.

Digitale geletterdheid in bredere context

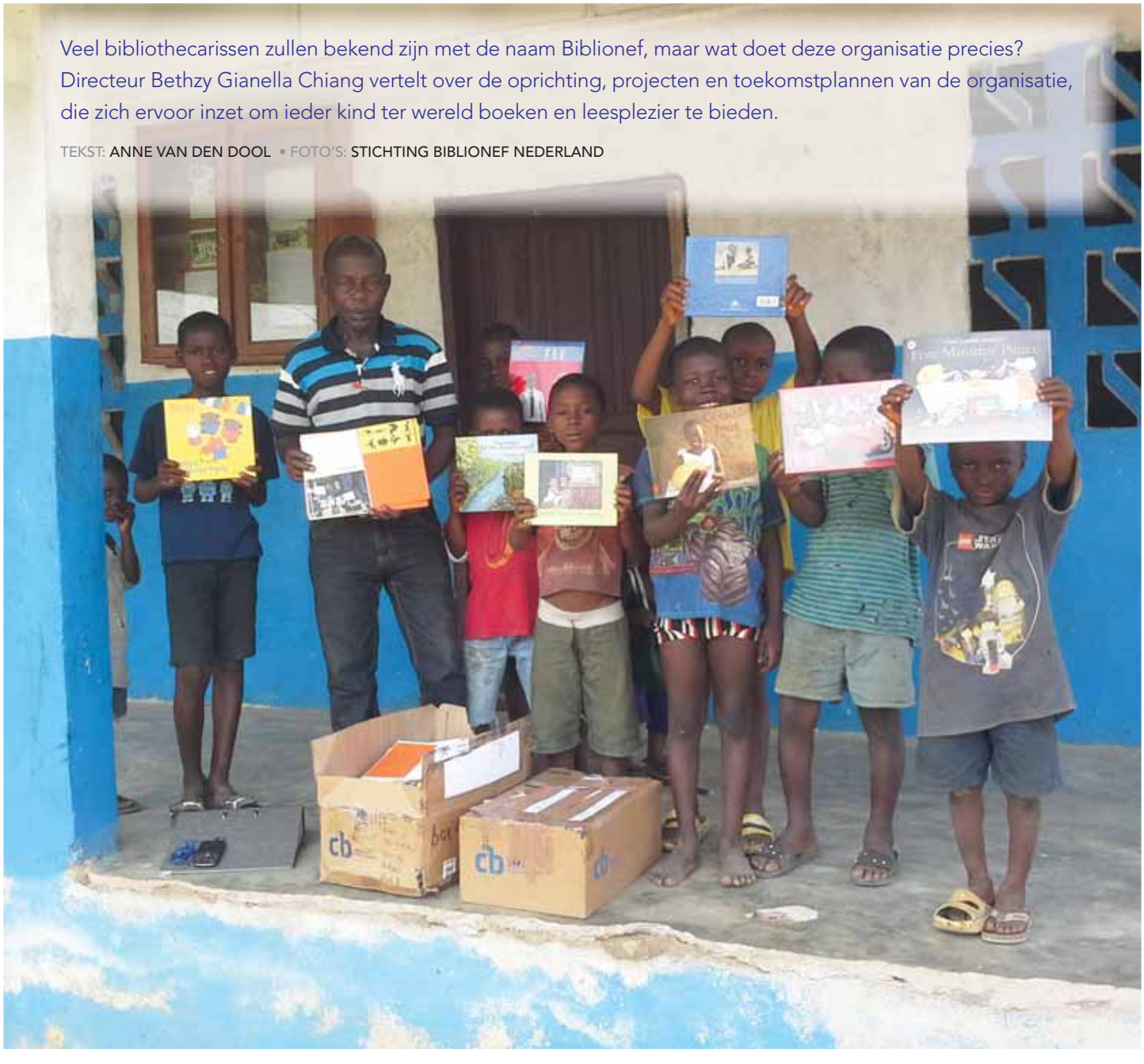
Met het NWO-onderzoeksproject 'Geïnformeerd burgerschap voor iedereen' onderzoekt het Digital Inclusion Lab, verkorte link: tinyurl.com/tzh2fsv5 van de Rijksuniversiteit Groningen sinds 2021 de individuele, sociale en technologische factoren die de ontwikkeling van digitale geletterdheid van kinderen (8-12 jaar) en laaggeletterde volwassenen stimuleren en verhinderen. Promovendus Alexander Smit werkt aan het tweede deelonderzoek. Hij bestudeert hoe laaggeletterden de digitale samenleving ervaren, begrijpen en vertalen in de dagelijkse praktijk. Hiervoor werkt hij onder andere samen met de KB, Biblionet Groningen, het Alfa College en het ministerie van Binnenlandse Zaken. De afgelopen drie jaar bezocht Alexander bibliotheken, buurtcentra en onderwijsinstellingen om laaggeletterden in verschillende praktijksituaties te volgen. Zijn bevindingen beschrijft hij in wetenschappelijke artikelen en uiteindelijk in zijn proefschrift, dat eind 2024 zal verschijnen. Wat valt hem tot nu toe op? En wat kunnen we daar als bibliotheeknetwerk van leren?

In gesprek met Stichting Biblionef Nederland

Leesvoer voor alle kinderen ter wereld

Veel bibliothecarissen zullen bekend zijn met de naam Biblionef, maar wat doet deze organisatie precies? Directeur Bethzy Gianella Chiang vertelt over de oprichting, projecten en toekomstplannen van de organisatie, die zich ervoor inzet om ieder kind ter wereld boeken en leesplezier te bieden.

TEKST: ANNE VAN DEN DOOL • FOTO'S: STICHTING BIBLIONEF NEDERLAND

Hoewel openbare bibliotheken hun best doen zo veel mogelijk burgers te bereiken, kent het vestigingennetwerk over de hele wereld nog steeds een aantal witte vlekken. Met name voor kinderen is dat funest: het is belangrijk dat zij al op jonge leeftijd de beschikking hebben over leesvoer, zodat zij leesvaardigheden én -plezier kunnen ontwikkelen.
Precies daarvoor maakt Biblionef zich hard, legt directeur Bethzy Gianella Chiang uit. 'Ons doel is om alle kinderen, ongeacht hun persoonlijke omstandigheden, al vanaf hun eerste levensjaar te laten ontdekken hoeveel plezier en vreugde lezen kan geven, en hen zo voor de rest van hun leven tot enthousiaste lezers te maken. Daartoe werkt Biblionef nauw samen met scholen over de hele wereld die over onvoldoende middelen beschikken en met plaatselijke bibliotheken die niet tot het officiële vestigingennetwerk behoren die onvoldoende middelen hebben voor de aanschaf van nieuwe boeken. Daarnaast staat Biblionef docenten en buurtbibliothecarissen bij in het opzetten of verbeteren van hun bibliotheek en het organiseren van leessessies.'

Directeur Bethzy Gianella Chiang van Stichting Biblionef.

Miljoen kinderboeken

Die werkwijze werpt zijn vruchten af: sinds haar oprichting in 1991 heeft Biblionef Nederland meer dan een miljoen nieuwe kinderboeken in allerlei talen verspreid over bijna duizend schoolbibliotheken. Daarmee zijn inmiddels ruim anderhalf miljoen kinderen bereikt, onder meer in Afrika – waaronder Uganda, Ghana, Gambia, Kenia, Tanzania, Congo en Liberia – en in het Caribisch gebied, zoals Sint-Maarten, Saba, Sint-Eustatius, Curaçao, Aruba, Bonaire en Suriname.
De gedachte achter Biblionef ontstond in de jaren tachtig van de vorige eeuw, toen de toenmalige ambassadeur van Nederland in Suriname, Max Vegelin van Claerbergen, zelf fervent lezer, ontdekte hoeveel kinderen niet of weinig lazen en geen toegang hadden tot boeken. Hij zag in dat verbetering nodig was, omdat anders miljoenen kinderen het risico zouden blijven lopen op te groeien tot laaggeletterden. Hij besloot tot de oprichting van Biblionef, waarvan het eerste deel Latijn is voor 'boek', en het tweede de Latijnse vertaling van het woord 'schip', dat in dit geval staat voor de verbinding tussen continenten én voor het avontuur dat verhalen kunnen brengen.
Inmiddels is Biblionef ook in andere landen actief. Frankrijk ontfermt zich met name over Franstalige gebieden. Ook in Ghana en Zuid-Afrika zijn dependances te vinden. Hoewel de doelstelling hetzelfde is, bepaalt iedere organisatie haar eigen beleid. Wel helpen de stichtingen elkaar onderling bij het werven van fondsen, want daarmee worden de werkzaamheden van Biblionef voor een belangrijk deel gefinancierd.
Daarnaast schenken uitgeverijen oudere uitgaven van kinderboeken aan de stichting. Laatst nog ontving Biblionef 1.500 gloednieuwe exemplaren van *Rupsje Nooitgenoeg* omdat de uitgever een verbeterde herdruk op de markt bracht. Niet alle boeken worden geschonken: vaak ook koopt Biblionef boeken met korting van uitgeverijen. Daarnaast wordt nu ook een samenwerking met NBD Biblion gestart – handig, want dat betekent dat de boeken extra stevig zijn en dus langer meegaan.

Geen subsidie

Zo vanzelfsprekend als we het in Nederland vinden dat openbare bibliotheken door de overheid worden gesubsidieerd, zo ongewoon is dat in het Caribisch deel van het Koninkrijk. 'Daarover bestaat vaak verwarring', licht Chiang toe. 'Fondsen die we aanschrijven vragen zich vaak af of het Nederlandse ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap niet verantwoordelijk is voor het onderwijs in de Cariben. Dat is helaas niet het geval. Daarnaast is men bang dat de toeschietelijkheid van fondsen ervoor zorgt dat het lokale ministerie zich niet meer over de bibliotheken ontfermt. Daardoor grijpen we in dit gebied vaak mis.'
De samenwerking met partners is daarom extra belangrijk. In het Caribisch gebied slaat Biblionef bijvoorbeeld vaak de handen ineen met de KB, de nationale bibliotheek. In april 2021 startten de twee organisaties samen met een aantal bibliotheekorganisaties een pilot om ervoor te zorgen dat vanuit Nederland boeken naar het Caribisch deel van het Koninkrijk werden verstuurd. De aanschaf van boeken op deze eilanden is namelijk erg duur, terwijl bibliotheken in Nederland vaak goede boeken afschrijven. Ook werden meubels van Bibliotheek Barneveld, Bibliotheek Hoorn en Bibliotheek Almere verstuurd.
Biblionef heeft ook altijd ingezien dat het cruciaal is dat de aangeboden boeken aansluiten bij de leefwereld en het leesniveau van kinderen. Daarom worden de aangekochte boeken hier streng op gecontroleerd, en wordt bij schoolbibliotheken die boeken hebben ontvangen ook een enquête afgenomen om na te gaan of deze missie is geslaagd. Ook is het van groot belang dat de boeken cultureel relevant zijn voor de kinderen naar wie de boeken worden gestuurd.
De variatie in de boeken die worden opgestuurd, is groot: van sprookjes- tot avonturenboeken, van prentenboeken tot jeugdencyclopedieën. Het gaat om boeken in allerlei talen: Nederlands en Engels, maar ook Frans, Spaans en zelfs een aantal Afrikaanse talen, zoals Swahili en Dagbani, en Papiaments. Het

Van links naar rechts: Julia Djarova (voorzitter van Biblionef), Lily Knibbeler (directeur Koninklijke Bibliotheek), Astrid Kraal (voormalig netwerkmanager voor het OB-netwerk en hoofd van de afdeling Bibliotheekstelsel), Bethzy Gianella Chiang (directeur Stichting Biblionef) en Sander van Kempen (senior adviseur Koninklijke Bibliotheek).

gaat nadrukkelijk alleen om nieuwe boeken: deze zijn steviger en blijven langer mooi, vooral in een tropisch klimaat, waar de boeken vaak naartoe worden gestuurd. 'Nieuwe boeken zijn aantrekkelijker voor kinderen', legt Chiang uit. 'Ze voelen aan als een echt geschenk. Een nieuw kinderboek is een teken van respect, vooral voor een kind dat zelden iets nieuws krijgt.'

Veertig vrijwilligers

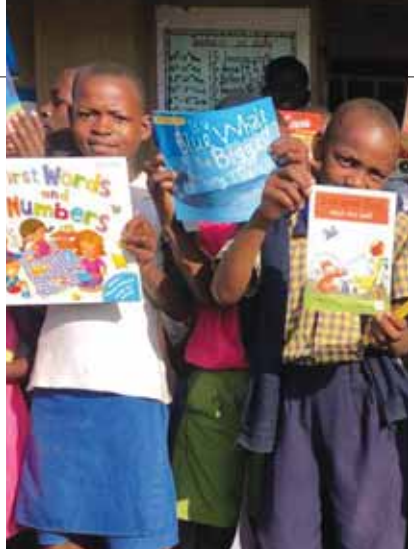
Hoewel je anders zou verwachten, zit achter Stichting Biblionef Nederland geen uitgebreide organisatie. Naast een directeur kent Biblionef alleen een team van zo'n veertig vrijwilligers die allerlei taken oppakken: zij verzorgen de selectie van de boeken en pakken ze in voor transport, maar geven ook trainingen aan docenten en bibliothecarissen, en verzorgen de communicatie van Biblionef. Het gaat vaak om gepensioneerde docenten en bibliothecarissen die na hun loopbaan hun kennis van zaken willen blijven inzetten om kinderen te laten lezen. Ook het bestuur van Biblionef werkt volledig op vrijwilligersbasis. Op die manier kunnen de inkomsten zo veel mogelijk worden besteed aan boeken en leesactiviteiten.

Het belang van Biblionef wordt in de literaire wereld en daarbuiten breed gedeeld, blijkt onder meer uit de ambassadeurs die zich aan de organisatie hebben verbonden. Onder meer schrijver en programmamaker Adriaan van Dis, kinderboekenauteur en illustrator Mylo Freeman, zanger en tekstschrijver Stef Bos en kinderboekenschrijfster Anna Woltz hebben hun naam aan Biblionef verbonden. Biblionef heeft in de loop der jaren een vaste werkwijze opgebouwd. Eerst worden kinderen via een bibliotheek in de buurt van een nieuwe collectie kinderboeken voorzien. Vervolgens biedt Biblionef onderwijzers workshops over bibliotheekmanagement, leesmethoden en leesactiviteiten in de klas. De derde stap is de deelname aan zogenaamde Community Reading Days: openbare bijeenkomsten voor de hele lokale gemeenschap, waarbij de boeken worden geïntroduceerd en kinderen, leraren én ouders wordt verteld over het belang van boeken en lezen. Die laatste twee stappen zijn volgens Chiang van groot belang: zonder aanvullende activiteiten belanden de boeken weer in een la. 'We proberen ouders en leerkrachten op alle mogelijke manieren te motiveren om met de boeken aan de slag te gaan. Het uiteindelijke doel is dat wij die aanjagersrol niet meer hoeven te vervullen, omdat men zelf de urgentie voelt een boek ter hand te nemen. Dat blijkt vaak nog ingewikkeld: we opereren in gebieden waar veel volwassenen laaggeletterd zijn. Zij kunnen hun kinderen daardoor moeilijk helpen om te leren lezen en daarvan te genieten. Tegelijkertijd zien we ook dat deze ouders beseffen hoe belangrijk het is om te kunnen lezen als je wilt meekomen in de maatschappij. Zij geven hun kinderen graag de kansen die zij niet hebben gekregen.'

Open gesprek

Een andere succesfactor van Biblionef is de openheid van het gesprek met de doelgroep. 'We zetten onszelf niet neer als de brengers van de waarheid. In plaats daarvan vragen we naar de behoeften van de mensen die we proberen te bedienen. De feedback die we krijgen is vaak heel positief. Alleen met dikke boeken is men vaak minder blij: net als in Nederland schrikken die kinderen en jongeren af. Ook heksenverhalen worden vaak geweerd: in sommige van de gebieden die we bedienen is men

streng gelovig, daar mogen kinderen niet met zulke fantasiewezens in aanraking worden gebracht. Wel heel blij wordt men van prentenboeken: die zijn in andere landen vaak heel duur.'
Hoewel verreweg de meeste boeken die worden gedoneerd bedoeld zijn om uit te lenen, geeft Biblionef ook wel eens materialen weg die kinderen mogen houden. Tijdens de coronacrisis waren scholen en bibliotheken bijvoorbeeld langere tijd gesloten, waardoor die locaties niet konden dienen als distributiecentrum. 'Toen zagen we wat het voor een kind kan betekenen om zelf een boek te bezitten', blikt Chiang terug. 'Ik heb nog nooit een nieuw boek in mijn handen gehad, zeiden sommigen. Dat is een onbeschrijflijk gevoel.'
Chiang herkent dat gevoel uit haar eigen jeugd. Ze groeide op in een dorp in Peru, waar geen bibliotheek of boekhandel te vinden was. 'Op school kregen we alleen onderwijsboeken en geen leesboeken. Er was geen schoolbibliotheek, alleen een kamer met boeken waar je als leerling niet zomaar naar binnen kon. Er was niemand die mij inspireerde of stimuleerde om te lezen. Pas in het laatste jaar van mijn tijd op de middelbare school ontmoette ik een docent die ook van lezen hield. Je kunt nog zo van boeken houden, je moet wel worden gestimuleerd en geïnspireerd.'
Nu probeert Chiang dat sneeuwbaleffect alsnog teweeg te brengen, bijvoorbeeld door zelf bibliotheken op te richten in Ghana. 'We proberen een plek te creëren die leuk is voor ouders en kinderen. In deze vestigingen zijn niet alleen boeken te vinden, maar ook computers en zitmeubilair. Daardoor krijgt de bibliotheek een verblijfsfunctie.'

Samenwerking met partners

Om ervoor te zorgen dat zo'n bibliotheek niet na een paar jaar weer wordt opgedoekt, werkt Biblionef veelvuldig samen met Nederlandse partijen én met lokale partners. Daardoor ontstaat een blijvend aanbod van activiteiten die aansluiten bij de belevingswereld van de bevolking.
Op die manier leren kinderen en volwassenen ook dat lezen niet alleen maar thuishoort op school, als je moet leren voor een toets, maar dat het ook leuk kan zijn. 'In veel van deze landen is sprake van een orale vertelcultuur. Boeken worden niet geassocieerd met verhalen, maar met school. Daarom leren we docenten en ouders ook op een andere manier voor te lezen: niet monotoon, zoals ze geneigd zijn, maar levendig, alsof ze een verhaal vertellen.'
Ook bij Biblionef leren ze nog steeds bij. Zo is er nu meer aandacht voor verschillende leesniveaus van kinderen: elke lading boeken bevat nu ook een collectie eerste leesboekjes, die normaal gesproken schaars zijn. Daarnaast wordt voor Chiang steeds duidelijker dat samenwerken met een onderwijsinstelling alleen zin heeft als de docenten zelf gemotiveerd zijn. 'Wanneer een appel voor je neus gehouden wordt, eet je daar alleen van als je honger hebt. Zo werkt het met boeken ook: bij scholen die een boekencollectie alleen maar meer werk vinden, gaan wij niet aan de slag.'
Aan passie en energie is er bij Biblionef geen gebrek. Geld blijft echter wel een uitdaging. 'We hebben inmiddels genoeg mensen aan ons verbonden die de handen uit de mouwen willen steken, maar het vinden van financiën om onze projecten te realiseren blijft lastig. Donaties en sponsoren blijven daarom meer dan welkom.'
Ook bibliothecarissen die zich aan Biblionef willen verbinden, zijn natuurlijk meer dan welkom. Zij kunnen hun kennis bijvoorbeeld verspreiden door middel van het geven van trainingen. Ook kunnen zij goed tips geven over wat kinderen in Nederland graag lezen; wellicht slaan die titels ook in het buitenland goed aan.

Leesketen

Biblionef wordt in steeds meer onderdelen van de leesketen actief. Zo heeft de organisatie inmiddels ook een eigen kinderboekenlijn ontwikkeld, *Cat & Dog*, geschreven in makkelijke taal, voor kinderen die hun eerste leesstappen nog moeten zetten. Ook zet de stichting steeds meer in op kinderdagverblijven en probeert zij invloed uit te oefenen op de manier waarop kinderen daar taal aangeleerd krijgen. 'We hebben onlangs duizenden boeken, die we gedoneerd kregen van een Engelse uitgever, aan Ghanese kinderopvanglocaties geleverd. Daar geven we de leidsters ook trainingen over taalverwerving. En op Sint-Maarten geven we docenten trainingen in leesbevordering. Op die manier vergroten we de kans dat kinderen lezen leuk gaan vinden.'
In de toekomst hoopt Biblionef nóg meer kinderen, ouders en docenten te bereiken. 'Ook willen we meer boeken in lokale talen beschikbaar stellen: dat is erg belangrijk om te leren lezen. Maar boven alles willen we de drempel om aan een boek te komen zo klein mogelijk maken. De school is daarvoor een belangrijke toegangspoort. Dat nu ook in het Caribisch gebied wordt gestart met het programma de Bibliotheek op school is voor ons heel gunstig.'

Nawoord

Wil je Biblionef steunen? Maak dan een gift over op
IBAN NL13 INGB 0000 25 84 85.
Meer informatie is te vinden op biblionef.nl

Leesbevorderaars de BiebBoys spelen hoofdrol in nieuw kinderboek

‘Een boek was altijd

De BiebBoys zijn niet meer alleen twee jeugdspecialisten die met filmpjes en scholenbezoek kinderen aan het lezen krijgen. De twee Nijmegenaren zijn nu ook kinderboekenhelden, die in *De BiebBoys beschuldigd!*, het eerste boek over hun avonturen, natuurlijk wel boekentips blijven geven, vertelt auteur Petra Mackenbach.

TEKST: MAARTEN DESSING
FOTO’S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

BiebBoys Joran Floor en Kees Meulendijks spelen de hoofdrol in het boek, maar Petra Mackenbach (in het midden) schreef de tekst.

al een droom!’

Foto: Bibliotheek Gelderland Zuid

Natuurlijk, een boek. Het lijkt de logische volgende stap voor de BiebBoys. Kees Meulendijks en Joran Floor van Bibliotheek Gelderland Zuid zijn na de start tijdens de eerste lockdown uitgegroeid tot landelijk bekende leeshelden. Scholen uit het hele land gebruiken de lespakketten, waarbij ze iedere maand een filmpje maken. De CPNB wist hen te vinden voor de aftrap van de Kinderjury. Dan kan een boek over hun avonturen toch niet uitblijven?

Maar zo vanzelfsprekend was het allerminst. Dat *De BiebBoys beschuldigd!* half maart verscheen in de Toneellezen-serie van Zwijsen is het gevolg van een toevallige samenloop van omstandigheden. ‘De uitgeverij wilde eigenlijk een boek van Linda Vogelesang’, vertelt Petra Mackenbach. ‘We werken allebei in Nijmegen bij de afdeling Educatie als programmacoördinator – zij vooral voor het voortgezet onderwijs, ik vooral voor het primair onderwijs. Ze zit daarom tegenover me. En zij is schrijfster, van boeken als *Kookschool Appeltje-Eitje* en *Gewoon een droom*.’

Alleen: Vogelesang had geen tijd. ‘Zij vertelde Zwijsen toen over de BiebBoys, dat ik de scenario’s ervoor maakte en hoe leuk het zou zijn als ik een boek over hen schreef. Pas daarna vroeg ze of ik dat zelf wel zag zitten. Ja, heel erg! Gelukkig leek het de uitgeverij ook een goed idee. Doe maar een voorstel, zeiden ze. Samen met Linda heb ik gebrainstormd over een verhaal met een wat langere spanningsboog dan de filmpjes. Toen hen dat overtuigde, kon ik aan de slag.’

Input halen bij kinderen

Een beginner is Mackenbach allerminst. Voordat ze in juni 2016 begon bij de bibliotheek als projectmedewerker educatie werkte ze jarenlang als theaterdocent. Op scholen en in kunstcentra, ze had zelfs een tijd haar eigen jeugdtheaterschool. ‘Ik gaf ook les aan productiegroepen. Maar ik was niet iemand die dan een bestaand stuk gebruikte. Nee, ik vond het leuk om zelf iets te maken. Ik haalde input bij hen, kinderen vooral, en ging daar vervolgens mee schrijven.’

En dus heeft ze tientallen toneelstukken op haar naam staan. ‘Ik had vier productiegroepen per jaar. Ik deed ook altijd nog een voorstelling rond Sinterklaas. En dat heb ik zo’n twaalf jaar gedaan. Dan kom je al gauw uit op vijftig, zestig stukken – die allemaal ongeveer een uur duurden. Daarna volgden de scenario’s voor de BiebBoys. Dat zijn ondertussen ook al zo’n vijftig afleveringen, al zijn die een stuk korter: maximaal zes tot acht minuten.’

Maar een boek! ‘Dat was altijd een droom’, geeft ze toe. ‘Vrienden die ik al lang niet meer had gesproken en me door dit boek opeens appten, herinnerden het zich ook. “Dit heb je altijd

Foto: Petra kleur

Voordat Petra Mackenbach in juni 2016 begon bij Bibliotheek Gelderland Zuid als projectmedewerker educatie, werkte ze jarenlang als theaterdocent. Inmiddels heeft ze al tientallen toneelstukken op haar naam staan.

gewild", zeiden ze. Ik heb ook wel gedacht: en nu ga ik het doen. Dan hield ik in een schriftje verhaallijnen bij. Maar ik heb er nooit echt de tijd voor genomen. Het was ook steeds makkelijk om te denken dat ik het te druk had – met werken, vijf dagen in de week, met kinderen krijgen.'
De concrete opdracht mét deadline die ze kreeg van Zwijsen, was precies wat ze nodig had om er echt werk van te maken. 'Ik denk dat ik het ook altijd spannend heb gevonden. Wat als ik echt een boek had geschreven? Hoe breng je dat aan de man? Wat doe je ermee? Nu zat een uitgeverij erop te wachten. Al was het ook heel spannend om de eerste zeven hoofdstukken bij mijn redacteur in te leveren. Wat nou als die vet teleurgesteld zou zijn?'
Het scheelde ook dat het concept dicht bij het schrijven voor theater en filmpjes lag. Een Toneellezen-boek bevat, na een korte introductie bij ieder hoofdstuk en een enkele regieaanwijzing, vrijwel uitsluitend dialoog, waarvan het de bedoeling is dat een paar lezers de rollen verdelen. 'Het ging me eerlijk gezegd ook makkelijker af dan ik had gedacht. En de redacteur was meteen heel positief. Natuurlijk, ze had veel feedback, maar dat waren vooral nuttige tips.'

Stimuleren om te lezen

In *De BiebBoys beschuldigd!* zijn Kees en Joran hun drukke en enthousiaste zelf – altijd bezig kinderen te stimuleren om een voor hen geschikt boek te lezen. Alleen vindt niet iedereen hun inzet even geslaagd. Ze geven slechte tips, blijkt uit een klacht die de directeur heeft ontvangen, waar kinderen dom en onbeleefd van worden. Als ze dan ook nog de bibliotheek vies maken en een klant in het ziekenhuis belandt, is hun krediet snel verbruikt. Of zit het anders?
'Ik vond het belangrijk dat de BiebBoys een avontuur beleven dat rechtstreeks te maken heeft met wat ze doen', vertelt Mackenbach. 'Boekentips geven, naar scholen gaan. In een filmpje kunnen ze wel eens een heel ander avontuur beleven, dat dan toewerkt naar een opdracht die op een of andere manier met lezen en schrijven of mediawijsheid te maken heeft, maar hier moest hun werk centraal staan. Zo kwam ik al snel bij dit idee uit.'
Logisch dus dat de bibliotheek de plaats van handeling is. De hoofdvestiging van Gelderland Zuid in het centrum van Nijmegen uiteraard. 'Iedereen die er in het boek werkt, werkt ook in het echt bij ons. Kees en Joran natuurlijk, maar ook klantadviseur Hanneke, directeur Bert en beveiliger Henk. Hun gedrag is anders, hoor. Maar ze zien er precies zo uit als op de tekeningen. Ik had illustrator Jan Dirk Barreveld foto's van hen gestuurd.'
De personages buiten de bibliotheek zijn wel verzonnen. Zoals de kinderen Bilal en Tinka. 'Ik vond het ook belangrijk dat kinderen zo'n rol spelen. De BiebBoys moeten het niet alleen oplossen. Zo kunnen lezers zich via de kinderen betrokken voelen bij het verhaal', zegt Mackenbach, die tijdens het schrijven hoofdstukken voorlas aan haar oudste dochter om te checken of grappen werkten en of de spanning zich zo opbouwde als gehoopt.
Ook heeft ze allerlei elementen gebruikt die de volgers van de BiebBoys bekend zullen voorkomen. (Pas op, nu volgt een spoiler!) De Antilezer bijvoorbeeld, die uiteindelijk de oorzaak van alle problemen blijkt te zijn. 'En dan laat ik hem aan het einde ontsnappen, ja. Anders werd het mij te zoetsappig, als hij ook nog sorry zou zeggen. Nu blijft hij een beetje mysterieus, dat leek me wel zo leuk. En: zo is er ruimte voor een vervolg. Haha.'

Schrijven van een toneelverhaal

De BiebBoys beschuldigd! verscheen in een oplage van 3.500 exemplaren. Hoeveel daarvan drie maanden later zijn verkocht, weet Mackenbach niet. Deels wordt het verkocht via de Toneellezen-pakketten die Zwijsen aan scholen verkoopt, deels via de boekhandel. 'In Utrecht, waar ik woon, is het boek al een paar keer uitverkocht geraakt, hoorde ik. Maar misschien komt dat omdat mensen in mijn omgeving het boek zijn gaan kopen.'

In ieder geval kan het boek een rol spelen in de verdere uitbouw van de BiebBoys – ook al was het daar, zoals gezegd, aanvankelijk niet voor bedoeld. Zo is er eerder dit jaar een filmpje gemaakt over het boek zelf, waarin kinderen wordt uitgelegd wat er allemaal komt kijken bij het schrijven en uitgeven. Een aantal auteurs, zoals Carry Slee, Jozua Douglas en Pieter Koolwijk geeft dan ook schrijftips. De eindopdracht is het zelf schrijven van een toneelverhaal.

Tegelijk zou je kunnen zeggen dat de BiebBoys zulke ondersteuning niet nodig hebben. Het gaat uitstekend met het leesbevorderingsproject, dat drie jaar geleden uit de nood van inderhaast door de pandemie gesloten scholen was geboren. 'De lespakketten worden veel gebruikt door het onderwijs in het hele land. We zien op de website bezoekers tot Friesland aan toe, en zelfs uit België en Costa Rica. En iedereen blijft lang: gemiddeld tussen de drie en vier minuten.'

Want de bezoekcijfers zijn de enige manier waarop Bibliotheek Gelderland Zuid het gebruik van de gratis materialen kan meten. 'We hebben het afgelopen jaar 28.000 unieke bezoekers gehad, die regelmatig terugkeren. Dat vinden wij een mooi aantal, omdat je moet bedenken dat het overwegend docenten zijn – waarachter op z'n minst één klas schuilgaat. Met alle lespakketten die erop staan, 23 op dit moment, is de site niet bedoeld voor kinderen.'

Bovendien geldt: hoe meer lespakketten erbij komen, hoe meer bezoekers de site trekt. 'We dachten eerst: we moeten elke maand een nieuw lespakket hebben om de leerkrachten steeds opnieuw te activeren. Maar zo werkt het helemaal niet. Zij shoppen in ons aanbod en pikken er iets uit wat aansluit bij het thema waar ze toevallig mee bezig zijn. Informatievaardigheden, boekensmaak, wat dan ook. Dan kan een oud filmpje opeens weer 600 views erbij krijgen.'

Ook worden Kees en Joran steeds meer gevraagd voor optredens buiten het eigen werkgebied – bij leesbevorderingsactiviteiten als voorleeswedstrijden of congressen, zoals van een uitgever. En ze worden daar meer herkend. 'Toen de BiebBoys in januari een presentatie gaven op de NOT (de tweejaarlijkse onderwijsbeurs voor het primair onderwijs, red.), bleek hoeveel mensen hen al kenden. En iedereen reageerde enthousiast.'

Financiering

Het enige waar Mackenbach en het team van de BiebBoys zich het hoofd over breken, is de financiering. Het product is te duur voor Bibliotheek Gelderland Zuid om in zijn geheel te kunnen dragen. Dat zit hem vooral in de vele uren die de jeugdspecialisten erin moeten steken. 'Als we dit door willen zetten, hadden we al snel door, móéten we ergens anders middelen vandaan halen. Maar dat blijkt, ondanks alle positieve reacties, nog niet zo makkelijk.'

Na het eerste jaar was steeds alleen ad-hocfinanciering mogelijk. In schooljaar 2021/2022 betaalde Rijnbrink het project, dat tegelijk breder dan alleen in Nijmegen en omstreken, nl. in het hele werkgebied van de POI onder de aandacht werd gebracht. In schooljaar 2022/2023 droegen Stichting Lezen en KB bij. Opnieuw voor niet meer dan een jaar. En voor schooljaar 2023/2024 is het geselecteerd als nationaal fieldlab van de Innovatiebieb.

De BiebBoys voorzien in een behoefte, vindt Mackenbach. 'We versterken de driehoek tussen onderwijs, thuis en bibliotheek. We starten in de klas, maar er gaat altijd iets mee naar huis, om kinderen te stimuleren daar met lezen en taal bezig te zijn. En om de gang naar de bibliotheek te maken. Dat doen we sterk met onze jaarlijkse Zomerchallenge, maar we willen meer doen, bijvoorbeeld rond campagnes als de Week van de Mediawijsheid en Kinderboekenweek – met extra campagnemateriaal naast de lespakketten.'

Docenten omarmen ook steeds meer de aanpak van effectief leesonderwijs – door op een indirecte manier met begrijpend lezen bezig te zijn, zoals de BiebBoys bieden. 'Omdat ik ook cursussen Open Boek geef, heb ik veel contact met docenten. En ik kan je zeggen: dat was een paar jaar geleden totaal anders. Alleen weten veel docenten niet goed hóé ze het moeten doen. Met de BiebBoys kunnen ze hun toolbox vullen met allerlei bruikbare werkvormen.'

Dan moet het toch mogelijk zijn om het te financieren? 'Een belangrijke onderzoeksvraag van het fieldlab is die naar duurzame financiering. Daarmee samenhangend onderzoeken we het eigenaarschap: waar hoort dit project thuis? Tegelijk kijken we, in een pilot met zeven bibliotheken, hoe we de inhoud kunnen aanscherpen, de distributie naar bibliotheken kunnen versterken en willen we beter zicht hebben op het effect van de Biebboys.'

En als het niet lukt? Moet ze het soms in de lucht houden met de royalty's van *De BiebBoys beschuldigd!*? 'Als het een enorme bestseller wordt: zeker', lacht ze. 'Maar op dit moment verdien ik er niet zo veel aan. De percentages zijn in de boekenwereld niet zo hoog.'

De Biebboys beschuldigd

Auteur: Petra Mackenbach
Uitgeverij: Zwijsen
Serie: Toneellezen
ISBN: 9789048747108
Prijs: € 15,99

Uit de bibliotheek van Amalia van Solms-Braunfels (1602-1675)

De boeken die het begin vormden van de KB, nationale bibliotheek, waren afkomstig van de laatste stadhouder, Willem V van Oranje. Maar ook van diens voorouders heeft de KB boeken in haar bezit. Bijvoorbeeld twee boeken uit de verzameling van Amalia van Solms (1602-1675). In een ervan staat zelfs haar handtekening.

TEKST: ERIK GELEIJNS, COLLECTIESPECIALIST KB, NATIONALE BIBLIOTHEEK VAN NEDERLAND

FOTO'S: KB BEELDSTUDIO

Tot een paar jaar geleden was de naam van de KB, de nationale bibliotheek van Nederland, nog voluit 'Koninklijke Bibliotheek'. Dat leidde er op feesten en partijen wel eens toe dat mensen me vroegen of ik in de 'bibliotheek van de koning(in)' werkte. Waarop ik uitlegde dat het predicaat 'Koninklijke' in 1806 is toegekend door koning Lodewijk Napoleon. Voor die tijd heette de KB 'Nationale Bibliotheek', bijna net als nu. De KB is dus niet de bibliotheek van de koning, maar ze heeft wel een sterke link met het Huis van Oranje. De collectie die 225 jaar geleden de basis vormde van de KB was namelijk die van de laatste stadhouder, Willem V van Oranje (1748-1806). Willem was, toen de Fransen in 1795 het land binnenvielen, naar Engeland gevlucht met achterlating van zijn boeken, schilderijen en dierentuin. Die werden verbeurd verklaard en deels door de Fransen afgevoerd naar Parijs. De overgebleven boeken zouden geveild worden, maar door niet opgehelderde omstandigheden kwam er van die veiling niets terecht. Gelukkig maar, want zo kon in november 1798 het besluit vallen om de verzameling om te vormen tot die Nationale Bibliotheek, overigens bijna uitsluitend ten behoeve van de leden van het Vertegenwoordigend Lichaam des Bataafschen Volks, zeg maar de Eerste en Tweede Kamer.
Onder de boeken van Willem was een aantal uit de bibliotheken van eerdere Oranjes. Vooral uit de boekerij van zijn vader, Willem IV (1711-1751), die hij geërfd had, maar ook een beperkt aantal uit die van zeventiende-eeuwse en oudere telgen van het geslacht. Zo bezat Willem V (en bezit de KB nog steeds) boeken uit de bibliotheken van Willem van Oranje, Maurits en Frederik Hendrik, naast een aantal middeleeuwse handschriften uit het bezit van hun voorzaten.

Privébibliotheek

We hebben ook een enkel boek uit de privébibliotheken van een paar 'Oranjevrouwen', zoals een handschrift met liefdesgedichten opgedragen aan Louise de Coligny, de vierde echtgenote van Willem van Oranje en de moeder van Frederik Hendrik. En ook de hierbij afgebeelde boeken komen waarschijnlijk uit zo'n verzameling: die van Amalia van Solms.
Amalia van Solms-Braunfels (1602-1675) verzeilde op haar twintigste aan het hof van Elizabeth Stuart (de 'Winterkoningin') in Den Haag. Daar ontmoette ze Frederik Hendrik (1584-1647), de jongere halfbroer van stadhouder Maurits van Oranje-Nassau. Amalia en Frederik Hendrik trouwden in april 1625, vlak voor de dood van Maurits. Frederik Hendrik werd een maand later stadhouder van Holland, Zeeland, Gelderland, Overijssel en Utrecht en ging de geschiedenis in als de 'Stedendwinger' vanwege de vele geslaagde belegeringen die hij in de laatste decennia van de oorlog met Spanje leidde. Het paar gaf in 1645 opdracht tot de bouw van Paleis Huis ten Bosch, dat na Frederik Hendriks dood werd voltooid en door Amalia werd ingericht als een soort mausoleum voor haar man.
De twee hier besproken boeken zijn uitgaven van Romeinse auteurs, gedrukt door de Leidse drukker Franciscus Hackius. Het ene is een exemplaar van de werken van de satirische dichter Quintus Horatius Flaccus (65-8 v.Chr.), de bedenker van de zegswijze 'Pluk de dag'. Horatius schreef over het leven van alledag in Rome en behoorde in de zeventiende eeuw tot de standaardkost op Latijnse scholen (de voorlopers van het gymnasium). Hackius publiceerde zijn editie van Horatius in 1658. Het KB-exemplaar van het boek is sinds 1954 in de collectie. Vorig jaar kon de KB het andere boek verwerven, een exemplaar van Hackius' uitgave van de werken van de eerste-eeuwse auteur Valerius Maximus uit 1660. Valerius kennen we uitsluitend van een verzameling anekdoten, de *Facta et dicta memorabilia* uit ongeveer 30 n.Chr.; deze uitgave is herzien door de jurist en classicus Antonius Thysius (1603-1665) en bevat het commentaar van een aantal andere geleerden. Dat weten we overigens van het andere KB-exemplaar, want in de nieuwe aanwinst ontbreekt de gegraveerde titelpagina.
Franciscus Hackius was een telg van een familie van Leidse drukkers/uitgevers die nogal wat klassieke tekstuitgaven gepubliceerd heeft. De Short-Title Catalogue Netherlands, onze nationale bibliografie tot en met 1800, geeft niet minder dan 66 titels van Latijnse auteurs uitgegeven door een of meer van de Hackii. De KB bezit 42 van die uitgaven.

Boekbanden

Terug naar Amalia. Het leuke is dat de beide boeken er precies hetzelfde uitzien, afgezien van een per ongeluk op z'n kop geplaatst stempel op een van de banden. Ze zijn allebei gebonden in bruin marokijn, een kostbare geitenleersoort, en in goud bestempeld met het alliantiewapen (de gecombineerde wapenschilden) van Amalia en Frederik Hendrik. Dat kan betekenen dat de boeken

uit de Oranje-Nassaubibliotheek komen, maar dat is niet waarschijnlijk. De KB bewaart namelijk een lijst van de boeken in die bibliotheek uit 1686 waarin verschillende edities van de werken van Horatius en Valerius Maximus staan, maar niet deze. Vermoedelijk zijn de boeken afkomstig uit de verzameling van Amalia zelf. Maar dan leveren ze wel een paar vragen op. Amalia was een verzamelaar, van onder andere porselein en schilderijen, maar over een privébibliotheek weten we niets. Aan de andere kant: twee identieke banden zijn geen toeval. Misschien heeft de (vooralsnog onbekende) binder nog meer van deze banden gemaakt.

Helaas zijn boekbanden vaak slecht ontsloten in bibliotheekcatalogi, en als ze er al zijn, is het zoeken naar een speld in een hooiberg. We vragen ons ook nog af wat er staat op het blad dat aan de binnenkant van de band van de nieuwe aanwinst is geplakt. Er is een gedeeltelijk leesbare Latijnse tekst zichtbaar van veertien regels. Onderaan die tekst staat 'Amelie P d'or[...]' – Amalia, Princesse d'Orange. En die handtekening is echt, want identiek aan die onder een paar brieven in de KB waarvan we zeker weten dat ze door Amalia zijn ondertekend. We hebben, kortom, weer een hoop om uit te zoeken.

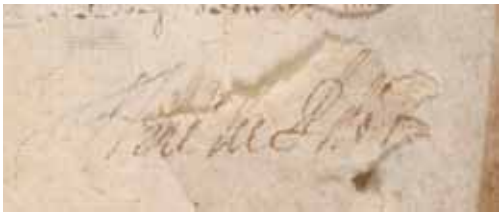
De twee banden van bruin marokijn.

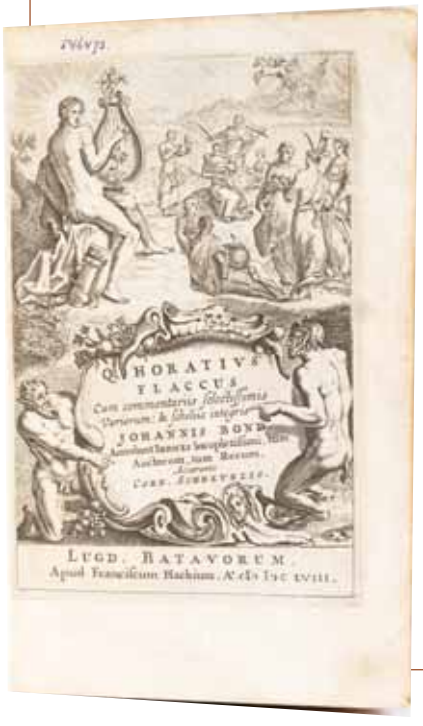
Tekst op de binnenkant van het dekblad van de nieuwe aanwinst.

Achterkant van de band van de Horatius-uitgave (met stempel op z'n kop).

De handtekening van Amalia (vergroot en gespiegeld van het dekblad).

Titelpagina van de Horatius-uitgave.

Community librarians voor dorpen met veel nieuwkomers

‘Het draait om het smeden

Community librarians Mateusz Domagalski en Nadine Knapen van de Bibliotheek Maas en Peel beantwoorden allerlei vragen van nieuwkomers zoals arbeidsmigranten. Mateusz heeft zelf een Poolse achtergrond. Op twaalfjarige leeftijd verhuisde hij met zijn ouders naar Nederland.

van verbindingen’

In het werkgebied van de Bibliotheek Maas en Peel verblijven veel arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa, Oekraïense vluchtelingen en statushouders, en natuurlijk mensen die in Nederland zijn geboren. Hoe bereiken community librarians Mateusz Domagalski en Nadine Knapen deze groepen en hoe spelen ze in op hun behoeften?

TEKST: FEMKE VAN DEN BERG • FOTO’S: DE BIBLIOTHEEK MAAS EN PEEL

De Bibliotheek Maas en Peel ligt in Noord-Limburg en bedient vanuit zes vestigingen (zie kadertekst) verschillende kleine dorpen in een landelijk gebied. In en rondom de dorpen verblijven al ruim vijftien jaar grote groepen arbeidsmigranten. ‘Sinds 2007 is de arbeidsmarkt opengesteld voor werknemers uit de landen in Midden- en Oost-Europa die op 1 mei 2004 tot de Europese Unie zijn toegetreden. Sindsdien zijn er veel buitenlandse arbeiders naar Limburg gekomen. Aanvankelijk kwamen zij vooral uit Polen voor seizoenswerk en werkten ze met name in de landbouw’, vertelt Mateusz Domagalski. ‘Tegenwoordig verblijven hier ook veel mensen uit andere Europese landen, zoals Litouwen, Bulgarije en Roemenië. Bovendien zien we dat ze nu ook in diverse andere sectoren werkzaam zijn, zoals de bouw en logistiek.’

Poolse caissière

Bij de bibliotheek zijn arbeidsmigranten al sinds 2011 goed in beeld. Mateusz, die zelf op twaalfjarige leeftijd met zijn ouders naar Nederland verhuisde, vertelt dat de vorige bibliotheekdirecteur Vincent Freriks, als een community librarian *avant-la-lettre*, de eerste contacten legde met Poolse arbeiders. ‘Hij constateerde dat veel Polen met vragen en brieven bij de plaatselijke supermarkt aanklopten, omdat daar toevallig een caissière werkte die ook Poolstalig was. Hij dacht toen: dat is toch niet de bedoeling! We hebben een bibliotheek en dan gaan ze naar de supermarkt met hun vragen! Vervolgens zette hij in de vestiging Maasbree een informatiepunt op voor deze doelgroep. Omdat ik ook Pools spreek, vroeg hij mij om deze groep via de bibliotheek te ondersteunen.’

Het liep storm

Aanvankelijk wisten de Poolse arbeidsmigranten natuurlijk niet dat ze naar de bibliotheek konden met hun vragen. ‘Gelukkig hadden we goede contacten met de eigenaar van een accommodatie waar toentertijd zo’n zevenhonderd Poolse mensen verbleven’, vertelt Mateusz. ‘We informeerden hen persoonlijk over het Informatiepunt voor Arbeidsmigranten. Ook kondigden we het aan op internet en in lokale kranten, en deelden we folders uit. Vervolgens sprak het nieuwtje zich rond. Al snel wisten Polen uit de wijde omgeving ons te vinden. Met allerlei vragen: over huisvesting, huurtoeslag, zorgtoeslag, belastingen, autoverzekeringen, inburgering. Soms waren die vragen makkelijk te beantwoorden, soms waren ze behoorlijk complex. Dan vroeg ik wel eens een gemeenteambtenaar om hulp. Onze vestiging in Panningen zit in hetzelfde gebouw als de gemeente, dus die lijntjes zijn superkort. Meestal lukte het dan wel om een vraag snel te beantwoorden. Maar het gebeurde soms ook dat we moesten zeggen: “Kun je over een paar dagen terugkomen? We moeten eerst bellen met instanties om het goed uit te zoeken.”’

3-maandenabonnement

Speciaal voor de Poolse seizoenswerkers stelde de Bibliotheek Maas en Peel ook een 3-maandenabonnement in. ‘Seizoenswerkers in de landbouw gaan na de piekperiode immers weer naar hun eigen land terug; een “gewoon” abonnement is voor hen dus niet interessant’, zegt Mateusz. Verder schafte de bibliotheek een collectie Poolse boeken aan, die uitgeleend werd door de hele provincie. Deze collectie bestond eerst uit tweeduizend titels; inmiddels zijn dat er nog maar zo’n 850. ‘Een deel is afgeschreven. En de vraag naar Poolse boeken is iets afgenomen. We zien nu vooral een vaste groep, van voornamelijk vrouwen, die graag Pools leest’, vertelt Mateusz, die, als het budget het toelaat, soms nog wel nieuwe Poolse titels aanschaft. ‘Daarnaast hebben we meerdere bibliotheken geholpen om zelf een collectie Poolse boeken op te bouwen.’

Vragen over de hypotheek

Dat de vraag naar Poolse titels wat is afgenomen, heeft er wellicht mee te maken dat steeds meer Poolse arbeidsmigranten zich blijvend in Nederland vestigen – en dus ook Nederlands leren lezen, vermoedt Mateusz. Toch bestaat het Informatiepunt voor Arbeidsmigranten een dikke twaalf jaar na oprichting nog altijd. Het is twee keer per week geopend en krijgt nog steeds veel vragen. Maar die gaan deels over andere zaken dan voorheen. Mateusz: ‘De Poolse werknemers die besluiten om hier te blijven, willen op een gegeven moment vaak een huis kopen. En dan willen ze bijvoorbeeld weten hoe je een hypotheek regelt.’

Bibliotheek Maas en Peel organiseert diverse activiteiten om te bevorderen dat allerlei verschillende mensen en groepen elkaar ontmoeten zoals de Mensenbieb. In 2022 deelden meer dan zestig inwoners, onder wie migranten, als 'levende boeken' een-op-een hun verhaal met elkaar.

Verder weten intussen ook arbeidsmigranten uit de overige landen van Midden- en Oost-Europa het Informatiepunt goed te vinden, signaleert Nadine Knapen. 'We hebben geen medewerkers in huis die bijvoorbeeld Roemeens of Bulgaars spreken. Maar gelukkig zijn arbeidsmigranten tegenwoordig steeds vaker het Engels enigszins machtig. Hierdoor kunnen we hen toch goed op weg helpen.'

Taalcafés

Hoe zit dat met vluchtelingen en statushouders? Melden zij zich ook bij het Informatiepunt? 'Niet zo erg vaak', zegt Mateusz. 'Voor mensen uit landen als bijvoorbeeld Syrië verloopt de instroom natuurlijk ook heel anders. Zij komen niet in eerste instantie vrijwillig, om te werken, maar vluchten uit hun land van herkomst. Ook volgen ze een inburgeringstraject, tijdens dat traject krijgen ze veel informatie over hoe alles werkt in Nederland.'
Nadine vertelt dat mensen uit deze groep wél afkomen op de Taalcafés die in de bibliotheek worden gerund door vrijwilligers. 'In een Taalcafé werken de deelnemers in groepjes aan het versterken van hun Nederlands en leren zij over elkaars gewoonten en gebruiken.'
Sinds vorig jaar zijn er in de vestigingen Reuver en Meijel ook wekelijks aparte Taalcafés voor Oekraïners. 'Er worden grote aantallen Oekraïense vluchtelingen opgevangen in onze regio', zegt Mateusz. 'Het oprichten van Taalcafés voor deze groep was de makkelijkste manier om hen in de bibliotheek te ontvangen.'

BruTAAL profileren

Taal is niet alleen belangrijk voor nieuwkomers in de regio, stelt Nadine. 'Voor álle inwoners van ons werkgebied is taal interessant. Je hebt immers overal taal voor nodig. Uiteraard het Nederlands. Of ons dialect of een van de andere talen die in ons werkgebied worden gesproken.' Voor het jaar 2023 koos de bibliotheek daarom als overkoepelend thema voor al haar activiteiten *BruTAAL met taal*. Met deze slogan wil de bibliotheek mensen uitdagen om (taal) te durven leren, om over een drempel te stappen. Maar ze draagt ook uit dat zij zich nadrukkelijker wil profileren, legt Nadine uit. 'We willen beter zichtbaar zijn en vooral ook laten zien wat we buiten de collectie te bieden hebben. Daarom zijn onze marketingacties dit jaar wat brutaler, opvallender. Zo hebben we bijvoorbeeld begin 2023 banners gemaakt met daarop alleen het woord "Brutaal" en een QR-code. Als mensen deze scanden, dan kwamen ze op de activiteitenkalender van de bibliotheek.'

Afstemmen op behoeften en ideeën

Bij het opstellen van het activiteitenprogramma luisteren de community librarians goed naar leden en bezoekers. 'We peilen hun behoeften en spelen erop in', zegt Nadine. Ze geeft een voorbeeld: 'Een inwoner had een pelgrimstocht gemaakt naar Santiago de Compostela en was ook alleen naar Rome gewandeld. We merkten dat veel mensen best nieuwsgierig waren naar haar verhaal. Toen hebben we haar uitgenodigd om erover te komen vertellen in de bibliotheek. Zij heeft bovendien haar boeken over haar wandeltochten gepresenteerd.'
Mateusz en Nadine vertellen dat zij actief uitdragen dat de bibliotheek openstaat voor de eigen ideeën en plannen van inwoners. Nadine: 'Ik zeg altijd tegen bezoekers: loop gewoon eens binnen als je een leuk idee hebt en op zoek bent naar manieren om het verder te brengen. Wij kunnen meedenken: wie zit er in ons netwerk, met wie kunnen we je in contact brengen?' De twee bevlogen community librarians vertellen over een vrijwilligster die in de bibliotheek vaak interessante gesprekken had met allerlei verschillende bezoekers. Mateusz: 'Ze zei eens tegen mij: "Ik zou daar wel iets méér mee willen." Toen antwoordde ik: "Misschien moet je dat gaan doen!" Ze heeft toen een gespreksgroep opgezet, die toegankelijk is voor iedereen. Het doel is om met een *open mind* met deelnemers te spreken over allerlei thema's, zoals kinderen opvoeden in deze tijd of de invloed van de digitalisering op ons leven. Het is toch geweldig als een inwoner met zo'n initiatief komt en je dit vervolgens samen kunt uitwerken tot een mooie activiteit die mensen met elkaar verbindt?'

Recentelijk rondden Nadine en Mateusz de opleiding tot community librarian af.

Samenwerkingspartners

De bibliotheek werkt bij het organiseren van (taal)activiteiten regelmatig samen met andere partijen, zoals de gemeenten Beesel en Peel en Maas, diverse zorginstellingen, een uitgeverij, de lokale omroep, welzijnsorganisaties etc. 'Zo hebben we samen met welzijnsorganisaties Vorkmeer en Synthese Taalpunten gerealiseerd', zegt Nadine. Daar kunnen mensen terecht voor vragen, hulp en advies op het gebied van lezen, schrijven, rekenen en/of computeren. Een taalconsulent kijkt samen met de inwoner wat zijn leerdoel is en welke aanpak daar het beste bij past. De consulent kan bijvoorbeeld doorverwijzen naar het Informatiepunt Digitale Overheid (elke vestiging van de Bibliotheek Maas en Peel heeft een eigen IDO), Taalcafé of op zoek gaan naar een taalmaatje om mee te oefenen. 'We willen natuurlijk dat mensen zelfredzaam worden, op digitaal gebied en qua taal. Maar het gaat om méér dan dat. De vrijwilliger en de persoon die ondersteuning krijgt bouwen een band op. Het draait dus ook om ontmoeting, integratie en het smeden van verbindingen', aldus Mateusz.

Ontmoetingen stimuleren

Het valt op dat Mateusz en Nadine in het gesprek een paar keer het belang van verbinding benadrukken. Ze vertellen dat ze zichzelf niet alleen zien als proactieve ondersteuners van inwoners bij taalbevordering, het stimuleren van de zelfredzaamheid en onafhankelijke meningsvorming, maar ook willen uitstralen dat de bibliotheek dé plek is om de verbinding met anderen aan te gaan. 'We organiseren diverse activiteiten om te bevorderen dat allerlei verschillende mensen en groepen in ons werkgebied elkaar ontmoeten', zegt Mateusz. 'Een goed voorbeeld is de Mensenbieb, waarvan collega Jacqueline de Wert projectleider is. Vorig jaar deelden tijdens de Mensenbieb meer dan zestig inwoners, onder wie migranten, als "levende boeken" een-op-een hun verhaal met elkaar.' Nadine geeft een ander voorbeeld: 'In juli organiseerden we, samen met onze voorleesvrijwilligers en een kinderyogaschool, twee yogaworkshops voor ouders met hun kinderen. Hieraan deden eveneens verschillende nieuwkomers mee.'

Professionaliseren en sterker maken

Recentelijk rondden Mateusz en Nadine de opleiding tot community librarian af. Is het leggen van verbindingen iets wat zij toen hebben meegekregen? Nadine: 'We stonden inderdaad tijdens de opleiding regelmatig stil bij de vraag wat we nog meer kunnen doen om de connectie te maken met onze omgeving. We spraken over vragen als: wat houdt het in om een community librarian te zijn in ons werkgebied? Hoe ziet de lokale gemeenschap eruit? Hoe kunnen we vragen en behoeften ophalen van inwoners? Welke gesprekstechnieken kunnen we inzetten?' Mateusz vult aan dat hij door de opleiding vooral de bevestiging kreeg dat de bibliotheek op de goede weg is. 'Maar je kunt je natuurlijk altijd verder professionaliseren. Ik zie het als een mooie uitdaging om de bibliotheek een sterkere positie te geven door nog beter aan te sluiten bij behoeften van mensen in ons werkgebied. En door hen te verbinden met elkaar, de bibliotheek en onze samenwerkingspartners.'

Feiten en cijfers

Vijf vestigingen van de Bibliotheek Maas en Peel (Meijel, Baarlo, Kessel, Panningen en Maasbree) vallen onder de gemeente Peel en Maas. De locatie Reuver valt onder de gemeente Beesel. De organisatie richt zich op de inwoners van 14 dorpen. Er zijn 26 medewerkers in dienst bij de bibliotheek. Daarnaast kan de bibliotheek een beroep doen op 177 vrijwilligers en twee stagiaires. Er zijn 12.012 leden (9.230 kinderen en 2.782 volwassenen). Het aantal uitleningen uit de offline collectie bedraagt 317.005. Het aantal uitleningen uit de online bibliotheek: 12.999 e-books en 3.941 luisterboeken. Het aantal deelnemers aan activiteiten bedraagt 1.664. In totaal bezoeken 62.383 mensen de website van de bibliotheek. Op de sociale media heeft de Bibliotheek Maas en Peel 2.840 volgers. *(Bron: Bibliotheek Maas en Peel, De impact van geluk. Jaarverslag 2022.)*

Aandeel arbeidsmigranten

In de gemeente Peel en Maas wonen 45.276 mensen; 3.734 inwoners hebben een westerse migratieachtergrond, 1.023 een niet-westerse. Reuver heeft 6.070 inwoners, van wie er 745 een westerse migratieachtergrond hebben en 190 een niet-westerse. *(Bron: Allecijfers.nl.)* 'Mensen die niet langer dan vier maanden in Nederland verblijven, zijn niet verplicht zich in te schrijven in de Basisregistratie Personen', vertelt Mateusz. 'Als je deze *short-stay* werknemers wel mee zou tellen, kom je ongetwijfeld nog tot hogere aantallen migranten.'

Thaise bibliotheken een prominentere plek geven in lokale sociale netwerken

Een bibliotheek voor Columbo

Jasper Poortvliet in overleg met projectpartners en de klankbordgroep in Columbo (Thailand).

Ontwerper Jasper Poortvliet is begin 2023 naar Thailand vertrokken om daar in Khon Kaen en Chiang Rai, samen met Thaise samenwerkingspartners, zijn project 'Engagement by Design' op te starten. Ondersteund door het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie gaat hij in beide provincies in gesprek met Thaise gemeenschappen. Samen met de mensen van deze gemeenschappen onderzoekt hij hoe bibliotheken toegankelijker kunnen worden gemaakt en hoe zij een prominentere plek kunnen innemen in de lokale sociale netwerken. Hij zet verbeeldings- en ontwerpkracht in om het belang van een betrokken bibliotheek te onderstrepen en positieve verandering aan te jagen. Zijn project begint in Khon Kaen, waar hij de gemeenschap in het dorp Columbo leert kennen.

TEKST: JASPER POORTVLIET, COMMUNITY ARCHITECT EN OPRICHTER VAN STUDIO POORTVLIET
FOTO'S: PHICHIT CHAISHIT

Een oproep aan de inwoners van Columbo

Onze stemmen galmen door de straten van Columbo, een dorp in het stadsdistrict Khon Kaen in de Thaise regio Isaan. We hebben van het dorpshoofd toestemming gekregen om het omroepsysteem te gebruiken. Dat bestaat uit een soort megafoons op houten palen die verspreid over Columbo staan. Normaal gesproken wordt het omroepsysteem gebruikt om op feestdagen het Thaise volkslied af te spelen of om lokale nieuwsberichten te delen. Maar deze middag klinken onze woorden door de luidsprekers: 'Kom langs en denk mee over jouw ideale bibliotheek!'

Op ontdekking: een eiland in de stad

We hebben in en rond Columbo een netwerk van samenwerkingspartners opgebouwd: organisaties en individuen die zich willen inzetten voor het realiseren van een bibliotheekvoorziening voor de gemeenschap van Columbo. De geïsoleerde ligging van Columbo maakt dat het dorp afgesneden is van de publieke voorzieningen in het centrum van Khon Kaen. Het dorp wordt aan de westzijde begrensd door de hoge muren van de militaire kazerne en de jeugdgevangenis. Aan de oostzijde grenst het aan de campus van Khon Kaen University: een groot, maar niet toegankelijk voor het publiek, gebied met landbouwvelden van de Agrarische Faculteit. En aan de zuidzijde wordt het begrensd door een afvalverwerkingscentrum en een *gated community*. Je hoeft in Columbo niet ver te lopen of je ziet een hoog hek of een muur. Columbo is een eiland in het stadsdistrict.

Laagdrempelige ontmoetingsplek

Ik woon gedurende het project zelf ook in Columbo. Het helpt me om contact te leggen met de gemeenschap en bekend te raken met de omgeving en de kansen in het gebied. Ik kom erachter dat binnen de hekken en muren die Columbo begrenzen een zeer beperkte sociale infrastructuur aanwezig is. Met sociale infrastructuur bedoel ik: fysieke plekken in het dorp die uitnodigen en verleiden tot sociaal contact. De cafés die zich aan de noordzijde van het dorp bevinden richten zich nadrukkelijk op de rijkere Thaise middenklasse. De lokale tempel is de enige vrij toegankelijke gemeenschapsplek in het dorp. Hoewel er op het tempelterrein gedragsregels gelden, wordt er dankbaar gebruikgemaakt van die plek om samen te komen. Het dorpshoofd van Columbo en de samenwerkingspartners zien een nieuwe bibliotheekvoorziening als een manier om de sociale infrastructuur van het dorp te versterken. De bibliotheek moet een laagdrempelige ontmoetingsplek voor de gemeenschap worden: een community library.

Een workshop met de inwoners van Columbo die komen kijken en luisteren.

Conceptvoorstel voor de herinrichting van Columbo's gemeenschapsgebouw.

Community library

Het budget is nog niet rond, maar de hoop bestaat dat met een goed plan lokale sponsors kunnen worden aangetrokken. Dat plan is de aanleiding geweest voor mijn komst. Ik heb ervaring met het ontwerpen van bibliotheken in Nederland en ik werk al bijna tien jaar als architect aan cocreatie-projecten in verschillende contexten. Ik breng daarmee nieuwe kennis aan boord van ons verder volledig Thaise team. Onder de andere teamleden zijn een academica die gespecialiseerd is in Thaise bibliotheken en het bevorderen van leesplezier, de oprichter van een NGO die zich richt op het bevorderen van leesontwikkeling onder kinderen uit gemarginaliseerde gemeenschappen en de oprichter van een school voor niet-formeel taal- en kunstonderwijs. Zij helpen mij gedurende het project te navigeren in een culturele context die soms vragen oproept en nieuwe uitdagingen met zich meebrengt.

Het maken van een plek vóór de inwoners van Columbo begint logischerwijs mét de inwoners van Columbo. We hebben daarom met het dorpshoofd afgesproken dat we bibliotheeksessies organiseren. Dat zijn bijeenkomsten waarin we met de inwoners van Columbo het gesprek aangaan over hun ideale bibliotheek. We dromen samen over wat er allemaal zou kunnen gebeuren in een bibliotheek in Columbo. Wat de sfeer is van die plek. En wat niet mag ontbreken in de collectie. We spreken af dat onze bibliotheeksessies plaatsvinden bij de lokale tempel tijdens het boeddhistisch festival *Boon Pa Wade*. De meeste mensen zijn dan vrij, het festival is daarom de uitgelezen kans om dorpsbewoners te ontmoeten. Hoe meer mensen we spreken, hoe beter het beeld is dat we krijgen van de lokale wensen en behoeften. Laat die boodschap daarom maar door de straten galmen: 'Kom langs en denk mee over jouw ideale bibliotheek!'

Samen dromen: a luxurious library please!

Op het terrein van de lokale tempel is het Boon Pa Wade-festival in volle gang. Bij binnenkomst zien we jong en oud voorbijkomen. De monniken van de tempel zijn verderop in gebed. En wat later komt een religieuze optocht binnen door de poort van het tempelterrein. Op een markt naast een groot standbeeld van een Thaise reus delen mensen eten en spullen met elkaar. Er gebeurt van alles op het terrein en er lijkt geen programma te zijn. Dit is de gemeenschap van Columbo op zijn best: In verbinding met elkaar. Te midden van deze georganiseerde chaos komt Columbo's dorpshoofd breed glimlachend op ons afgelopen met een microfoon in zijn hand. Nu is het aan ons om de aandacht te krijgen van de mensen op het festival. We geven een korte toelichting op het project en proberen de eerste mensen te verleiden om naar onze tafel te komen. Tot onze opluchting meldt een eerste groep van acht zich vrijwel direct aan. En de volgende groep staat al in de rij. De inwoners van Columbo hebben veel om met ons te delen en onze Thaise tolk staat klaar om samen met mij de gesprekken te starten.

'Wat mag niet ontbreken in jullie ideale bibliotheek?', vragen we aan een groep jongens tussen de vijftien en zeventien jaar.

'Koel!', roept de jongste jongen. 'Het moet er koel zijn!'

'Ja, we willen airconditioning!', voegt een jongen toe.

'Oké, schrijf ik op. En zullen we buiten dan bomen tekenen voor wat schaduw?'

'Ja, en een waterval!', voegt een andere jongen toe.

Een vrouw van in de veertig die achter ze staat valt hem bij: 'Ja, een waterval, zoals ze bij *Amazon Coffee* hebben. Dat werkt verkoelend. En het geluid van water is zo rustgevend, ook goed om bij te lezen!'

'Oké, is genoteerd, een waterval.'

'En wat is verder belangrijk?'

'Het moet 'luxurious' zijn!', zegt de oudste jongen.

Ik had er niet op gerekend dat 'luxurious' überhaupt genoemd zou worden. Maar meerdere omstanders vallen de jongens bij. Twee mannen rechts knikken instemmend: 'Yes, luxurious.'

Een deelnemer aan een religieuze optocht op het Boeddhistisch *Boon Pa Wade-festival*.

Spelende kinderen op het tempelterrein. De lokale tempel is de enige vrij toegankelijke gemeenschapsplek in het dorp.

'Kun je me daar meer over vertellen?', vraag ik.
'Nou dat het mooi is, en schoon, en dat dingen niet kapotgaan.'
'Oké, moet ik merknamen opschrijven? Of wil je dat ik kroonluchters teken? Of verwachten jullie dan iets met veel goud?'
De jongens lachen hardop. 'Nee! Geen goud. Houten meubels zoals ze bij die ene koffiezaak hebben.'
'Ja, teakhout dat blijft lang goed', vult één van de mannen op rechts aan.
'Oké, dat schrijven we op.' 'Meubels uit teakhout' met daarachter in grote dansende letters 'Luxurious!' En voor mijzelf maak ik een kleine notitie: 'Luxurious = mooi, schoon en duurzaam'.

Praten, praten, praten …

We spreken gedurende de dag meer dan honderd mensen. We hebben het met kinderen over muziekinstrumenten die de bibliotheek zou moeten verhuren. We hebben het over seksuele voorlichting en loopbaanadvies voor jongeren. We fantaseren met een aantal moeders over de combinatie van een bibliotheek en een lokale markt, zodat hun kinderen naar de bibliotheek kunnen terwijl zij op de markt werken. We hebben het ook over een plek waar de gemeenschap met elkaar naar Mo Lam kan luisteren, muziek waar deze regio bekend om staat. En we hebben het over Thaise luisterboeken die interessant kunnen zijn voor mensen die niet goed kunnen lezen of misschien willen leren lezen. Ook is er veel te doen over een tijdschrift met een horoscooprubriek. De horoscooppagina is een van de weinige onderwerpen die bijna iedere inwoner van Columbo aan het lezen krijgt, wordt me verteld.
We leren de inwoners van Columbo op het festival persoonlijk kennen, en we worden met veel warmte in het hart van de gemeenschap verwelkomd. We ontdekken niet alleen hoe de mensen in Columbo denken over hun ideale bibliotheek en haar collectie, aan de hand van persoonlijke verhalen en ervaringen krijgen we ook zicht op problemen die spelen in het dorp. En op wat er nodig is om de vooruitzichten van de gemeenschap te verbeteren. Het wordt hier in Columbo voor alle projectpartners duidelijk: een gesprek over de bibliotheek raakt aan zo veel meer dan alleen aan boeken.

IJsbrekers en barrières

Niet alle inwoners van Columbo die we spreken staan direct te springen om hun individuele ideeën of mening in de groep uit te spreken. Dat is niet geheel onverwacht; in een collectivistische cultuur is conformeren aan de groep meestal sociaal gewenst. Toch zien we tijdens de gesprekken dat het inzetten van verbeeldingskracht en het werken met duidelijk gekaderde opdrachten effectieve manieren zijn om het ijs te breken. Zo werken we met *conversation cards*, waarmee we aan de hand van Thaise sfeeromschrijvingen het gesprek over de ideale leesomgeving starten. En we hebben een spel dat gericht is op collectieonderdelen om uit te zoeken waar mensen geïnteresseerd in zijn en welke onderwerpen extra aandacht verdienen.
Maar we zien ook dat de groepssamenstelling belangrijk is voor het verloop van het gesprek. Kinderen en jongeren spelen in een aantal groepen een belangrijke rol bij het doorbreken van taboes. Doordat ze wat minder sociaal geremd zijn, kunnen ze onbewust belangrijke onderwerpen aansnijden: over een tante die altijd dronken is of een buurman die niet kan lezen. Dat geeft aanleidingen om het te hebben over taboeonderwerpen die anders onbesproken blijven, zoals alcoholisme of analfabetisme. En wanneer het onderwerp opengebroken is, zien we dat meer mensen zich uitspreken om het te voorzien van context en uitleg. Ondanks dat dit niet direct over het toekomstbeeld van de bibliotheek gaat, is dit wel waardevolle informatie om met het ontwerp of met de programmering van de bibliotheek op in te spelen.
Later op de dag vertelt een aantal inwoners ook over barrières die ze ervaren bij de bestaande bibliotheek in het centrum van Khon Kaen. Bij veel mensen leeft het idee dat de bibliotheek

Een gratis knipbeurt voor een dorpsbewoner.

In en rond de tempel gebeurt van alles.

een plek is voor mensen die hebben gestudeerd. Een imago dat ervoor zorgt dat de bibliotheek wordt ervaren als iets wat 'niet voor hen' is. Ze vertellen ook over de formele omgeving en over bibliotheekmedewerkers die scherp in de gaten houden wie binnenkomt. Een jonge vrouw op het festival vertelt dat ze bang is dat haar kleding niet netjes genoeg is voor een bezoek aan de bibliotheek. 'Slippers en rokjes zijn niet gepast in de Thaise bibliotheek.' Anderen vinden de bibliotheek intimiderend omdat het gebouw er zo statig uitziet. Door de gesprekken wordt het duidelijk dat de traditionele bibliotheekomgeving een enorme drempel opwerpt voor een grote groep mensen in Columbo. Een kleinere, informele bibliotheek in het hart van de gemeenschap sluit veel beter aan op wat deze gemeenschap nodig heeft.

Het ontwerp: dromen en kansen verbinden

We hebben met de inwoners van Columbo gedroomd over hun ideale bibliotheek. Nu is het tijd voor de ontwerpfase. Daarin kijken we met elkaar wat er – met een beetje ambitie – realiseerbaar is. De ontwerpfase richt zich niet alleen op het maken van de mooiste bibliotheek of het meest uitgesproken gebouw. Het ontwerpproces is veel meer gericht op het in kaart brengen van kansen in de buurt. Wat is er op dit moment al aanwezig in Columbo? Vervolgens proberen we deze kansen aan de dromen van de dorpsbewoners te koppelen. We willen laten zien dat er al heel veel potentie in de buurt verborgen ligt. Bovendien beseffen we dat hoe meer dorpsbewoners zelf kunnen bijdragen aan hun nieuwe bibliotheek, des te onafhankelijker zij zijn van bijdragen van lokale overheidsinstituten en externe weldoeners. Juist op plekken waar financiële middelen beperkt zijn, is betrokkenheid van de gemeenschap essentieel.

Eén van die kansen komen we tegen tijdens onze wandeling door Columbo met het dorpshoofd. Ter hoogte van Soi 8 stuiten we op het voormalige 'multifunctioneel gemeenschapsgebouw'. Het gebouw functioneert op dat moment als opslag voor oud ijzer. Ernaast staat een klein éénlaags bouwwerk met kantoren van de lokale drinkwaterautoriteit. De drie kantoren zijn al jaren niet meer in gebruik. Wat een prachtig onbenut potentieel! De ideale plek voor een gemeenschapsbibliotheek. Het gebouw en de grond zijn tenslotte al eigendom van de gemeenschap én het bevindt zich op een centrale plek in Columbo. Met het dorpshoofd wordt op dat moment afgesproken dat we de functie als gemeenschapsgebouw weer in ere moeten herstellen. De nieuwe gemeenschapsbibliotheek moet hier, ter hoogte van Soi 8, haar toekomstige plek krijgen.

Creatieve broedplaats

Andere kansen zien we in het nabijgelegen Columbo Craft Village: een creatieve broedplaats voor muzikanten en makers. De broedplaats zou in de toekomst een belangrijke rol kunnen spelen in het aanbieden van activiteiten in Columbo's gemeenschapsbibliotheek. Veel van de jongeren die we op het Boon Pa Wade-festival spraken gaven aan geïnteresseerd te zijn in kunstworkshops en muzieklessen. Wij willen deze jongeren graag verbinden met de creatieven en de makers van de broedplaats. Speciaal hiervoor organiseren we een aparte workshop in het Columbo Craft Village voor de oprichters en leden van het collectief dat de broedplaats runt. We gebruiken de workshop om met elkaar na te denken over wat de broedplaats voor de buurt kan betekenen. Het is een interessant gesprek waarin leden van het collectief zich hardop afvragen wat hun drijfveren

De kinderen uit het dorp doen enthousiast mee. Later schuiven de volwassenen ook aan.

In gesprek met de creatieven van *Columbo Craft Village* over de ontwikkeling van de Columbo's Bibliotheek.

zijn. Alleen winst maken? Bekendheid genereren door influencers en journalisten aan te trekken? Of moeten we ook iets voor deze buurt doen? Een aantal leden van het collectief is overtuigd van een sociale verantwoordelijkheid die zij hebben voor de buurt. Anderen kunnen zelf net rondkomen en voelen zich niet aangewezen om iets voor de buurt te doen. Voor breder draagvlak in het collectief is meer tijd nodig. Niet elk succes komt zomaar aanwaaien, dat is ook de realiteit van dit project.
Toch voeren enthousiasme en welwillendheid om te helpen de boventoon bij de meeste mensen die we spreken. We kijken ook naar kansen voor verbinding met initiatieven buiten Columbo. We leggen contact met Muki's Storyhouse, een vrouw die mensen bij elkaar brengt om samen te lezen en verhalen te vertellen. We zorgen er met een lokale ngo voor dat er straks een leesprogramma voor kinderen kan worden gestart. We leren een professor Thaise literatuur kennen die Sinxay house heeft opgezet: een museum geheel geweid aan Sinxay, een Thaise held uit het gelijknamige epische gedicht dat in deze regio is geschreven. En we raken bevriend met iemand die bordspelavonden organiseert. Wie actief rondkijkt, ziet overal kansen en mogelijkheden. De pessimisten onder ons zullen zeggen: misschien is het budget dat de inwoners bij elkaar kunnen krijgen niet toereikend om de bibliotheek volledig te realiseren. Airconditioning zorgt bijvoorbeeld voor hoge maandelijkse kosten. Wij kiezen ervoor om te denken in mogelijkheden: zelfs al wordt niet alles gerealiseerd, dit project heeft mensen met elkaar in contact gebracht. En nog belangrijker: het heeft ze in staat gesteld om hun behoeften en wensen uit te spreken, met elkaar na te denken over een gezamenlijke toekomstvisie en op zoek te gaan naar kansen om deze visie te realiseren.

What's next?

In Chiang Rai ga ik samenwerken met het lokale cultureel centrum, ga ik workshops op school organiseren om met leerlingen na te denken over de ideale schoolbibliotheek en start ik bibliotheeksessies met boeddhistische monniken.

Workshop met studenten van de *Faculty of Information* van *Khon Kaen University.*

Egid van Houtem, directeur-bestuurder van de Bibliotheek Kerkrade e.o.

‘Ik leg de lat hoog’

In maart van dit jaar werd Egid van Houtem aangesteld als directeur-bestuurder van de Bibliotheek Kerkrade e.o., nadat hij de sector de afgelopen vijf jaar al goed leerde kennen als adviseur bij Cubiss. In deze nieuwe rol komen zijn ervaring binnen het Limburgse en het digitale goed van pas.

TEKST: ANNE VAN DEN DOOL • FOTO’S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

Was je altijd al een lezer?
Ik ben opgegroeid in een klein Limburgs dorpje en ik ging naar de basisschool in Epen. Daar was een klein vrijwilligersbiebje, dat met veel liefde werd gerund. Toen was ik nog geen lezer: ik keek liever tv. Naarmate ik ouder werd, begonnen historische boeken mij wel te trekken. Ik ging met name naar de bibliotheek voor *Kijk*, een tijdschrift met een wetenschappelijke inslag. De boeken die mij het meest interesseerden, mocht ik nog niet lezen: die gingen over bloederige oorlogen.
Pas op de middelbare school leerde ik literatuur waarderen. Ik maakte een inhaalslag en las in één ruk het hele oeuvre van Thea Beckmann uit. Mijn profielwerkstuk was zelfs een vertaling van *Faust* van Goethe van Oudduits naar hedendaags Duits voor jongeren. Ik had er nota bene een cassettebandje met een soundtrack bij gemaakt.
Op school was een mediatheek – lange tijd was dat de enige bibliotheek die in Gulpen te vinden was. Ik was daar vooral druk in de weer met de computers – die waren in die tijd nog omgeven met een zweem van mysterie. Mijn vrienden en ik wisten ironisch genoeg beter wat we aan het doen waren dan de mediathecaris.

Welke studiekeuze maakte je?
Na de middelbare school ging ik naar de kunstacademie in Den Bosch. Dat bleek geen groot succes: ik ging terug naar Limburg, naar Maastricht, waar ik cultuurwetenschappen ging studeren. Het Centre Céramique werd toen net opgeleverd; daar voelde ik me enorm thuis. In die tijd las ik heel veel, voor mijn studie en in mijn vrije tijd, zowel uit de bibliotheek als uit de lokale boekhandel.
Na mijn studie ging ik direct de internetkant op. Als zelfstandige pakte ik allerlei verschillende projecten op: ik organiseerde festivals over media en technologie en ontwikkelde games, onder meer op educatief gebied. Daarbij kwam ik soms ook in de bibliotheek. Dat betekende een hernieuwde kennismaking met de bibliotheek, maar ik had nog niet helemaal door wat daar allemaal voor moois gebeurde.
Vervolgens startte ik samen met een compagnon een bureau: Grasswoods, Creatieve Communicatie en Strategisch Ontwerp. We gingen vooral de zakelijke kant op, waardoor ik merkte: ik mis de maatschappelijke inslag die mijn werk eerder had. Toen kwam er een baan als adviseur bij Cubiss voorbij. Ik had nog nooit van de organisatie gehoord, maar tijdens de sollicitatieprocedure was er meteen een klik: de combinatie van klassieke boekenkennis en digitalisering paste als gegoten. Mijn netwerk in de provincie kon ik binnen deze baan ook goed gebruiken.

Wat voor beeld van de bibliotheeksector kreeg je?
Pas toen ik er werkte, merkte ik welke veranderingen er in de bibliotheekbranche gaande waren. De transitie van de klassieke naar de maatschappelijk-educatieve bibliotheek stond toen zelfs expliciet zo in de meerjarenplannen benoemd. Ik reisde door het hele land en zag in welke varianten de bibliotheek haar functies uitoefende. Dat verbaasde me soms ook: we hebben allemaal dezelfde taken, maar we voeren ze op zulke verschillende manieren uit.
Na vijf jaar begon het toch wat te jeuken. Ik probeerde directeuren zo goed mogelijke adviezen te geven, maar die werden niet altijd opgevolgd. Ik begon om me heen te kijken, maar ik was niet van plan voor mijn werk te verhuizen naar een andere provincie. Toen kwam de vacature voor directeur van het Nederlands Mijnmuseum in Heerlen voorbij: een kleine organisatie waar veel moest gebeuren. Ik besloot er mijn tanden in te zetten.
Het lot besliste anders: op mijn eerste dag aldaar kwam de vacature voor directeur-bestuurder van de Bibliotheek Kerkrade e.o. voorbij. Ik wist: dit is de kans waarop ik heb gewacht. Ik wist welke onhandigheden ik mezelf en anderen daarmee op de hals zou halen: er moest een nieuwe sollicitatieprocedure voor mijn rol bij het Mijnmuseum worden opgestart en deze vlugge wissel was voor mijn pr natuurlijk ook niet bijzonder gunstig. Al met al

Foto: Sacha Teschner

Egid van Houthem: 'Tijdens mijn eerste werkdag als directeur van het Nederlands Mijnmuseum kwam de vacature van de Bibliotheek Kerkrade e.o. voorbij. Ik wist: dit is de kans waarop ik heb gewacht.'

was het geen makkelijk proces, maar ik ben blij dat ik het gedaan heb: dit is waar ik moet zijn. Ik zit nu een halfjaar op deze plek en ik heb nog geen seconde spijt gehad.

Is werken in de bibliotheekbranche anders dan in andere sectoren? Wat is het verschil?
Ik ben nu druk bezig met een meerjarenplan voor de Bibliotheek Kerkrade e.o. In de digitale sector is dat een beetje gek: je kunt wel een visie ontwikkelen, maar hoe het in deze snel veranderende wereld precies gaat lopen, kun je niet voorspellen. Daar kunnen wij in de bibliotheeksector nog wel iets van leren: wij mogen wel wat wendbaarder werken. Andere sectoren zijn daar een stuk beter in. Ik ben bij voetbal altijd keeper geweest, dus ik vergelijk het graag met de houding waarin je op je tenen staat, je bewust van de mogelijkheid dat de bal van links of juist rechts op je wordt afgevuurd. Natuurlijk hebben we een plan, bijvoorbeeld op het gebied van laaggeletterdheid, maar ik denk dat het een illusie is om te denken daar jarenlang hetzelfde idee over vast te kunnen houden.
We mogen ook nog meer datagedreven werken. We moeten onze resultaten de komende jaren nog beter gaan meten: wie bezoekt ons, op welke links in onze nieuwsbrief wordt geklikt et cetera. Ook in dat opzicht lopen we nog achter.

Hoe zou je je leiderschapsstijl typeren?
Ik wil er zijn voor mijn mensen en hen in hun ontwikkeling steunen. Soms moet je even hard en zakelijk zijn; dat vind ik best lastig. Ik wil mensen zo veel mogelijk laten groeien en hun talenten laten ontdekken. Dat kan ook betekenen dat ze elders aan de slag gaan, van functie wisselen of een stapje terug doen. Daarnaast is het goed je collega's gewoon hun werk te laten doen. Tegelijkertijd vind ik het belangrijk om zelfs bij de kleinste handelingen in onze organisatie betrokken te zijn, tot aan het inwerken van de boeken aan toe.
Vanuit mijn werk bij Cubiss ben ik gewend om alle organisaties in de provincie te verleiden om achter mijn plan te staan. Dat vraagt om overtuigingskracht en een wenkend perspectief, zoals we dat zo mooi noemen. Goed luisteren is daarin de sleutel. Dat voel ik nu ook zo, met name in deze beginfase: ik wil eerst begrijpen waarom de dingen hier gaan zoals ze gaan voordat ik grote veranderingen ga doorvoeren. Ik ben van nature ongeduldig, maar probeer toch de tijd voor de dingen te nemen. Door mijn ervaring in de bibliotheeksector weet ik waarom veel keuzes op een bepaalde manier gemaakt worden, maar op lokaal niveau werken de dingen vaak toch net even anders.
Een uitdaging voor mij is om af en toe een stapje terug te doen. Ik heb zelf veel ideeën, maar wil iedereen in de organisatie de ruimte geven om ook hun plannen te ontplooien. Ik probeer wel te inspireren, bijvoorbeeld door samen op excursie te gaan. Daardoor haal je nieuwe ideeën op, maar ontstaat ook gezamenlijke energie, heb ik in mijn tijd bij Cubiss gezien. In mijn eerste jaar daar huurde ik een busje en gingen we met alle Limburgse bibliotheekdirecteuren een dag naar de openbare bieb Keulen. Na afloop spraken we meer dezelfde taal.
Ik vind het ook leuk om mensen persoonlijk te leren kennen. Smalltalk is belangrijk. Daarom stel ik tijdens vergaderingen soms prikkelende privévragen. Ik ga ook graag bij alle locaties langs: niet alleen onze bloeiende hoofdvestiging, die onlangs nog als Beste Bibliotheek van Nederland uit de bus kwam, maar ook bij kleinere bibliotheken waar we nog hard aan het werk moeten om diezelfde uitstraling neer te zetten.

Op welke prestatie ben je het meest trots?
Bij mijn vertrek bij Cubiss kreeg ik die vraag ook. Ik zei toen: dat we als netwerk in Limburg de afgelopen jaren zo veel sterker zijn geworden. Dat voelde ik in mijn oude functie, maar net zo goed in mijn nieuwe rol als directeur. We staan als sector in Limburg goed op de kaart. Ook in het nieuwe coalitieakkoord worden we weer genoemd als belangrijke voorziening. Daar hebben we met zijn allen hard aan gewerkt, en dat blijf ik ook in deze functie met volle overtuiging doen.

Ben je meer een denker of een doener?
Ik schrijf in mijn sollicitatiebrieven vaak dat ik een *Macher* ben: ik zorg ervoor dat iets gebeurt. Daarvoor is denken natuurlijk wel nodig, maar dat is voor mij niet de basis. Ik ben niet gemaakt om opiniërende stukken op LinkedIn te zetten, maar wel om een nieuwe weg in te slaan.
Als je jezelf een *Macher* noemt, verplicht je jezelf ook om dat waar te maken – dat is voor mij een goede stok achter de deur. Ik ben ambitieus van aard; dat zie je ook aan de snelle stappen die ik binnen de bibliotheeksector heb gezet. Ik leg de lat hoog – soms misschien zelfs iets te hoog. Ik heb een tijd ook een muziek- of theatercarrière geambieerd, maar merkte dat ik gedemotiveerd raakte door het idee dat ik niet tot de absolute top zou gaan behoren. Als ik niet de volgende Paul McCartney of Kurt Cobain kan worden, heeft het geen zin, merkte ik. Ik moet leren om niet te blokkeren door me te meten aan te grote namen. Succes is niet altijd een nummer 1-hit, maar ook tweehonderd mensen gelukkig maken met mijn muziek op een pleintje. Ik leer dus steeds meer mijn ambities passend vorm te geven. Dat kun je ook toepassen op de bibliotheeksector: we moeten hier nog leren om de juiste impactdoelen te stellen. Die moeten we niet altijd te hoog leggen: we mogen ambitieus zijn, maar we hoeven niet te denken dat we de wereld gaan veranderen.

Heb je hobby's?
In Limburg kun je lekker wandelen en fietsen. Vooral mountainbiken en trailrunning doe ik graag. Met mijn vrouw en twee dochters laten we ook graag de hond uit. Mijn vrouw is overigens ook werkzaam in de bibliotheeksector, als coördinator basisvaardigheden bij SCHUNCK, dus we moeten ons best doen om het in onze vrije tijd niet te veel over werk te hebben.
Op zijn tijd geef ik ook toe aan de aantrekkingskracht van het gamen; dan koop ik weer een nieuwe spelcomputer. Mijn jongste dochter van acht begint dat nu ook leuk te vinden, dus tegenwoordig kruip ik wel eens met haar achter de Playstation. En ik organiseer graag allerlei activiteiten hier in het dorp: ik schrijf bijvoorbeeld de carnavalsschlager en ik heb voor iedereen brood gebakken in coronatijd. Ik moet wel zeggen dat ik daar minder tijd voor heb nu ik directeur-bestuurder ben.

Wat zijn je lievelingsboeken?
Thea Beckman is inmiddels ingeruild voor Umberto Eco en Ilja Leonard Pfeijffer. Ik vind het nog steeds fijn als een schrijver literatuur en historie met elkaar vermengt. Ik lees ook graag Duitse boeken, net als tijdens mijn middelbareschoolperiode, en soms organiseer ik literatuurprogramma's in de omgeving, zoals talkshows en podcasts. Dat zul je de komende jaren ook wel gaan terugzien in de Bibliotheek Kerkrade e.o. Lange tijd zetten we al onze energie in op onze maatschappelijke functie, maar ik verwacht dat we de komende jaren weer deels terugkeren naar de collectie. Dat wordt wel op een andere manier dan in het verleden: we zetten niet langer enkel een displaytafel met passende titels neer bij een activiteit, maar gaan een stapje verder. De komende jaren zoek ik dat experiment graag op.

Kijk je graag films?
Mijn smaak varieert van actie en fantasy tot de nieuwste van Wes Anderson. Ook de nieuwe *Barbie*-film en *Oppenheimer* staan natuurlijk op het programma. Mijn oudste dochter is twaalf; met haar kan ik inmiddels een aantal series kijken, zoals *Starwars*. Ik probeer mijn kinderen zo veel mogelijk vrijheid te geven in hun kijkkeuzes, maar je geeft ze als ouder natuurlijk altijd iets mee.

Wat je is je favoriete vakantiebestemming?
Mijn behoefte kan per periode wisselen. Nu heb ik zin in bergen en bos, maar ik kan ook genieten van een roadtrip door Amerika of Duitsland. Ik vind onze oosterburen fantastisch, maar qua campings kunnen ze niet tippen aan Frankrijk, dus ook daar zijn we met het gezin vaak te vinden. Voor het vakantiegevoel rijden we het liefst naar het zuiden. Dit voorjaar waren we nog in Parijs; toen hebben we veel door tuinen gewandeld en musea bezocht.

Wat weten maar weinig mensen over jou?
Ik loop graag een uur of twee door een Franse supermarkt. De eetcultuur kan veel vertellen over het karakter van een land. Binnen Frankrijk wisselen die gewoontes zelfs per streek. Ik kan daar helemaal in opgaan.

Foto: uit de privécollectie van Egid van Houtem

Egid op de foto met een Legobeeld in het Deense Billund tijdens een studiereis met de Limburgse en Brabantse Bibliotheken.

Verslag van vierdaagse studiereis naar Deichman Bjørvika

Omdenken in Oslo

Samen organiseerden Rob Bruijnzeels en Joyce Sternheim (en aanvankelijk ook Rammy Speyer) inspirerende studiereizen naar steden als Birmingham, Helsinki en New York. Deze zomer namen de oprichters van het Ministerie van Verbeelding een bont gezelschap van bibliotheekmedewerkers, architecten en overheidspersoneel mee naar Oslo. Een verslag.

TEKST EN FOTO'S: EIMER WIELDRAAIJER

Sommige landen zijn straatarm, andere steenrijk. In die laatste categorie valt Noorwegen. Dat wordt duidelijk zodra je het Centraal Station van Oslo uitwandelt en koers zet richting Bjørvika, het gebied aan de haven dat enkele decennia geleden nog gekenmerkt werd door verkeersdrukte en verloedering, maar in razend tempo verandert in een culturele hotspot zonder weerga. Grootste impuls aan die transformatie gaf het Operagebouw, een zinsbegoochelend ontwerp van het architectenbureau Snøhetta.

Reeds van verre zichtbaar rijst het met wit marmer bedekte gebouw als een buitenaards ruimteschip boven het spiegelende water van het Oslofjord uit. Het hellende dak trekt dagelijks duizenden toeristen die een selfie maken op dé trekpleister van de stad. Ga er maar aanstaan, om naast zo'n iconisch ontwerp jezelf als gebouw staande te houden. Het Museum MUNCH van de Spaanse architect Estudio Herreros, dat in 2021 de deuren opende, lukt dat zeker niet. Zelden een flater op zo'n schaal gezien. Ook de andere buurman mag dan qua uiterlijk vertoon zijn meerdere moeten erkennen in de Snøhetta-creatie, maar de nieuwe Deichman-bibliotheek laat zich zeker niet omverblazen door die aandachttrekkende operadiva in galajurk.

Deelnemers aan de studiereis. Van links naar rechts: Frans Meijer, Marieke Hezemans, Mechtild Stuhlmacher, Marian Klaren, stagiaire gemeente Oslo, Barbara Teuben, Nathalie Decrock, Leonie Boelens, Joyce Sternheim, Jan David Hanrath, Stein Kolstø, Jane van de Lest, Rob Bruijnzeels, Silke Dragstra, Marjo van Schaik en Martin Hol.

Toeloop

Drie gebouwen, drie manieren om een verkommerd stadsdeel op te stuwen in de vaart der volkeren. De 'rogues' (oftewel 'boefjes') van bibliotheekland, Rob Bruijnzeels en Joyce Sternheim, hadden dan ook geen passender bestemming voor de laatste door hen georganiseerde studiereis kunnen kiezen dan de wijk Oslo Bjørvika. De vijftien deelnemers die zwetend van de on-Noorse zomerhitte op 13, 14 en 15 juni plaatsnamen in zaal Nøklevann van de Deichman-bibliotheek kregen een gevarieerd programma voorgeschoteld, waarbij 'creative producer, strategisch adviseur en onderzoeker' Marjo van Schaik voor de reflectieve noot zorgde. De aftrap nam Stein Kolstø voor zijn rekening. Als afdelingshoofd van het Oslo Waterfront Planning Office is hij al dertig jaar bij de stedenbouwkundige planning van het stadscentrum betrokken. Kolstø: 'Oslo telt 703.000 inwoners. In 2040 zullen dat er naar schatting 781.000 zijn. Er is dus behoefte aan meer openbaar vervoer, kinderopvang, scholen, parken en culturele centra. Dat betekent binnenstedelijk uitbreiden, want de stad wordt omringd door beschermde natuur waar niet gebouwd mag worden. Een van de wijken waar we aan de slag zijn gegaan, is Bjørvika. De eerste vernieuwingsideeën dateren al van 1982. Inmiddels is het project voor de helft afgerond, dus er staat nog het een en ander op stapel. Wat ik constateer, is dat de culturele spelers in het gebied de buurt enorm verlevendigd hebben. De toeloop is enorm, de gemeentelijke investering meer dan lonend.'

Organisme

Voor die toeloop is vooral de bibliotheek verantwoordelijk. Qua oppervlakte is de nieuwe centrale vestiging van Deichman met bijna 20.000 vierkante meter vijf keer zo groot als de oude hoofdzetel, terwijl het aantal bezoekers liefst zeven keer over de kop ging (2,5 miljoen in 2022). Einar Hagem, hoofdarchitect van de combinatie Lundhagem en Atelier Oslo die het gebouw ontwierp: 'Wat we vooral wilden bereiken met dit gebouw, is de mensen nieuwsgierig maken, en ik durf gerust te zeggen dat dit is gelukt. Bij de ontwikkeling van het concept kregen we waardevolle input van de bibliotheekmedewerkers. Zij zeiden bijvoorbeeld: als bezoeker ben je in de bibliotheek alleen en toch samen. Die gedachte – je bent als individu lid van een gemeenschap – inspireerde ons tot de gekozen vormgeving waarbij we zo veel mogelijk functies in het gebouw gemengd hebben, en tegelijkertijd heel veel knusse, verscholen plekjes en hoekjes gecreëerd. Ik zou de bibliotheek willen typeren als één organisme met verschillende niches. Op elke verdieping vind je boeken. En ja, ik hoor regelmatig: waarom zijn die zo prominent aanwezig, maar mijn prognose is dat boeken nog minstens 25 jaar bij mensen thuis en bij de bieb in de kast zullen staan. Zo niet langer.'

Collectie

Rob Bruijnzeels haakte daar gretig op in. 'De nadruk ligt vaak op *change*, in plaats van *stay the same*. Waar het om gaat, is dat je de collectie een nieuwe betekenis geeft. Mijns inziens heeft de collectie drie rollen: kennis & inspiratiebron, werkmateriaal en levend archief. En onder collectie versta ik niet alleen boeken, maar ook andere media, verhalen van mensen en noem maar op. In de bibliotheek kun je iets halen én brengen. Voor mij is programmeren mensen inspireren. De bibliotheek is er niet alleen voor persoonlijke ontwikkeling, maar ook voor connectie met de gemeenschap. Laten we ophouden de huiskamer van de stad te willen zijn. Waarom durft niemand te zeggen: wij willen de bibliotheek van de stad zijn?'

Marjo van Schaik: 'Ik ben het met die redenering eens en ik citeer in dit verband graag de filosoof Emmanuel Levinas: "De essentie van het leven is te vinden in de interactie met de ander." Betekenisvolle cultuurgebouwen zijn een ideale mix tussen de flexibiliteit van een festivalterrein en de continuïteit van een gebouw. Helaas zijn mensen bij de managers van culturele instellingen al te vaak een middel, en worden zij aangeduid in termen als doelgroepen, klanten, of nog erger: gebruikers. Ik zou dat willen omdraaien: de mens als actor en de menselijke waarde zouden het leidend principe moeten zijn in het ontwikkel- en ontwerpproces van een gebouw, en vervolgens ook bij het opstellen van een programma.'

Drankwinkels

Onbedoeld kreeg Knut Skansen, directeur van de Bibliotheek Oslo, aansluitend de lachers op zijn hand door de intentie uit te spreken dat Deichman als huiskamer van de stad wil fungeren. Waarna hij op indrukwekkende wijze wraak nam door zijn gehoor te overstelpen met cijfers die er niet om liegen. Getallen die zijn gasten uit Nederland één ding duidelijk maakten: als Bjørvika al de huiskamer van Oslo is, dan is het er in ieder geval eentje die tot de nok toe gevuld is. Als uitsmijter had Skansen enkele com-

Rob Bruijnzeels organiseerde samen met Joyce Sternheim de studiereis naar Oslo.

Knut Skansen, directeur van de Bibliotheek Oslo.

plimenten in petto voor een Nederlandse (interieur)architect die weliswaar niet bij de inrichting van Bjørvika was betrokken, maar die elders in Oslo wel een stevig stempel op het bibliotheeklandschap heeft gedrukt. 'Aat Vos heeft ons geweldig geholpen bij de herinrichting van enkele filialen en van nuttig advies voorzien wat betreft de centrale vestiging. Ik zie hem als een briljant architect, een van de beste ter wereld. Zo heeft hij een filiaal ontworpen in Stovner, een probleemwijk. Die bibliotheek zit in een winkelcentrum en trekt op jaarbasis 300.000 bezoekers. Er zijn twee dingen die in Noorwegen massa's publiek trekken, en dat zijn de bibliotheek en de door de staat gerunde drankwinkels. Daarom zijn beide partijen in de ogen van middenstanders en andere ondernemers zeer gewilde partners om zich naast hen te settelen in winkelcentra.'

Demografische samenstelling Oslo

Wellicht op het idee gebracht door het woord 'partners', sneed Skansen een opvallend kenmerk aan van de demografische samenstelling van de Noorse hoofdstad. 'Vijftig procent van de inwoners van Oslo runt een eenpersoonshuishouden. Als je daarbij bedenkt dat het hier maandenlang te koud is om de straat op te gaan, kun je je voorstellen dat eenzaamheid op de loer ligt. De pandemie heeft dat proces nog eens verergerd. Voor de bibliotheek ligt een zware taak om dat isolement te doorbreken. Dat hebben we deels gedaan door tijdens de pandemie open te blijven, iets wat ons geen windeieren heeft gelegd. We staan sterker op de kaart dan ooit tevoren. Bij publiek, pers en politiek. Daarin speelt nog een factor mee. In Oslo is dertig procent van de inwoners allochtoon, dus het is een veeltalige multiculturele stad. Daarom collectioneren we in 35 talen en vragen we aan sollicitanten welke talen ze spreken, wat hun achtergrond is. Als bibliotheek willen we namelijk de talen van deze stad spreken.' Mede op grond van zijn ervaringen in Tøyen, een stadsdeel waar jongeren min of meer zelfstandig een filiaal runnen, zei Skansen

Kjetil Trædal Thorsen, de architect van het Operagebouw in Oslo.

Werkplekken in de Deichman-bibliotheek.

De Future Library.

Het atrium van de Deichman-bibliotheek.

ten slotte: 'De jeugd van nu is echt bezig met klimaatverandering. Ze zijn oprecht bezorgd, bang. Daarnaast stel ik vast dat de democratie in crisis verkeert. Het aantal mensen dat de democratie essentieel noemt, neemt af. Politici verliezen vertrouwen. Ook zijn mensen angstig om hun mening te geven, verontrust dat ze iets zeggen wat als politiek incorrect wordt ervaren. Op al die dingen moet de bibliotheek inspelen door een platform te bieden waarop men op beleefde wijze van mening mag verschillen. In dat opzicht ben ik heel blij dat het lijsttrekkersdebat op de avond voor de Noorse verkiezingen niet plaatsvond in het regeringskwartier maar bij ons, in Deichman.'

Hoop

Idealisme, het is de meeste bibliotheekmedewerkers niet vreemd, en dat geldt zeker ook voor Anne Beate Hovind, cultureel kwartiermaker van Bjørvika en initiatiefnemer van The Future Library, misschien wel het fascinerendste onderdeel van de Deichman-bibliotheek. 'We denken vaak te rechtlijnig. Geef ruimte aan de verbeelding en focus op wat groter is dan jezelf', viel Hovind met de deur in huis. 'Naar een idee van de Schotse beeldend kunstenaar Katie Paterson hebben we een bos aangeplant met honderd bomen. Van die bomen worden boeken gemaakt. Elk jaar schrijft een auteur speciaal voor dit project een boek. Dat boek wordt opgeborgen in de kluis van The Future Library. Het eerste boek is geschreven door Margaret Atwood. Over honderd jaar, als er evenveel boeken in de kluis liggen, wordt alles geopenbaard. Dit concept blijkt zo sterk dat het over de hele wereld aanslaat. De publiciteit is enorm. Hoe ik dat verklaar? Rituelen zijn belangrijk. Dit project gaat over hoop. Hoop in de toekomst. En vertrouwen. *Think in deep time. Apply cathedral thinking.*'

Taxichauffeurs

Omdenken, niet voor gebaande paden kiezen, het is Kjetil Trædal Thorsen bepaald niet vreemd. De architect die in het verleden al tekende voor de bibliotheek van Alexandrië en tussen neus en lippen door ook Times Square en het 9/11-Memorial in New York onder handen nam, ging ook bij het Operagebouw in Oslo onconventioneel te werk. Komen er kritische kanttekeningen van de gemeentelijke inspectie als het gaat om de veiligheid van zo'n lang hellend dak? Dan laat hij het toch gewoon als kunstwerk registreren, want daarvoor gelden geen stringente voorschriften. 'Al die bezoekers lopen dus in feite over een officieel geregistreerd kunstwerk', aldus de *spitting image* van Ricky Gervais. Roept het project in de aanloopfase vragen op vanwege het forse budget? Dan nodigt Thorsen van tevoren de mensen van Oslo uit om een kijkje te nemen op de bouwlocatie, en hij geeft de taxichauffeurs daarbij een ereplaats. 'Zij zijn namelijk de beste ambassadeurs die je kunt hebben. Als je die mee hebt, is de rest een eitje.' Over zijn visie: *'It's all about reaching out'*. Architectuur is er niet voor de architect. Wat je ontwerpt, is publiek eigendom. Over ontwerpen wordt vaak interessant gedaan. Ten onrechte. Ontwerpen is niet moeilijk, denken is moeilijk. In dat opzicht is het een voorrecht een bibliotheek te mogen ontwerpen, zoals mijn team en ik in Calgary hebben gedaan. Sommigen denken dat bibliothecarissen conservatief zijn. Integendeel, het zijn de meest visionaire mensen met wie we gewerkt hebben.'

Top van de Eredivisie

Conclusie na vier dagen rondtrekken in Oslo Bjørvika: als voetballiefhebber ben je haast geneigd om Museum MUNCH te typeren als middenmoter in de Keuken Kampioen Divisie van de internationale architectuur. Het Operagebouw acteert succesvol in de Champions League. En Deichman Bjørvika? Dat speelt in de top van de Eredivisie, en bereikt regelmatig een Europees hoofdtoernooi. Daarin duelleert het met Dokk1 in Aarhus, Oodi in Helsinki, de LocHal in Tilburg en Forum Groningen. Of zoals Rob Bruijnzeels het treffend verwoordde bij aanvang van de trip: 'Telkens als ik een bibliotheek binnenstap, denk ik: is dit nou een echt vernieuwende bibliotheek of de nieuwste oude bibliotheek?', waarmee je al die aanwinsten wellicht iets tekortdoet, want is bibliotheekwerk niet eerder evolutie dan revolutie?

Verder lezen

Lees ook het interview met de architecten van de Deichman Bjørvika-bibliotheek op de volgende pagina's.

Noorse toparchitecten gaan Bibliotheek Rotterdam renoveren

Deichman Bjørvika geeft

De wijk Bjørvika in Oslo ondergaat een ongekende transformatie. Waar ooit sprake was van een verloederd en verkeersdruk havengebied verrijst nu een cultureel kwartier van de buitencategorie. Voor de grootste impuls zorgde het spectaculaire Operahuis uit 2008, ontworpen door Snøhetta, al jaren dé toeristische trekpleister van het gebied. De voorlopig laatste parel aan de ketting is het Museum MUNCH, dat in 2021 werd geopend, al roept het vanwege zijn markante vorm vooral gemengde reacties op. Dat geldt niet voor de nieuwe Deichman-bibliotheek, die vanwege de coronapandemie

De prestatie van Lundhagem en Atelier Oslo, twee Noorse architectenbureaus die al vijftien jaar nauw samenwerken, is uniek te noemen. Zonder voorheen een bibliotheek te hebben gedaan, wonnen ze de tender voor het ontwerpen van de prestigieuze Deichman Bjørvika-bibliotheek in Noorwegens hoofdstad. Nu wacht de Noren een tweede pittige klus: samen met Powerhouse Company de Bibliotheek Rotterdam renoveren en verduurzamen.

TEKST EN FOTO'S: EIMER WIELDRAAIJER

Het Oslo Opera House (Noors: Operahuset) is de thuisbasis van de Noorse Nationale Opera en Ballet, en het Nationale Operatheater in Noorwegen.

Oslo vleugels

later openging dan gepland, maar op 18 juni 2020 eindelijk de trossen kon losgooien. Wat volgde was een regen aan internationale prijzen, waaronder die voor 's werelds beste openbare bibliotheek, in 2021 door de IFLA toegekend aan het paradepaardje van directeur Knut Skansen en zijn team.

Op weg naar de mensen achter het ontwerp is het even zoeken. De bureaus Lundhagem en Atelier Oslo blijken gevestigd in een bedrijfspand dat van buiten niet direct opvalt maar van binnen bruist van leven. In een grote ruimte, verdeeld over twee etages, krijgt de creativiteit alle speelruimte. Ontwerpschetsen, maquettes, ze liggen en staan her en der in het gebouw. Kenmerkend voor de gastvrijheid is dat niet een, niet twee, maar drie van de aanwezige architecten alle tijd nemen om uitleg te geven over de projecten in Oslo en Rotterdam. Einar Hagem (founding partner Lundhagem), Nils Ole Bae Brandtzæg (partner Atelier Oslo) en Marius Mowe (partner Atelier Oslo) over een wonderlijke samenloop van omstandigheden.

Puzzel

In 2008 startte de competitie voor Deichman Bjørvika. Tien inschrijvers deden mee op uitnodiging, tien anderen besloten zelf tot die stap. Waaronder Lundhagem en Atelier Oslo, die een gezamenlijk team op de klus zetten. Is er in Rotterdam sprake van een behoorlijk afgebakende opdracht, in Oslo was de opgave vrijer van aard, zeggen ze terugblikkend.
In de jaren daarvóór had Deichman weliswaar flink geëxperimenteerd, maar hoe de nieuwe bibliotheek eruit moest zien, was een puzzel die men samen met de architecten wilde leggen. Voelde het binnenhalen van de aanbesteding niet als het winnen van de Champions League-finale zonder noemenswaardige ervaring in het internationale topvoetbal? Alle drie, lachend: 'We hebben er zeker flink op geproost, maar aan de andere kant is het natuurlijk niet zo dat we als architecten geen ervaring hadden met andere projecten. Niettemin, u heeft gelijk, het is uitzonderlijk dat we als bureau deze competitie wonnen. Meestal moet je meer vergelijkbare opdrachten hebben gedaan voordat je überhaupt mag meedoen. Iets waar wij overigens op tegen zijn, want het sluit jong talent op voorhand uit.'

Waarom wonnen jullie de competitie?

Marius Mowe: 'Ons voorstel gaf er blijk van dat we de stedelijke context begrijpen. We hebben het gebouw in de juiste draairichting op de juiste plek gesitueerd. Een plek die in eerste oogopslag te klein lijkt voor zo'n fors gebouw. In dat opzicht was de hoogtebeperking ook een uitdaging. Om deze problemen te tackelen bedachten we het concept van een vrijdragend deel. In combinatie met de rest van ons programma gaf dat de doorslag, waarbij ik onder meer denk aan de diagonale atriums die alles met elkaar verbinden. Hoewel de nieuwe bibliotheek verdeeld is over vijf etages, kun je toch

De architecten van Lundhagem Atelier Oslo: Nils Ole Bae Brandtzæg (partner Atelier Oslo), Marius Mowe (partner Atelier Oslo) en Einar Hagem (founding partner Lundhagem).

spreken van één continue ruimte. Dat concept hebben we samen met het bibliotheekpersoneel uitgewerkt.'

Inspiratie

Ter voorbereiding op het ontwerp van Deichman Bjørvika namen de architecten onder andere een kijkje in Rotterdam. Zijn bepaalde elementen daarvan terug te vinden in Oslo?
Einar Hagem: 'De Bibliotheek Rotterdam heeft een lichtschacht. Deichman Bjørvika ook. We zagen in Nederland dat de diagonale connectie met roltrappen tussen de diverse etages werkt. Deze en andere elementen hebben we toegepast in het concept voor Oslo. Wat betreft die roltrappen: die zijn smal, niet breed zoals in winkelcentra of op luchthavens, zodat mensen elkaar niet kunnen passeren, maar de tijd nemen voor hun verblijf in de bibliotheek. Een bibliotheek is immers geen plek waar je iets gaat kopen of waar je snel op je plek van bestemming wilt zijn, maar waar je rust, ontspanning of verdieping zoekt.'
Nils Ole Bae Brandtzæg: 'Uiteraard zijn we ook in andere steden op zoek gegaan naar inspiratie. Bijvoorbeeld in Aarhus (Dokk1) en Helsinki (Oodi), maar wat Oslo onderscheidt van die voorbeelden is dat men daar heeft gekozen om elke verdieping via een soort horizontale stapeling een specifieke functie te geven, terwijl bij ons die functies gemengd zijn, als het ware uitgesmeerd over het hele gebouw. In Oslo vind je geen aparte afdeling voor boeken, ontmoeting, optredens of activiteiten. *Everything is mixed into one space*. Dat typeert ook Rotterdam. Zodra je binnenstapt, weet je dat je in een bibliotheek bent. In Helsinki vind je pas boeken op de derde verdieping en kun je je bij de entree afvragen: sta ik nou in een cultureel centrum, een evenementenhal of is het toch een bibliotheek?'
Marius: 'Toen we het idee om op elke verdieping boekenkasten te plaatsen voorlegden aan de bibliotheekmedewerkers, zeiden die in eerste instantie: "Niet doen, dit romantische idee past niet bij een moderne bibliotheek, het is nog te veel *old school*. Het lijkt ons niet goed dat boeken het interieur domineren. We doen tegenwoordig immers zo veel meer." Het vergde behoorlijk wat overredingskracht om hen van onze visie te overtuigen. Wij zien de bibliotheek als een collectie media en als een collectie ruimtes die de bezoeker in staat stellen het gebouw te verkennen, op ontdekking te gaan en zich te laten verrassen.'
Nils: 'Een van de geslaagde dingen in het ontwerp is naar mijn gevoel dat iedereen zijn eigen favoriete plek in de bibliotheek heeft. De een noemt het auditorium met uitzicht op het Oslofjord of de *makerspace*, een ander de muziekruimte of de hoek waar naaimachines staan.'
Nils: 'Deichman heeft ongeveer evenveel filialen als Rotterdam. Die filialen en de oude centrale bibliotheek dienden gedeeltelijk als *pilot*, als testruimte voor Deichman Bjørvika.'
Einar: 'Het mooie is dat de nieuwe bibliotheek dagelijks vol zit. Men is open van 8.00 tot 22.00 uur, en op welk moment je ook

Uitzicht vanaf het dak van het operagebouw.

Museum MUNCH.

binnenstapt: je ziet heel veel mensen. In getallen uitgedrukt: de nieuwe bibliotheek trekt zeven keer zo veel mensen als de oude.'
Marius: 'Het concept werkt, en daarvoor moeten we ook alle credits geven aan de bibliotheekmedewerkers die het samen met ons ontwikkeld en fijngeslepen hebben.'

Commercie

Wat opvalt, is dat er ook commerciële partijen in Deichman Bjørvika zitten.
Nils: 'Twee jaar na het starten van de bouw raakte het project in een crisis. Er trad een nieuw stadsbestuur aan dat de kosten te hoog vond en zelfs overwoog de stekker eruit te trekken. Dramatisch. Het compromis dat werd gevonden kwam hierop neer: we gaan een deel van de bibliotheek verhuren aan derden. Binnenkort zijn er weer verkiezingen, en er gaan stemmen op om die commerciële partijen te weren uit Deichman. In mijn ogen zou dat een goede zaak zijn, want dan kun je het gedeelte op de begane grond, waar nu een shop zit, herinrichten als leeshoek met kranten en tijdschriften. Dat zijn dure vierkante meters, bekostigd door de belastingbetaler, en daar zit nu een commerciële organisatie. Ergens klopt dat niet.'
Marius: 'Aan de andere kant trek je zo wel een ander publiek, en vergeet niet dat de bibliotheek ook inkomsten genereert uit bepaalde sponsorevenementen. Je boort een nieuwe doelgroep aan, al zie ik ook wel dat het kan gaan wringen als de bibliotheek het toneel wordt van champagneparty's voor bankmanagers in driedelig grijs.'
Nils: 'In Rotterdam heb je trouwens nog meer commerciële partners dan in Oslo, maar tegelijkertijd zijn er meer sociale en publieke partners. Dat zorgt voor een betere balans. Verschil met Oslo is ook dat we in Rotterdam een bestaand gebouw onder handen nemen. En er komt een groen dakterras met uitzicht op de stad, wat we in Oslo niet hebben gedaan omdat het ernaast gelegen Operagebouw met zijn hellend dak van wit marmer elke dag al duizenden bezoekers trekt. Niettegenstaande die verschillen zijn Rotterdam en Oslo in hoge mate vergelijkbaar. Beide steden zijn nagenoeg even groot, de haven is een factor van belang, en de bibliotheekorganisaties hebben een soortgelijke hoofdvestiging plus allebei iets meer dan twintig filialen. Onze handen jeuken dan ook om in Nederland aan de slag te gaan.'

Nawoord redactie

In een latere uitgave van Bibliotheekblad komen we uitgebreid terug op de renovatie van Bibliotheek Rotterdam.
Lees ook het reisverslag van de studiereis naar Oslo op de vorige pagina's.

Deichman Bjørvika in een notendop

Deichman Bjørvika ging open in 2020. Totale kosten: 360 miljoen euro. Het gebouw telt vijf verdiepingen, meet 19.600 vierkante meter en heeft 1.100 zitplaatsen. In 2022 kwamen er 2,5 miljoen bezoekers. Vijftien procent is commerciële ruimte. Ter gelegenheid van de verhuizing brachten Noorse schoolkinderen de boeken van de oude naar de nieuwe bibliotheek. Tijdens de bouwfase had men te kampen met wateroverlast. Mede dankzij Nederlandse experts werd het probleem verholpen. Kroonprinses Alexandra van Noorwegen vierde haar achttiende verjaardag op de bovenste verdieping van de bibliotheek. Deichman Bjørvika is het meest energiezuinige culturele gebouw van Noorwegen. Gedurende de pandemie bleef de bibliotheek open. Directeur Knut Skansen: 'Dat heeft ons nog meer op de kaart gezet. Niemand die nog aan ons bestaansrecht twijfelt. Een stad zonder bibliotheek is een vogel zonder vleugels.'

75 jaar Rijnbrink

Zorgplicht centraal op jubileumcongres Rijnbrink

'Toen, nu & straks'. Onder dat motto organiseerde Rijnbrink, de provinciale ondersteuningsinstelling voor Overijssel en Gelderland, een symposium om haar 75-jarig bestaan luister bij te zetten. Impressie van een feestelijke bijeenkomst in Arnhem.

TEKST: EIMER WIELDRAAIJER • CONGRESFOTO'S: CHRISTEIN VAN HOFFEN • OVERIGE FOTO'S: RIJNBRINK

Rijnbrink bestuurder Bernard Fransen biedt Barbera Wolfensberger, directeur-generaal Cultuur & Media bij OCW, het eerste exemplaar aan van het jubileumboek *75 jaar Rijnbrink*.

Van links naar rechts: : Laura Koppenberg, directeur-bestuurder bibliotheek Nijkerk, Edwin Küpers, manager provincie Gelderland, Natasja Groothuismink, wethouder Zaandstad en lid VNG-commissie Zorg en Cultuur, Barbera Wolfensberger, directeur generaal ministerie OCW en tot slot Eppo van Nispen, directeur Beeld en Geluid. Eppo en Laura waren host van het ochtendgedeelte.

Op 1 april 2023 bestond Rijnbrink officieel 75 jaar. Dat werd gevierd met alle personeelsleden.

Donderdag 1 april 1948 was een bijzondere dag. Als eerste provinciale serviceorganisatie in ons land ging Rijnbrink (beter gezegd: een van haar rechtsvoorgangers) van start, waarmee het congres in Arnhem tevens het beginpunt van de huidige POI's (provinciale ondersteuningsinstellingen) markeert. De pioniers van het eerste uur verrichtten baanbrekend werk op het platteland via het neerzetten van kleine vestigingen, het op pad sturen van bibliobussen en, wat jaren later, de opening van kulturhusen. Inmiddels ondersteunt Rijnbrink niet alleen bibliotheken, maar ook andere cultuurorganisaties, onderwijsinstellingen en muziekverenigingen in zowel Overijssel als Gelderland.
'Het kabinet wil de openbare bibliotheek op zo veel mogelijk plaatsen terugbrengen als plek waar mensen kunnen lezen, leren en elkaar ontmoeten.' Deze woorden sprak koning Willem-Alexander tijdens de Troonrede op Prinsjesdag. Een dag later, op 20 september 2023, kwam dat heuglijke feit meermaals ter sprake tijdens het jubileumcongres ter ere van 75 jaar Rijnbrink in het Arnhemse Musis Sacrum. Ook driekwart eeuw na de start is het blijkbaar nog steeds nodig dat de koning zich uitspreekt voor bereikbare bibliotheken. Deze voorzieningen zijn nog altijd niet vanzelfsprekend. Anno 2023 hebben we onverminderd types als Claar Goudzwaard, Lucie Mesdag, Abraham van Uxem en Harrie de Werd nodig. Types die zich niet met een kluitje in het riet laten sturen, maar de handen uit de mouwen steken. Als het moet, door met z'n tweeën op de scooter te springen en zelf de koe bij de horens te vatten.

Niet controversieel

Helaas moest een van de aangekondigde congresdeelnemers, staatssecretaris Gunay Uslu van OCW, op het laatste moment verstek laten gaan vanwege de algemene politieke beschouwingen in de Kamer. In het eerste panelgesprek nam Barbera Wolfensberger, directeur-generaal Cultuur & Media bij OCW, haar plek in. Ook op het laatste moment ingevlogen: Edwin Küpers, teammanager en senior adviseur cultuur bij de provincie Gelderland. Hij verving de Gelderse gedeputeerde Peter Drenth, die vanwege perikelen rond de Gelderse commissaris van de Koning John Berends afhaakte. Zijn Overijsselse collega Tijs de Bree gaf evenmin acte de présence in verband met een begrotingsbespreking van de provincie.

Wel conform afspraak van de partij: Natasja Groothuismink, wethouder in Zaanstad en tevens VNG-lid. Het drietal werd door dagvoorzitter Eppo van Nispen tot Sevenaer, in het dagelijks leven directeur van het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid in Hilversum en voorheen directeur van DOK Delft, aan de tand gevoeld over de zorgplicht voor bibliotheken als nieuw onderdeel van de Bibliotheekwet. Eppo werd bijgestaan door *sidekick* Laura Koppenberg, directeur van de Bibliotheek Nijkerk. Een van hun vragen aan de bestuurders luidde: is het extra geld dat nu beschikbaar is gekomen voor de bibliotheek straks nog verzekerd, nu het kabinet demissionair is? Barbera: 'Ja, het geld blijft. Er is brede steun in de Kamer voor deze plannen. Dit onderwerp is dan ook niet controversieel verklaard. Het toegezegde geld is er, en dat blijft. Het rijk geeft provincies en gemeentes op deze manier een steun in de rug om bibliotheken te verstevigen of nieuwe vestigingen te openen.' Edwin: 'Door de zorgplicht is de vrijblijvendheid verleden tijd.' Natasja: 'Goed dat dit geld er komt. We ervaren dat bij de gemeentes als welkome steun in de rug.'

Witte vlekken

Zou er niet een vast bedrag per inwoner naar bibliotheken moeten gaan, was een vervolgvraag van Laura. Barbera: 'We kijken vooral: waar zitten witte vlekken in het stelsel? Waar dienen we bij te springen? Om haar vijf wettelijke functies te kunnen waarmaken, moet de bibliotheek bij iedereen in de buurt zijn. Op korte afstand, dus.' Natasja: 'Maar hoe regel je die toegankelijkheid per dorp, wijk en stad, dat is wel een relevante vraag.'
Op de vraag of het bibliotheeklidmaatschap niet gratis zou moeten zijn voor iedereen, reageerde Natasja kort en krachtig met: 'Dat kunnen gemeentes simpelweg niet betalen. Bovendien geloof ik niet dat de huidige tarieven voor de meeste mensen een te hoge drempel vormen. Vergeet ook niet dat het lidmaatschap voor jongeren al gratis is.'
Wat is een toekomstbestendige bibliotheek, wierp Eppo in het midden. Antwoord van Edwin: 'Een bibliotheek die werk maakt van samenwerking.' Natasja: 'Daar sluit ik mij bij aan, en dan denk ik onder meer aan partijen als het onderwijs, de jeugdzorg en de adviesraad Werk & Inkomen. Maar mijn advies is ook: sta voor je vak en draag dat zelfbewust uit. Wees trots en niet beducht om

Links op de foto mejuffrouw Van Servellen, mejuffrouw Goudzwaard, de heer Van Uxem en rechts het bestuurslid de heer Meilink en burgemeester Bramer. Samen nemen ze een kijkje in de nieuwe bibliotheek van Vroomshoop. Eén van de vroege Van Uxembibliotheken in 1961.

In 1957 beginnen de heer Ooms en mejuffrouw Van Ommen als de gezamenlijke directie. De foto's geven ook een mooi beeld van het kantoor in die tijd.

de bijzonderheid van de bibliotheek te belichten.'
De uitsmijter van het eerste paneldebat was voor Barbera: 'De bibliotheek wordt door de overheid gezien als essentiële voorziening. Vandaar het extra geld. Dat wordt verdeeld via een SPUK-regeling (specifieke uitkering). In totaal zit er zo'n 53 miljoen euro in het potje. Daarvan is inmiddels een derde uitgekeerd, maar twee derde nog niet. Binnenkort gaat de tweede ronde van start. Vraag dat geld aan, want als het niet wordt uitgekeerd, is het straks weg en vis je achter het net.' Laura, zich wendend tot de zaal: 'Allemaal aan de SPUK!'

Boter bij de vis

Gevraagd naar zijn reactie op de uitspraken van de bestuurders zei Bernard Fransen, directeur van Rijnbrink, bij de aftrap van de tweede paneldiscussie, onder verwijzing naar de nieuwe financieringssystematiek voor gemeentes vanaf 2027: 'Ik deel de geuite ambities, maar ik ga ons eigen feestje toch een beetje verstoren, want ik maak me zorgen over het ravijnjaar 2026. Dat zeg ik niet voor niks. In 2022 heeft een van de vier gemeentes al bezuinigd op de bibliotheek. We zien een enorme inflatie, en die is in veel gemeentes niet gecompenseerd. Dus als we het hebben over zorgplicht en financiële borging, dan denk ik dat het handig is op dat vlak de daad bij het woord te voegen, maar daar is door de bestuurders niet op gewezen. Los van het feit dat het fantastisch is dat er extra geld naar de bibliotheek gaat, voorzie ik dat we vanaf 2026 tegen dit vraagstuk gaan aanlopen.'
Lily Knibbeler, algemeen directeur Koninklijke Bibliotheek: 'Ik zie mogelijkheden om niet ten onder te gaan aan onze zorgen. Dat vergt wel dat we er samen de schouders onder zetten.'
Frans Bergfeld, directeur ProBiblio en voorzitter Samenwerkende POI's Nederland: 'Als ik kijk naar de zorgplicht van de overheid en het extra geld voor bibliotheken, komen bij mij vooral positieve gevoelens naar boven. Het is al mooi dat we sinds 2015 de Bibliotheekwet hebben, en het is nog mooier dat we die wet nu aanpassen en met elkaar vaststellen dat de bibliotheek niet alleen een essentiële voorziening is, maar dat ook alle overheidslagen erbij betrokken zijn om die voorziening in stand te houden of uit te bouwen. Ik begrijp de zorgen van Bernard, maar ik ben ook een optimistisch mens. Dankzij de zorgplicht komt er structureel extra geld voor bibliotheken. De kracht van onze sector is dat we inhoudelijk gedreven zijn en veel voor elkaar weten te krijgen. Misschien is het onze uitdaging af en toe iets zakelijker te zijn, in de trant van: heel goed, overheid, dat u dit van ons vraagt, maar zullen we dan ook meteen afspraken maken over de financiering? Boter bij de vis.'
Klaas Gravesteijn, directeur Vereniging van Openbare Bibliotheken: 'Ik herken veel van wat Bernard zegt. In het voorjaar hebben we ook aan bibliotheken gevraagd: hoe gaat het nou

Eind jaren '50: het inladen van de collecties en vervoer naar de plaatselijke bibliotheken.

Lucy Mesdag neemt in 1961 de directiefunctie over van de heer Ooms. Ze zal tot 1985 blijven werken voor de Gelderse bibliotheken.

Eind jaren '50: Het samenstellen van de collecties en deze opnemen in de alfabetische catalogus.

In 1967 wordt door het PB Gelderland een nieuw pand betrokken dat speciaal gebouwd is als provinciale bibliotheekcentrale.

In 1973 duikt voor het eerst een overzichtsfoto op van het wagenpark. Het komende decennium zal dit park heel hard groeien.

Op de bibliotheek in Elst wordt in 1981 deze tekst op de bibliotheek gekladderd. Het is de tijd van de discussie over kernwapens in Nederland.

met bezuinigingen en indexaties? Dat gaf te zien dat men gemiddeld een kostenstijging van negen procent voor de kiezen kreeg, terwijl de indexatie drie procent bedroeg. Op de ene plek wordt weliswaar meer geïndexeerd, maar op een andere plek wordt juist bezuinigd. In dat opzicht is een wettelijke zorgplicht een steun in de rug. Kortom, ik zie wel dat er financieel zwaar weer op komst is, maar als de overheid in de toekomst moeilijke keuzes moet maken, gaat de Bibliotheekwet ons wel helpen een stut onder ons werk te zetten.'
Eppo, quasi verbouwereerd tegen Bernard: 'Hoorde ik jou nou spreken van een ravijnjaar? Nu zit de sfeer er voor deze feestelijke bijeenkomst helemaal in … Ik ben een enorme fan van het bibliotheekwerk. De bibliotheek is de mooiste instelling die er bestaat, maar af en toe zijn we ook wel wat al te somber. Mijn motto is: *go for it, believe in yourself.*'

Certificering

Waarna de directeur van Beeld en Geluid een ander thema aansneed: de al dan niet verplichte certificering. Zijn directe vraag aan de panelleden: moet dat behoren tot de wettelijke zorgplicht? Klaas: 'We hebben daar gisteren in een ander overleg ook over gesproken. Ik zou niet willen pleiten voor verplichte certificering. Momenteel valt certificering onder de zelfregulering van bibliotheken. Bibliotheken hebben dat met elkaar en met gemeentes afgesproken. Bibliotheken zijn nauw betrokken bij het vaststellen van het certificeringskader, maar als je dat een verplichtend karakter geeft, betekent het ook dat je erop afgerekend kunt worden. *Be careful what you wish for.* Temeer daar het voor veel bibliotheken nogal zoeken is naar hoe je zo'n certificering precies inzet in je organisatie. De inspectie die nu langskomt, doet bijvoorbeeld geen recht aan de couleur locale. Een bibliotheek in Nijkerk is immers heel anders dan een bibliotheek in Arnhem of Scherpenzeel.'
Bernard: 'Ik sluit me aan bij Klaas. De verscheidenheid in bibliotheken is groot, en veel bibliotheken zijn onderdeel van een multifunctionele organisatie waar meerdere functies bij elkaar komen. Om die reden ben ik niet voor het verplichten van certificering in de wet.'
Lily: 'De netwerksamenwerking gaat vaak over institutionele grenzen heen. Dus als certificering al onderdeel zou zijn van de zorgplicht, laat het dan in ieder geval een actuele invulling krijgen. Waarbij men niet alleen kijkt naar het instituut, maar vooral naar de functies die dat instituut vervult in de lokale omgeving. Laat men in dat geval grensoverschrijdend, sectoroverschrijdend en instituutoverschrijdend te werk gaan.'
Eppo: 'Dat gratis lidmaatschap waarover de bestuurders in het eerste panelgesprek hun gedachten lieten gaan, zou dat niet eveneens tot de zorgplicht moeten behoren?'
Frans: 'In essentie is het een prima idee om een gratis lidmaatschap in te stellen, maar in Nederland zijn we gewend

De opkomst van de homecomputer begint. In bibliotheken kun je een Commodore 64 raadplegen en soms ook lenen. Oud-medewerkers Otto Dijkstra en Harry Gort testen de computer vast uit. (1985)

De OBD importeerde de eerste sorteerrobot van Nederland uit Zweden. De bibliotheek Hengelo kreeg de primeur. (2002)

WoWi! Workshop on Wheels innovation, een biebbus vol digitale nieuwigheden, is in 2016 in samenwerking met de Bibliotheek Rivierenland door Rijnbrink opgezet.

In 2021 nam Tineke van Ham afscheid als directeur. In de ruim tien jaar die ze leidinggaf zorgde ze voor een sterke samenwerking tussen POI's en fuseerde ze de Overijsselse en Gelderse organisatie definitief tot Rijnbrink.

Men maakte eind jaren '50 een mooie fotocollectie over de werkzaamheden die hoorden bij het samenstellen van wisselcollecties.

dingen volgens het profijtbeginsel in te richten. Met andere woorden: als je iets wilt gebruiken, moet je daarvoor betalen. Of dat ook zou moeten gelden voor de kernwaarden van de bibliotheek, vraag ik mij ten zeerste af. Tegelijkertijd denk ik dat je wel zo eerlijk moet zijn om te bekennen dat het eventueel invoeren van een gratis lidmaatschap hooguit in stapjes zal gaan, en dat er ook nog wel variaties denkbaar zijn. Nu is het zo dat we bibliotheekleden pakweg vijftig euro per jaar laten betalen om boeken te kunnen lenen, maar de functie van onze instelling is inmiddels veel breder dan dat.'
Bernard: 'Laten we in ieder geval beginnen met het gratis lidmaatschap tot 27 jaar, iets wat de Bibliotheek Deventer pasgeleden heeft ingevoerd. Hopelijk krijgt dat navolging.'

Haken en ogen

Laura: 'Een van de adviezen die we eerder vanochtend meekregen van de bestuurders was om de gezamenlijkheid op te zoeken. Samenwerken is echter ingewikkeld. Ik werk sinds anderhalf jaar in de bibliotheek. Wat mij opvalt, is dat het vooral gaat over de inhoud en de maatschappelijke opgaven die voor ons leidend zijn. Daar zit deze aanname achter: als we het over de inhoud eens zijn, vinden we elkaar wel. Ik vraag me dat af. Hoe zien jullie dat?'
Klaas: 'Het begint wel met de inhoud, want zo kun je een gezamenlijk gesprek voeren. Zelf loop ik sinds 2018 rond in deze sector, en dat heeft mij geleerd dat relaties juist heel belangrijk zijn. Je moet met elkaar in gesprek willen gaan. Je moet naar elkaar willen luisteren. Dat gaat over vertrouwen, over met elkaar de diepte in willen gaan. Dat geldt voor de lagen binnen het stelsel – KB, SPN, VOB – en voor de samenwerking met OCW, IPO en VNG. Op al die niveaus zijn we op een heel constructieve manier met elkaar in gesprek.'
Bernard: 'Mee eens. De provincie ondersteunt het bibliotheekwerk van harte. Dat gebeurt met respect voor ieders rol. Een POI is een tweedelijns ondersteuningsinstelling voor bibliotheken. Dan kun je altijd kijken naar wat meer of beter kan, maar ik zie in de kwestie die je aansnijdt niet echt een probleem. Met samenwerken is het precies eender als wat je soms over democratie hoort: het is een slecht systeem, maar van alle systemen wel het minst slechte systeem. Samenwerken kent

Eind jaren '50: Het samenstellen van de collecties en deze opnemen in de alfabetische catalogus.

Het bestuur van de KCVL in Overijssel. Met links op de foto Pater Engel. Hij moest waken over een 'geestelijk gezonde' collectie.

Het vijftienjarig bestaan in 1963 wordt gevierd met een symposium en een cadeau voor mejuffrouw Goudzwaard.

In 1989 betrekt de Overijsselse BibliotheekDienst (OBD) na de fusie een nieuw pand.

In 2019 wordt het nieuwe gebouw aan de Hunneperkade betrokken. In 2020 kwam daar het collectiegebouw nog bij, dat speciaal hiervoor gebouwd is.

inderdaad haken en ogen, maar van alle vormen waarmee je samen verder kunt komen, is het misschien wel de minst slechte vorm.'
Eppo: 'Democratie een slecht systeem? Ravijnjaar? Dit is me het feestje wel … Laat ik ten slotte daarom aan de drie andere gesprekspartners vragen welke gelukwens ze willen delen met de organisatie Rijnbrink, die in Overijssel en Gelderland al 75 jaar zo veel noeste arbeid verricht. Steek ons een hart onder de riem, zodat we straks geïnspireerd naar buiten gaan.'
Lily: 'Laat de komende tijd een gezamenlijk feestje zijn, waarin we nog sterker dan voorheen de taken onderling verdelen en daarmee aan de slag gaan. Op naar de volgende 75 jaar.'
Frans: 'Vanuit ProBiblio werken we nauw samen met Rijnbrink, en dat gaat heel goed. Ik hoop dat we dat nog heel lang zullen blijven doen.' Tegen Eppo: 'Wat zou jouw persoonlijke wens zijn?' Eppo: 'Ik ben al een tijdje weg uit deze sector, maar ik ben zo trots op wat daar allemaal gebeurt. Ik ben fier op waar we nu met z'n allen staan. We worden voor het eerst genoemd in de Troonrede. Dat is nog nooit gebeurd, maar nu wel. Dat hebben jullie allemaal samen bereikt. Daar heeft Rijnbrink aan bijgedragen, daar hebben de KB, SPN en VOB aan bijgedragen. Mijn oproep is: straal die kracht de komende jaren met nog meer verve uit.'
Klaas: 'Of ik daar nog even overheen wil? Dank je wel, Eppo … Ik sluit me vooral aan bij jouw warme woorden. Ik hoop dat we met de bibliotheek nog veel beter in de harten en hoofden van alle mensen in Nederland zullen komen, want die bibliotheek is en blijft voor veel mensen hard nodig. We zijn een prachtig instituut, doen ongelooflijk veel goede dingen, en daar wens ik Rijnbrink een actieve rol en betrokkenheid in voor nog eens 75 jaar.'

Gehakt

Waarna het tijd was voor de middagpauze, een tussendoortje dat door de oude rotten in het vak Hans van Velzen (oud-directeur van de Bibliotheek Amsterdam en auditor bij de Certificeringsorganisatie Bibliotheekwerk, Cultuur en Taal) en Theo Peeters (voormalig directeur van Theek 5 en bestuurslid Certificeringsorganisatie Bibliotheekwerk, Cultuur en Taal) werd aangegrepen om gehakt te maken van Klaas Gravesteijns opvatting dat certificering van de bibliotheek geen verplichtend onderdeel zou moeten zijn van de Bibliotheekwet. Integendeel, zo betoogden beiden, juist door certificering toe te voegen aan de zorgplicht van gemeentes kun je toetsen in hoeverre een bibliotheek tegemoetkomt aan haar vijf wettelijk omschreven taken, kun je als organisatie je professionele karakter en zelfbewustzijn tonen, en kun je met elkaar tot afspraken komen om eventuele leemtes op te vullen. Het middagprogramma had een tweeledig karakter. Enerzijds boeiende muzikale intermezzo's van uitsluitend Oost-Nederlandse artiesten, anderzijds een handvol voorbeelden van succesvolle initiatieven waarmee Rijnbrink en de bibliotheken in haar werkgebied de doelgroep jongeren weten te bereiken, zoals Proeftuin Overijssel en de Gelderse Vrijheidsdagen. Op de site van Rijnbrink is hierover van alles te vinden.

Jubileumboek

Voor degenen die in woord en beeld meer aan de weet wilden komen over 75 jaar Rijnbrink was er na afloop het gelijknamige rijk geïllustreerde jubileumboek geschreven door Mark Deckers en de auteur van dit artikel. Andere geïnteresseerden kunnen een exemplaar zonder kosten aanvragen via info@rijnbrink.nl. Het jarige Rijnbrink stuurt je dan graag het boek toe.

CURSUSAGENDA

GO opleidingen

2023

OKT-NOV

30/10	INTRODUCTIE AI VOOR DE BIBLIOTHEEK, MEDIATHEEK EN ONDERWIJS
31/10	STRATEGISCH INZETTEN VAN SOCIAL MEDIA
02/11	CUSTOMER JOURNEY (DE KLANTREIS IN DE BIBLIOTHEEK)
02/11	MARKETING INFORMATIEDIENSTVERLENING IN EEN DAG
03/11	FACILITEREN VAN COMMUNITY LIBRARIANSHIP
03/11	AUTEURSRECHT VOOR INFORMATIESPECIALISTEN (ADVANCED) GAAT DOOR
07/11	KWALITEIT VAN INFORMATIE *NIEUW*
07/11	COACH DIGITAAL BURGERSCHAP
15/11	ZOEKEN VAN BEELD EN GELUID
16/11	PROJECTMATIG WERKEN
17/11	ZOEKSTRATEGIEËN IN GESTRUCTUREERDE DATABANKEN
17/11	VISUALISEREN VAN KENNIS
17/11	COÖRDINEREN VAN VRIJWILLIGERS

GO opleidingen
school voor informatie

Meer informatie:
goopleidingen.nl/agenda
of 070-3512380

V-smart

Beheer collecties, klanten en activiteiten

Met V-smart, ons geïntegreerd bibliotheeksysteem (ILS), genieten bibliotheken van de voordelen van een browser-omgeving. Via een aantrekkelijke en aanpasbare interface biedt de applicatie toegang tot uitleen, catalogusbeheer, besteladministratie, tijdschriftenbeheer, rapportages, collectiemanagement, data-analyse en publiekscatalogus.

V-smart is een volledige oplossing om collecties en activiteiten onder de aandacht te brengen en te beheren.

Meer op:

www.axiell.com/nl/

axiell

justspark

Verhuizen? Vergeet jouw IT niet!

Bij een verhuizing is het belangrijk om te zorgen voor een soepele overgang van je IT-infrastructuur. Bij Justspark begrijpen we dit als geen ander.

Het plannen van een verhuizing is een complexe taak, daar mag de IT-infrastructuur niet bij vergeten worden.

Door samen te werken met de experts van Justspark, kun je ervoor zorgen dat je IT-infrastructuur naadloos en efficiënt wordt overgebracht naar je nieuwe locatie. Zo kun je de operationele continuïteit behouden.

Investeren in professionele IT-ondersteuning is een slimme zet voor een succesvolle verhuizing.

088 472 3426
info@justspark.com